

BORÇLAR GENEL

BÖLÜM 1

BORÇLAR HUKUKUNA GİRİŞ

BORÇ İLİŞKİSİNİN UNSURLARI

Borç ilişkisinden üç unsur vardır: borçlu, alacaklı ve edim. Borcun konusunu ifa ile yükümlü kişiye borçlu; ifayı talep yetkisi olan kişiye alacaklı; borcun konusuna ise edim adı verilir. Edim geniş tanımıyla; tarafların yerine getirmekle yükümlü olduğu davranış biçimi olarak ifade edilir.

Borçlar hukuku ivazlı (karşılıklı) bir hukuk dalı olduğundan; bir borç ilişkisinde taraf aynı anda hem borçlu hem alacaklı olmaktadır.

Borç ilişkisinin bir tarafında birden fazla borçlu olması halinde kısmi borçluluk ve müteselsil borçluluk ayrımı yapılır. Her borçlu kendi payı kadar borçtan sorumlu oluyorsa kısmi borçluluk; her borçlu borcun tamamından sorumlu oluyorsa müteselsil borçluluk söz konusu olur.

UYARI: Borçlar hukukumuz da kısmi borçluluk esas; müteselsil borçluluk ise istisnadır.

Edimin Nitelikleri

Borçlar Hukukumuzda irade serbestliği benimsenmiştir. Bu nedenle taraflar sözleşmenin konusunu da serbestçe belirleyebilirler. Edim belirlenirken uyulması gereken hususlar şunlardır:

- Edim belirli veya belirlenebilir olmalıdır.
- Edimin ekonomik bir değeri taşıması zorunlu değildir.
- Edim hukuka veya ahlaka aykırı olmamalıdır.
- Edim objektif açıdan imkansız olmamalıdır.

Edim Türleri

1. Cins Edimi – Parça Edimi Ayrımı

Edim sadece cinsiyle/türüyle belli ve ayırıcı bir özelliği yoksa; başka bir ifadeyle aynı özellikte sayamayacağımız kadar çok ürün varsa cins edimi söz konusudur.

Edim, kendisine has özellikleriyle tüm benzerlerinden ayrılıyor ve bu nitelikleri nedeniyle yegane ise parça edimi söz konusudur. Bu durumda kararlaştırılan edimin ifası zorunludur.

UYARI: İfa imkansızlığı söz konusu olursa cins ediminde borç sona ermeyecek bir benzerinin teslim edilmesi gerekecektir (cins borcu yok olmaz); ancak parça borcunun ifası imkansızlaşırsa ve borçlunun da bu durumun gerçekleşmesinde kusuru yoksa borç sona erecektir.

Söz konusu ayrımın tam ortasında duran bir başka sınıflandırma ise sınırlı cins edimidir. **Sınırlı cins edimi; ne cins edimi gibi sayamayacağımız kadar çok, ne de parça edimi gibi tektir. Belirli sayıda olan ürünü ifade eder.**

Sınırlı cins ediminde ifa imkansızlığının borcu sona erdirmesi noktasında ise ürünün stok adedi dikkate alınmalıdır. Yukarıdaki örneğimizde dut pekmezi şişelerinden 1 tanesi alıcıya götürülürken kırılmışsa; stokta hala ürün varsa başka bir tane teslim edilmelidir; stok tükenmişse borcun sona ereceği kabul edilmelidir.

2. Maddi Edim – Şahsi Edim Ayrımı

Edim, herkesçe ifa edilebilen bir edimse; başka bir ifadeyle borçlunun bizzat ifası alacaklının menfaati açısından zorunlu değilse maddi edim söz konusudur.

Edim, borçlunun kişisel özelliklerine, niteliklerine güvenerek belirlenmişse; yani borçlunun edimi bizzat ifa etmesi zorunluysa şahsi edim den söz edilir.

UYARI: Borcun ifasından önce borçlunun ölümü halinde şahsi edime dayanan borç sona erer; zira borçlunun bizzat ifasının zorunlu olduğu bir edimi mirasçıların ifa etmesi mümkün olamaz. Maddi edim de ise borçlunun ölümü borcu sona erdirmez; mirasçılar bu edimi ifa ile yükümlüdür.

3. Bölünebilir Edim – Bölünemez Edim Ayrımı

Edim, bölündüğünde niteliğini kaybetmiyorsa; başka bir ifadeyle bölünerek teslim edilmesi de ifanın niteliğini bozmuyorsa bölünebilir edimden bahsedilir.

Edimin bölünmesi niteliğini kaybetmesine, ifanın uygun olmamasına sebep oluyorsa bölünemez edim söz konusudur.

4. Verme Edimi – Yapma Edimi – Yapmama Edimi Ayrımı

Edim, **mevcutta var olan bir şeyin karşı tarafa tesliminden meydana geliyorsa verme edimidir.** Verme edimini, teslim borcu olarak da ifade edebiliriz.

Edim, **mevcutta var olmayan, borçlu tarafından meydana getirilmesi gereken** bir malı, hizmeti ifade ediyorsa yapma edimi söz konusudur.

Yapmama ediminde ise, borçlu alacaklıya karşı bir fiili gerçekleştirmeyeceğinin taahhüdünde bulunur.

5. Ani Edim – Dönemli Edim – Sürekli Edim Ayrımı

Bu ayırım zaman bakımından yapılan bir ayırımdır. Öncelikle vurgulamamız gereken ise **ani edimin tespitinde borçlunun ifa için geçirdiği süreye değil; alacaklının ifadan kaynaklı tatminine bakmak gerekir.**

Alacaklı, alacağının konusu olan **edimi tek seferde gerçekleşen bir ifayla alıyor ve tatmin oluyorsa ani edim söz konusudur.**

Edim, **belirli aralıklarla bir düzen içerisinde** tekrarlanıyorsa bu durumda da dönemli edim söz konusudur.

Edim niteliği gereği **kesintisiz bir fiili ya da bir fiilden kaçınmayı içeriyorsa** bu durumda sürekli edim söz konusu olur.

6. Olumlu Edim – Olumsuz Edim Ayrımı

Edim, bir şeyi verme veya yapma niteliğindeyse olumlu edimden bahsedilirken; bir şeyi yapmama veya kaçınma durumunda ise olumsuz edim vardır. Örneğin; işçinin kendisine verilen görevi yerine getirmesi olumlu edimken; rekabet etmemesi ise olumsuz edimdir.

BORÇ İLİŞKİSİNDEN DOĞAN HAKLAR

1. Asli Haklar

Borç ilişkisinden doğan asli haklar: alacak hakkı ve talep hakkıdır. Bu hakları birbirinden ayıran bazı özellikler söz konusudur:

- Doğum anları farklı olabilir.
- Sona erme anları farklı olabilir.
- Alacak hakkının kapsamı daha geniştir.
- Bazı hukuki ilişkilerde alacak hakkı olmasa da talep hakkından bahsedilebilir.

2. Feri (Bağılı) Haklar

Feri haklar, alacak hakkına bağılı olan, alacak hakkı mevcut ve geçerliyse geçerli olan haklardır. Alacak hakkı sona erdiğinde bu haklar da ortadan kalkar. Feri haklar; alacak hakkını genişletir veya güvence altına alırlar. Örneğin;

- Faiz
- Kefalet
- Rehin
- Gecikme tazminatı
- Ceza koşulu
- Dava masrafları ferî haklardır.

Feri haklar, alacak hakkına tabidir; yani alacak hakkı sona erdiğinde bu haklar da ortadan kalkar. Feri haklar kural olarak alacak hakkının sona ermesiyle kendiliğinden sona ererken; bu durumun istisnası taşınmaz rehnidir. Taşınmaz rehni tapuya tescil ile kurulduğundan ortadan kalkması için terkin işleminin yapılması gerekir; dolayısıyla alacak hakkı sona erdiğinde taşınmaz rehni kendiliğinden sona ermez.

3. Tali Haklar

a. Yenilik Doğuran Haklar

Yenilik doğuran haklar, kullanıldığında hukuk alanında etkiler meydana getiren haklardır. Yenilik doğuran hakların özellikleri şunlardır:

- Tek taraflı kullanılırlar.
- Bir defa kullanmakla tükenirler.
- Geri alınamazlar (rücu edilemezler).
- Şarta bağlanamazlar.
- Devredilmeleri mümkündür; istisnaen devredilemeyenler vardır.
- Bazılarının dava yoluyla kullanılması gerekir. Örneğin; boşanma, soy bağının reddi.
- Hak düşürücü süreye tabidirler.

Yenilik doğuran haklar çeşitleri bakımından ise üçe ayrılır: kurucu yenilik doğuran haklar, bozucu yenilik doğuran haklar, değiştirici yenilik doğuran haklar.

Kurucu yenilik doğuran haklar; kullanıldığında yeni bir hukuki işlem ortaya çıkaran haklardır. Örnekleri: Alım (iştirâ), ön alım (şufa), geri alım (vefa), tanıma, icazet, kabul...

Bozucu yenilik doğuran haklar; kullanıldığında mevcut hukuki işlemi ya da ilişkiyi ortadan kaldıran haklardır. Örnekleri: Fesih, iptal, dönme, azil, boşanma, soy bağının reddi, mirasın reddi... Değiştirici yenilik doğuran haklar; kullanıldığında mevcut hukuki işlemin unsurlarında değişiklik meydana getiren haklardır. Örnekleri: ayıplı malın ayıpsızıyla değiştirilmesi, seçimlik borçlarda seçim hakkının kullanılması, aynen ifadan vazgeçip müspet zararı isteme...

Değiştirici yenilik doğuran haklar; kullanıldığında mevcut hukuki işlemin unsurlarında değişiklik meydana getiren haklardır. Örnekleri: ayıplı malın ayıpsızıyla değiştirilmesi, seçimlik borçlarda seçim hakkının kullanılması, aynen ifadan vazgeçip müspet zararı isteme...

b. Defi ve İtiraz Hakları

Defi, borcu kabul etme ancak ifadan kaçınma yönünde bir savunmanın ileri sürülmesidir. “Borcum var ama ödemeyeceğim.” Yönündeki tavır defiyi ifade eder.

Defi kendi içerisinde ikiye ayrılır: kesin defi ve geçici defi. Kesin defi, sürekli olarak kaçınma imkanı sağlar.

Geçici defi ise bir süreliğine kaçınma hakkı verir. Örneğin; ödemezlik defi, geçici defidir. Ödemezlik defi; karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde ifa sırasında önce olan edimini ifa etmezse diğer tarafın kendi ediminin ifasından kaçınması anlamına gelir.

İtirazda ise borcun varlığı reddedilir; borcun hiç doğmadığı veya sona erdiği ileri sürülür. “Böyle bir borcum yok.” Şeklindeki tavır itiraz anlamına gelir. Defi ve itirazın farkları şunlardır:

Defi	İtiraz
Ödemekten kaçınma anlamında savunmadır.	Hukuki bir olay ileri sürülerek borcun reddedilmesidir.
Hakkın kullanılmasını engeller.	Hakkın varlığını engeller.
Sadece taraflarca ileri sürülebilir.	İlgisi olan herkes ileri sürebilir.
Hakim tarafından resen dikkate alınmaz; ileri sürülmesi gerekir.	Hakim tarafından resen dikkate alınır.
Zamanaşımının ileri sürülmesi defidir.	Hak düşürücü süre söz konusudur.
Borçlu, defi hakkını kullanmayabilir.	İtiraz ise hakim tarafından resen dikkate alındığından borçlu vazgeçemez.

BORÇ İLİŞKİSİNDEN DOĞAN YÜKÜMLÜLÜKLER

1. Asli Edim Yükümlülüğü

Borç ilişkisinde borçlunun yerine getirmekle yükümlü olduğu asıl davranış borcun ifasıdır. Borcun ifası yükümlülüğü asli edim yükümlülüğü olarak adlandırılır. Asli edim yükümlülüğünü anlaşımda açıkça belirtilmesi gerekir.

2. Yan Edim Yükümlülüğü

Borcun ifasını gerçekleştirmek için gereken araçları sağlamayı taahhüt etmek ise yan edim yükümlülüğüdür. Bu yükümlülüklerin de borçlu tarafından üstlenildiğinin anlaşımda açıkça belirtilmesi gerekir.

3. Yan (Tali) Yükümler

Borcun ifası sırasında dikkatli ve özenli davranma, gerekli olan konularda karşı tarafı bilgilendirme yükümüdür. Dikkat, özen ve bilgilendirme yükümlülüğü anlaşmada açıkça belirtilmese de yerine getirilmesi gerekir. İhlali halinde tazminat yükümlülüğü doğar.

UYARI: Yerine getirilmediği takdirde bir hakkın kaybına sebep olan fiillere ise “külfet” adı verilir. Genel olarak alacaklının, külfet niteliğindeki davranışları yerine getirmemesi hak kaybı yaşamasına neden olur.

BORÇ İLİŞKİSİNİN UNSURLARINDA DEĞİŞİKLİKLER

1. Alacaklı Tarafın Değişmesi

Borç ilişkisinde alacaklı tarafın değişmesi kanundan kaynaklı olarak miras yoluyla değişebilir. Bir kişi öldüğünde o kişinin alacakları da mirasçılarına geçtiği için alacaklı taraf kanuni devir yoluyla değişmiş olur. Bunun dışında ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde ele alacağımız iradi olarak alacağın devri (temlik) yoluyla da alacaklı taraf değişebilir.

2. Borçlu Tarafın Değişmesi

Borç ilişkisinde borçlu tarafın değişmesi de yine miras yoluyla olabilmektedir. Kişi öldüğünde borçları da mirasçılara geçtiğinden yine kanundan kaynaklanan bir devir ve değişme söz konusu olmaktadır. Miras dışında üçüncü kişi kendi isteğiyle ve alacaklının kabulüyle bir kişinin borcunu üstlenerek de borçlu tarafın değişmesine sebep olabilir. Borcun üstlenilmesi (borcun nakli) konusu da ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3. Edimin Değişmesi

a. İfa Yerine Edim (İfa Yerine Geçen Edim)

Borçlu, anlaşmada belirtilen edimden farklı bir edim önerir ve alacaklı da kabul ederse ifa yerine edim söz konusu olur.

UYARI: İfa yerine edimde değer farkları talep edilemez; borç tamamen sona erer.

b. İfa Amacıyla (Uğruna) Edim

Borçlu, para borcuna karşılık paraya çevrilmesi amacıyla bir mal önerir ve alacaklı da kabul ederse, söz konusu mal satılır ve bu satıştan elde edilen gelir ile borç ödenmiş kabul edilir. İfa yerine edimden farklı olarak bu durumda satıştan gelen tutar borcu karşılamaya yetmemişse borçlunun kalan kısım için sorumluluğu devam eder; aynı mantıkla satıştan elde edilen tutar borçtan fazlaysa bu durumda da alacaklının fazla olan kısmı borçluya iade etmesi gerekir.

UYARI: Doktrindeki kabul; ifa yerine edim mi ifa amacıyla edim mi tereddüdü yaşanan durumlarda ifa amacıyla edim olduğu kabul edilmelidir. Bu nedenle para borcuna karşılık mal verilmesinin de ifa amacıyla edim kabul edildiği görölmektedir. Örneğin; T, M'ye olan 20.000 TL borcuna karşılık bilgisayarını vermiş ve M de kabul etmişse bu durumda da ifa amacıyla edim olacaktır.

c. Seçimlik Borç

Borçlu, kararlaştırılan birden fazla edimden birini seçip ifa ederek borcunu sonlandırabiliyorsa seçimlik borç söz konusu olur. İfa yerine edim ve ifa amacıyla edimden farklı olarak burada alacaklının kabulü aranmaz. Zira alacaklı borç ilişkisi kurulurken bu yetkiyi borçluya tanımıştır. Yukarıda da anlattığımız üzere “seçimlik borçlarda seçim hakkının kullanılması” değiştirici yenilik doğuran bir haktır; yani yenilik doğuran hakların genel özelliği gereği tek taraflı kullanılır.

d. Seçimlik Yetki

Türk Borçlar Kanunumuzun 99. Maddesi gereğince “Ülke parası dışında başka bir para birimiyle ödeme yapılması kararlaştırılmışsa, **sözleşmede aynen ödeme veya bu anlama gelen bir ifade bulunmadıkça** borç, ödeme günündeki rayiç üzerinden Ülke parasıyla da ödenebilir.” İlgili hüküm gereğince ifa gününde borçlu, yabancı paranın o günkü Merkez Bankası tarafından belirtilen resmi kur karşılığında hesaplayıp borcunu Türk Lirası ile ödeyebilecektir. Hükümde dikkat edilmesi gereken nokta ise bu seçimlik yetkinin kullanılabilmesi için yabancı para cinsinden ödemenin sözleşmede şart koşulmamış olması gerekir.

Kanunumuzun 99. Maddesinin son fıkrasında ise şu hükme yer verilmiştir: “Ülke parası dışında başka bir para birimiyle belirlenmiş ve sözleşmede aynen ödeme ya da bu anlama gelen bir ifade de bulunmadıkça, borcun ödeme gününde ödenmemesi üzerine alacaklı, bu alacağının aynen veya vade ya da fiilî ödeme günündeki rayiç üzerinden Ülke parası ile ödenmesini isteyebilir.” Bu hüküm gereğince borçlu borcunu ödemede temerrüde düşerse seçimlik yetki kullanma hakkını kaybedecektir. Bu durumda borcun sözleşmede belirtilen yabancı para cinsinden ya da ödeme günündeki Türk Lirası karşılığında ödenmesini isteme hakkı alacaklıya geçmiş olacaktır.

UYARI: Seçimlik yetki hukukumuzda yabancı para cinsinden borç için kabul edilmiştir. Altın ile borçlanma durumunda bu yetki kullanılmaz ve borcun kararlaştırılan altın şeklinde ödenmesi gerekir.

BORÇLAR HUKUKUNA HAKİM OLAN İLKELER

1. İrade Serbestliği İlkesi

Borçlar hukukumuz irade serbestliğini benimsemiş ve borç ilişkisinde tarafların ilişkinin unsurlarını serbestçe belirleyebilmesine olanak tanımıştır. İrade serbestliği ilkesinin kapsamında şunlar vardır:

- · Sözleşme yapma veya yapmama özgürlüğü
- · Sözleşmenin türünü seçme özgürlüğü (satım, kira, bağış vb.)
- · Sözleşmenin tarafını seçme özgürlüğü
- · Sözleşmenin konusunu seçme özgürlüğü
- · Sözleşmenin koşullarını seçme özgürlüğü (ifa yeri, ifa zamanı vb.)
- · Sözleşmenin şeklini seçme özgürlüğü (sözlü, yazılı, resmi)

UYARI: Kanunda sözleşmenin geçerliliği için bir şekil şartına yer verilmişse taraflar bu şarta uymak zorundadır. Örneğin; kanunumuz kefalet sözleşmesi için yazılı yapılmadıkça geçerli olmaz hükmüne yer vermiştir; bu durumda tarafların kefalet sözleşmesini sözlü yapabilmesi mümkün değildir. Ancak şekle tabi işlemler istisnadır; kural şekil serbestisidir.

- · Sözleşmeyi sonlandırma özgürlüğü

2. Dürüstlük İlkesi

Türk Medeni Kanunumuzun 2. Maddesi “Herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır.” Hükmüne yer vererek borçların ifasında da dürüstlük kuralının uygulanacağını belirtmiştir.

3. Nispilelik İlkesi

Borç ilişkisinde doğan hakların yalnızca taraflar arasında ileri sürülebilmesini ifade eder.

Nispilelik ilkesinin iki istisnası vardır: tapuya şerh edilmiş şahsi haklar ve üçüncü kişi yararına sözleşme. Şahsi haklar nitelikleri gereği nispi haktır ve yalnızca taraflar arasında ileri sürülebilirler. Kira hakkı, alım hakkı, ön alım hakkı, geri alım hakkı, taşınmaz satış vaadi şahsi hakların örnekleri arasındadır. Şahsi haklar tapu siciline şerh edildikleri takdirde ise kuvvetlenirler ve yeni maliklere karşı da ileri sürülebilirler.

Üçüncü kişi yararına sözleşme durumunda da sözleşmenin tarafı olmamasına rağmen üçüncü kişinin sözleşmeden kaynaklı menfaat elde etme hatta edimin ifasını talep etme yetkisi ortaya çıkar.

4. İvazlılık (Karşılıklılık) İlkesi

Borç ilişkilerinin ivazlı olarak iki tarafa da borç yüklemesi durumu söz konusudur. **Örneğin; satım sözleşmesinde satıcı malı teslim etme, alıcı da bedeli ödeme borcu altına girer; kira sözleşmesinde kiracı kira bedelini ödeme, kiralayan ise malın başkası tarafından kullanımına katlanma borcu altına girer.**

İvazlılık ilkesinin istisnası ise tek tarafa borç yükleyen sözleşmeler olan bağışlama sözleşmesi ve kefalet sözleşmesidir. Bağışlama sözleşmesinde yalnızca bağışlayan borç altına girerken, bağışı kabul eden taraf borç altına girmez. Kefalet sözleşmesinde ise yalnızca kefil borç altına girerken, alacaklı borç altına girmez.

5. Kusur Sorumluluğu İlkesi

Kişinin uğradığı zarardan karşı tarafı sorumlu tutabilmesi için kusur aranır. Kusur haksız fiili ortaya çıkararak sorumluluk doğurabileceği gibi, sözleşmeye aykırılık nedeniyle de sorumluluk ortaya çıkarabilir. Kusur; kast veya ihmal şeklinde olabilir.

İstisnaen hukukumuzda kusursuz sorumluluk halleri de vardır; yani bazı durumlarda kişi kusuru olmamasına rağmen sorumlu olmak, tazminat ödemek durumunda kalabilir. Kusursuz sorumluluk halleri ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır.

UYARI: İlke olan kusur sorumluluğu; istisna olan kusursuz sorumluluktur.

6. Borçlunun Yerleşim Yerinde İfa İlkesi Taraflarca aksine bir anlaşma yapılmamışsa edimin borçlunun yerleşim yerinde ifası esastır.

Bu ilkenin istisnaları ise; para ve parça borcudur. Para borçları, “ifa zamanındaki alacaklının yerleşim yerinde” ifa edilirken; parça borçları ise “sözleşmenin kurulduğu sırada borç konusunun bulunduğu yerde” ifa edilir. İfa yeri kavramı ilerleyen bölümlerde tekrar ele alınacaktır.

7. Ahde Vefa İlkesi

Tarafların, aralarındaki anlaşma geçerliliğini korudukça bu anlaşmadaki hükümlere uyma zorunluluğunu ifade eder.

8. Zamanaşımına Uğrama İlkesi

Alacak hakkı zamanaşımına uğrayan bir haktır. Borçlar Kanunumuzda genel zamanaşımı süresi 10 yıl olarak düzenlenmiştir. **İstisnaen** 5 yıllık zamanaşımına tabi olan alacaklar da vardır; ki bu alacakların neler olduğu ilerleyen bölümlerde anlatılacaktır.

Zamanaşımına uğrama ilkesinin istisnası ise “taşınmaz rehnine bağlanmış alacak”tır. Taşınmaz rehninin ortadan kalkması için tapudan terkin işleminin yapılması gerekir ve bu terkin talebini rehnin kaldırılması sonucunda menfaat kaybına uğrayacak olan alacaklının yapması gerekir. Bu özelliği nedeniyle alacaklı, alacağını tahsil edemediği sürece rehni kaldırmayacağından rehin geçerliliğini koruyacak ve kaç yıl geçtiği önemli olmaksızın alacaklı rehin konusu taşınmazı paraya çevirterek alacağını tahsil edebilecektir.

9. Sınırlı Sayı ve Tipte Olmama İlkesi

Borcun kaynakları sınırlı sayıda değildir. Her ne kadar kanunumuz borcun kaynaklarını “hukuki işlemde, haksız fiilde, sebepsiz zenginleşmeden doğan borç” şeklinde sınıflandırmış olsa da bu sınıflandırmaya rağmen bunların dışında da borç meydana gelebilir.

10. Derhal İfa İlkesi

Türk Borçlar Kanunu'nun 90. Maddesinde “İfa zamanı taraflarca kararlaştırılmadıkça veya hukuki ilişkinin özelliğinden anlaşılmadıkça her borç, doğumu anında muaccel olur.” hükmüne yer verilerek tarafların ifa zamanı ile ilgili bir vade belirlememesi durumunda borcun doğduğu anda ifa edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

11. Üçüncü Kişi Aleyhine Borç Yaratılamaması İlkesi

Taraflar yapacakları anlaşmayla işlemin tarafı olmayan bir kişiyi borç altına sokamazlar. Hukukumuzda üçüncü kişinin katılımı olmadan onun lehine sözleşme yapılabileceği düzenlenmişken; aleyhine borç yaratılmasının mümkün olmadığı kabul edilmiştir.

BORÇTAN SORUMLULUK

Borçlu, borç ilişkisinin meydana getirdiği edimi ifa ile zorunludur. Borçlu edimin ifasından kaçınırsa alacaklı yasal yollara başvurarak ifayı talep edebilir; cebri icra yoluyla ifanın sağlanmasını isteyebilir. Hukukumuzda borçlu, borçtan mal varlığıyla sorumlu olur. Şahıs varlığı ile sorumluluk söz konusu olamaz. 2001 yılında Anayasamıza dahil edilen bir hüküm ile bu durum güvence altına alınmıştır: Anayasamızın 38. Maddesinde “Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.” Hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla borcunu ifa etmediği gerekçesiyle kişinin şahıs varlığıyla sorumlu olması talep edilemez.

Borçtan sorumluluk kapsamı bakımından ikiye ayrılır:

- **Sınırsız Sorumluluk:** Hukukumuzda borçlu kural olarak borçtan tüm mal varlığıyla sorumludur. Alacaklı, ifanın gerçekleştirilmemesi halinde borçlunun mal varlığının haczedilmesini ve bu yolla alacağın tahsilini talep edebilir. İcra İflas Kanunumuzda borçluya ait bazı mallar haczin konusu dışında bırakılmışsa da bunlar istisnadır; borçlunun tüm mal varlığıyla sorumlu olduğunu değiştirmez.

UYARI: Borçlunun tüm mal varlığıyla sorumlu olması “şahsi sorumluluk” olarak adlandırılır. Dikkat edilmesi gereken ise şahıs varlığı ile sorumluluk ile farklı kavramlar olduğudur. Şahıs varlığı ile sorumluluk mümkün değildir.

- Sınırlı Sorumluluk: Kural sınırsız sorumluluk olmasına rağmen bazı durumlarda sınırlı sorumluluğa da yer verilebilir. Taraflar, borçlunun yalnızca belli mallarıyla sorumlu olacağına dair anlaşma yapabilirler. Miras hukukumuzda Devletin mirasçı olması durumunda “Devlet, deftere yazılan borçlardan sadece miras yoluyla edindiği değerler ölçüsünde sorumludur.” Hükmüne yer verilerek Devletin sınırlı sorumluluğu kabul edilmiştir.

EKSİK BORÇLAR

Eksik borç, hukuken tanınan bir borç olmasına rağmen, alacaklıya yasal yollardan cebren tahsil yetkisi vermeyen borçlardır. Borçlu tarafından ifası halinde yapılan ifa geçerlidir ve borçlu ifayı geri isteme yoluna gidemez. Bu nedenle eksik borçlara “ifa edilebilir ancak dava edilemez” borçlar denir.

Eksik borç olarak kabul edilen borçlar şunlardır:

- Kumar ve bahis borcu (Bahis noktasında Devletin yasal olarak oynatılmasına izin verdiği bahisler bu kapsamda değildir.)
- Evlenme simsarlığından (tellallığından) doğan borç
- Ahlaki ödevden doğan borç (kişinin Türk Medeni Kanununun zorunlu kıldığı hısımları dışındaki hısımlarına darda olma durumunda yardım etmesi gibi)

UYARI: Ahlaki ödevden doğan borçlarda bağışlama söz konusu değildir.

Zamanaşımına uğramış borç (borç zamanaşımına uğramakla yasal yaptırım gücünü kaybettiğinden eksik borca dönüşür)

UYARI: Kumar ve bahis borcu, evlenme simsarlığından doğan borç, ahlaki ödevden doğan borç “doğuştan eksik borç” niteliğindeyken; zamanaşımına uğramış borç ise “sonradan eksik borç” niteliğindedir. Zamanaşımına uğramış borç doğduğu anda eksik borç niteliğinde olmayıp zamanaşımı gerçekleştikten sonra bu niteliği kazanır.

BÖLÜM 2

BORCUN KAYNAKLARI

Borcun kaynakları kanunumuzda üç başlık altında toplanmıştır: hukuki işlemde doğan borçlar, haksız fiilden doğan borçlar, sebepsiz zenginleşmeden doğan borçlar. Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu sınıflandırmaya rağmen borcun kaynakları sınırlı sayıda değildir.

HUKUKİ İŞLEMDEN DOĞAN BORÇLAR

Hukuki işlemler, kavramsal düzeyde bazı kavramlarla karıştırılabilmektedir. Bu nedenle hukuki işlemleri incelemeden önce benzer kavramlara açıklık getirmek uygun olacaktır.

- **Hukuki Olay:** Hukuk düzeninin kendisine sonuç bağladığı olaylara hukuki olay adı verilir. Örneğin; ölüm hukuki bir olaydır. Ölüm ile birlikte şahsa bağlı haklar sona erer, malvarlığı hakları mirasçılara geçer yani ölüm olayı ile birlikte hukuki sonuçlar ortaya çıkar.
- **Hukuki Fiil:** Kişinin kendi iradesiyle ortaya çıkan ve hukuk düzeninin kendisine sonuç bağladığı fiillerdir. Kişi hukuka aykırı bir fiilde bulunursa buna ilişkin bir yaptırım ile karşılaşır. Kişinin fiili hukuka uygun bir fiil ise bu durumda da bir zarar meydana gelmiş olsa bile sorumluluk söz konusu olmayacaktır.

- **Hukuki İşlem Benzeri Fiil:** Kişinin mutlaka hukuki bir sonuç elde etmek için gerçekleştirmedığı, hukuk düzeninin kişinin iradesinden farklı bir sonuca bağladığı fiillerdir. Dolayısıyla hukuki işlemde taraf iradesinin sonuçları ortaya konurken, hukuki işlem benzeri fiilde ise fiili gerçekleştirenin iradesi dışında sonuçlar doğabilmektedir.

TARAF SAYISI BAKIMINDAN SINIFLANDIRMA

Tek Taraflı Hukuki İşlemler Tek taraflı hukuki işlemler, karşı tarafın onayını gerektirmeyen, kişinin bu yöndeki iradesini ortaya koymasıyla hukuki sonuçlarını doğuran işlemlerdir.

- **Ulaşması Gereken Tek Taraflı İşlemler:** Bu işlemler açıklanan irade karşı tarafa ulaştığında hukuken sonuç meydana getirirler. **Örneğin; azil (görevden alma) temsilciye ulaşmadan sonuçlarını doğurmaz; temsilci yetkili olarak işlem yapmaya devam eder. Temsilciye ulaştığında ise temsilcinin kabulü aranmaksızın temsil ilişkisini sonlandırır.** Bunun dışında; fesih, dönme, alım - ön alım - geri alım haklarının kullanılması, mirasın reddi, temsilci atama, kabul, icazet... tek taraflı işlemlere örnek teşkil ederler.

- **Ulaşması Gerekmeyen Tek Taraflı İşlemler:** Bu işlemlerde ise iradenin ortaya konması yeterlidir; bu iradenin bir muhataba ulaştırılması aranmaz. **Örneğin; el yazılı vasiyetnamesini kişinin yazması yeterlidir; bu vasiyeti mirasçılara ya da resmi bir makama ulaştırması gerekmez. Kişi öldüğünde bu vasiyete dayanarak işlem yapılacaktır. İşgal yoluyla taşınmaz mülkiyetinin kazanılmasında da işgal fiilinin gerçekleşmesi yeterlidir; bu iradenin bir muhataba ulaştırılması gerekmez.**

Çok Taraflı İşlemler

1. Sözleşmeler

Sözleşme karşılıklı ve uyumlu irade beyanlarının ortaya konmasıyla oluşturulan bir hukuki işlemdir.

a. Tek Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmeler

Borçlar hukukumuzda daha önce de belirttiğimiz üzere “ıvazlılık” ilkesi esastır yani bir borç ilişkisi kural olarak iki tarafı da borç altına sokar; ancak bu kuralın istisnası tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerdir. Bu işlemler yine sözleşme olduğundan karşılıklı yapılan, iki tarafı olan işlemlerdir. Yapılan sözleşme bu duruma rağmen yalnızca bir tarafa yükümlölük getirirken, diğerk taraf yükümlölük altına girmez. Tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerin örnekleri: bağışlama sözleşmesi ve kefalet sözleşmesidir.

UYARI: Tek taraflı işlemler ile tek tarafa borç yükleyen sözleşmeler birbirine karıştırılmamalıdır. Tek taraflı işlemlerde karşı tarafın iradesi aranmaksızın sonuç doğarken; tek tarafa borç yükleyen sözleşmelerde karşı tarafın da irade beyanı olmadan işlem kurulmaz. Kefalet sözleşmesinde alacaklının kabulü, bağışlama sözleşmesinde de bağışı kabul edecek olanın iradesi aranır.

b. İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmeler

i. Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmeler

Tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde karşılıklı edimlerin birbiriyle değiştirilmesi vardır. Edimler birbirinin tam karşılığıdır. Tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde, sözleşmenin iki tarafı da tam bir borç altına girer ve sözleşme var oldukça borcunu ifa sorumluluğu da devam eder. Örneğin; satım sözleşmesinde satıcının malı teslim borcu, alıcının ise bedeli ifa borcu devam eder. Kira sözleşmesinde kiracının kira bedelini ödeme borcu, kiralayanın eşyanın kullanılmasına katlanma borcu devam eder. Hizmet sözleşmesinde işçinin iş görme borcu, işverenin ücret ödeme borcu devam eder. Bu örnekler dışında; trampa sözleşmesi, eser (istisna) sözleşmesi, ücretli vekalet sözleşmesi, ücretli emanet sözleşmesi de tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerdendir.

ii. Eksik İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmeler

Eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde, edimler birbirinin karşılığı niteliğinde değildir. Taraflardan biri diğer tarafın edimine karşılık borçlanma durumunda değildir. Eksik iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde ise taraflardan biri sözleşmenin konusu olan ilk işlemi yaparak sorumluluğunu tamamlarken, sorumluluğu ise sözleşme boyunca devam etmektedir.Örneğin; ivazsız (ücretsiz) emanet sözleşmesinde emanet eden malı teslim ettiği an sözleşme kurulur ve emanet edenin sorumluluğu sona erer; ancak emanetçinin malı gözetme ve teslim zamanına kadar bulundurma yükümlülüğü devam eder. İvazsız (ücretsiz) vekalet sözleşmesinde, vekalet veren vekaleti verdiği an sorumluluğunu tamamlarken, vekilin iş görme borcu devam eder. Kullanım ödöncü sözleşmesinde (ariyet); ödöncü veren malı teslim ettiğinde sorumluluğu sona ererken, ödöncü alanın malı özenli kullanma, başkasına kullandırtmama, zamanı geldiğinde iade sorumluluğu devam eder. Tüketim ödöncü sözleşmesinde (karz); ödöncü veren yine malı teslim ettiğinde sorumluluğu sona ererken; ödöncü alanın zamanı geldiğinde iade yükümlülüğü

2. Kararlar

Kararlar, aynı yöne bakan birden fazla irade beyanının ortaya konmasıyla oluşan hukuki işlemlerdir. Örneğin; dernek genel kurulu, olağan kararlar için toplantıya katılma hakkı olan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alır. Bu durumda 100 kişinin katıldığı bir dernek genel kurulunda, 51 kişinin oyu ile karar alınacaktır ve aynı yöne bakan 51 kişinin iradesi bu kararı oluşturacaktır.

MAL VARLIğINI ETKİLERİ BAKIMINDAN SINIFLANDIRMA

1. Taahhüt İşlemleri (Borçlandırıcı İşlemler)

Kişinin borç altına girmesine neden olan, malvarlığının pasifini yani borç hanesini artıran işlemlerdir. Genel olarak sözleşmeler, taahhüt işlemi niteliğindedir. Taahhüt işlemleri yapılırken fiil ehliyetine sahip olmak gerekir. Taahhüdün konusu bir malın satışı, kiralınması vb. ise taahhüt işlemi yapılırken bu malın kişinin mal varlığında yer alması zorunlu değildir.

- Taşınırın satışı, bağışı, bunların vaadi
- Taşınmazın satışı, bağışı, bunların vaadi
- Alacağın devri sözü verme işlemleri taahhüt işlemlerinin örneklerindendir.

2. Tasarruf İşlemler

Bir hakkı doğrudan etkileyen, hakkın niteliğinin değişmesine, bir başkasına geçmesine sebep olan işlemlere tasarruf işlemi adı verilir. Mal varlığının aktifini etkileyen işlemler olarak da ifade edilebilir. Tasarruf işlemlerini yapabilmek için fiil ehliyeti ve tasarruf ehliyeti gerekir.

Tasarruf işleminde tasarrufun konusu olan hakka kişi sahip olmalıdır.

- Taşınırın teslimi
- Taşınmazın tescili
- Alacağın devri sözleşmesi
- **İbra sözleşmesi tasarruf işlemlerinin örneklerindendir.**

UYARI: Sözleşmelerin genel olarak taahhüt işlemi niteliğinde olduğunu belirtmemize rağmen; alacağın devri sözleşmesi ve ibra sözleşmesi bu kurala istisna teşkil eder. Alacağın devri sözleşmesinde alacak bir başkasına geçerek varlık hanesini etkilerken; ibra sözleşmesinde de alacaklı, borçluyla anlaşarak alacağı ortadan kaldırdığından varlık hanesinde azalış meydana gelmektedir. Bu nedenle bu sözleşmeler tasarruf işlemidir.

UYARI: Taşınırın teslimi ve taşınmazın tescili, mal üzerindeki hakkın el değiştirmesine neden olan tasarruf işlemleridir; ancak bu sonucun doğabilmesi için bu işlemlerin dayandığı taahhüt işlemlerinin hukuka uygun ve geçerli olması gerekir. Örneğin; taşınmaz satış sözleşmesinde bir hukuka aykırılık varsa bu işlem geçersiz olacağından yapılacak tescil işlemi de geçersiz olacaktır.

Taahhüt İşlemleri	Tasarruf İşlemleri
Pasifi artıran işlemlerdir.	Aktifi etkileyen işlemlerdir.
Önce taahhüt işlemi yapılır.	Sonra tasarruf işlemi yapılır.
Fiil ehliyeti yeterlidir.	Fiil ehliyeti ve tasarruf ehliyeti gerekir.
İşlem yapılırken mal üzerindeki haklara sahip olmak zorunlu değildir.	İşlem yapılırken mal üzerindeki haklara sahip olunması gerekir.
Sözleşmeler taahhüt işlemidir.	Alacağın devri sözleşmesi ve ibra sözleşmesi ise tasarruf işlemidir.

SÖZLEŞMELER

Sözleşmenin Kurulması

1. Öneri (İcap) Borçlar Kanunumuzun 1. Maddesi gereğince “Sözleşme, tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamalarıyla kurulur. **İrade açıklaması, açık veya örtülü olabilir.**”

Sözleşmeyi kuran ilk irade açıklaması öneridir. Bu öneri karşı tarafın kabul beyanı ile karşılanırsa sözleşme kurulur.

Bir beyanın öneri olarak nitelendirilebilmesi için aşağıdaki özellikleri taşıması gerekir:

- Karşı tarafa yöneltilmiş olmalıdır.
- Sözleşmenin esaslı unsurlarını içermelidir. (örneğin; satım sözleşmesinde mal ve bedel)
- **Öneren, önerisiyle bağlı kalma niyetinde olmalıdır.**

UYARI: İkinci veya üçüncü şarttan biri eksikse söz konusu beyan öneriye davet (icaba davet) olarak nitelendirilir.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunumuz öneri nitelendirmesinde iki önemli hususa yer vermiştir:

- · **“Fiyatını göstererek mal sergilenmesi veya tarife, fiyat listesi ya da benzerlerinin gönderilmesi, aksi açıkça ve kolaylıkla anlaşılmadıkça öneri sayılır.”** Hükmüne yer verilmiştir.
- **Kanunumuzun 7. Maddesinde ise “İsmlenmemiş bir şeyin gönderilmesi öneri sayılmaz. Bu şeyi alan kişi, onu geri göndermek veya saklamakla yükümlü değildir.” hükmüne yer verilmiştir.** Bu hüküm gereğince günümüzde çok yaygınlaşan promosyon ürünlerin gönderiminde bir öneriden bahsedilemez; tüketicinin bu ürünü alıp kullanmış olması da bir kabul olarak değerlendirilemez. Söz konusu ürünü tüketicinin saklama ya da iade gibi bir yükümlülüğü de yoktur.

a. Öneri Türleri

Öneri beyanları kendi içinde bir sınıflandırmayla üçe ayrılır: yöneltildiği muhataba göre, tarafların beyan sırasında hazır bulunup bulunmadığına göre, süresine göre.

Muhataba göre öneri; belirli bir kişiye yöneltilebileceği gibi bir topluluğa ya da herkes açık öneri olarak da yöneltilebilir.

Tarafların öneri sırasındaki hazır bulunmasına göre de öneri ikiye ayrılır: hazırlar arasında ve hazır olmayanlar arasında.

Hazırlar arasında öneri: Yüz yüze ya da telefon, bilgisayar vb. araçlarla doğrudan iletişim halinde yapılmış bir öneri varsa hazırlar arasında bir öneridir.

Hazır olmayanlar arasında öneri: Mektup, faks, telgraf, e – posta, sms gibi yollarla doğrudan iletişim olmadan yapılan önerilerde ise hazır olmayanlar arasında öneri vardır. Süresine göre öneri de kendi içerisinde ikiye ayrılır: süreli öneri ve süresiz öneri.

Süreli öneri: Öneren, önerisiyle bağlı kalacağı süreyi belirtmiştir. **Bu sürenin dolmasından önce önerisinden dönemez.** Kabul bu süre içinde kendisine **ulaşmazsa;** öneren, önerisiyle bağlılıktan kurtulur. **Hukukumuzda sözleşmenin kurulmasında kabulün ulaşma anı dikkate alınmaktadır.** Kabul beyanı önerinin süresi içinde gönderilse bile önerinin süresi dolduktan sonra ulaşırsa sözleşme kurulmaz.

UYARI: Süreli öneride, önerinin süresi dolmadan öneren ölse de öneri geçerliliğini korumaya devam eder; yani mirasçılar bu öneriyle bağılırlar. Elbette mirasçıların öneriden sorumlu olması için **önerinin maddi edime dayanan bir öneri olması gerekir; şahsi edime dayanan öneriler önerenin ölümüyle birlikte ortadan kalkar.**

- **Süresiz öneri:** Süresiz öneride öneren, önerisinin geçerli olacağı süreyi belirtmemiştir. Bu durumda kabul beyanının sonuç doğurabileceği sürenin tespitinde hazırlar arasında ve hazır olmayanlar arasında ayırımına dikkat etmek gerekir.
- **Hazırlar arasında:** Kabul için süre belirlenmeksizin hazır olan bir kişiye yapılan öneri hemen kabul edilmezse; öneren, önerisiyle bağlılıktan kurtulur. Telefon, bilgisayar gibi iletişim sağlayabilen araçlarla doğrudan iletişim sırasında yapılan öneri, hazır olanlar arasında yapılmış sayılır.
- **Hazır olmayanlar arasında:** Kabul için süre belirlenmeksizin hazır olmayan bir kişiye yapılan öneri, **zamanında ve usulüne uygun olarak gönderilmiş bir yanıtın ulaşmasının beklenebileceği ana kadar, önereni bağlar.** Öneren, önerisini zamanında ulaşmış sayabilir. Zamanında gönderilen kabul, önerene geç ulaşır ve öneren onunla bağlı olmak istemezse, durumu hemen kabul edene bildirmek zorundadır.

b. Önerinin Geri Alınması

“Geri alma açıklaması, diğer tarafa öneriden önce veya aynı anda ulaşmış ya da daha sonra ulaşmakla birlikte diğer tarafça öneriden önce öğrenilmiş olursa, öneri yapılmamış sayılır.

Bu kural, kabulün geri alınmasında da uygulanır.”

Kanunumuz yukarıdaki hükme yer vererek bazı durumlarda önerinin geri alınabileceğini belirtmiştir.

- Geri alma beyanı, öneriden önce varırsa,
- Geri alma ile öneri aynı anda varırsa,
- Geri alma beyanı daha geç varmasına rağmen daha önce öğrenilirse öneri yapılmamış sayılır.

Bu durumların ortak noktası kabulcü, öneri ile ilgili bir plan yapamadan geri alma beyanı kendisine ulaştırıldığından kabulcünün mağdur olacağı bir durum söz konusu değildir.

2. Kabul

- Sözleşmenin kurulabilmesi için öneriye bire bir uygun olan bir kabul beyanı aranır.
- Öneriyi değiştiren beyan, yeni bir öneri anlamına gelir.
- Kabul açık veya örtülü şekilde ortaya konabilir.
- Borçlar hukukumuzda susmak ret anlamına gelir. Ancak taraflar yapacakları anlaşmayla susmanın kabul anlamına geleceğini kararlaştırabilirler.
- Geç gelen kabul, yeni bir öneri sayılır.

UYARI: Susma ile örtülü kabulü birbirine karıştırmamak gerekir. Susmada hiçbir cevap verilmediğinden öneri reddedilmiş olur; örtülü kabulde ise bir davranışla kabul ettiğini gösterme durumu vardır.

İlan Yoluyla Ödül Sözü Verme

Bir sonucun gerçekleşmesi karşılığında ödül vereceğini ilan yoluyla duyuran kimse, sözünü yerine getirmekle yükümlüdür.

Ödül sözü veren, sonucun gerçekleşmesinden önce sözünden cayarsa veya sonucun gerçekleşmesini engellerse, dürüstlük kurallarına uygun olarak yapılan giderleri ödemekle yükümlüdür. Ancak, bir ya da birden çok kişiye ödenecek giderlerin toplamı, ödülün değerini aşamaz.

Ödül sözü veren, giderlerinin ödenmesini isteyenlerin beklenen sonucu gerçekleştiremeyeceklerini ispat ederse, giderleri ödeme yükümlülüğünden kurtulur.

Sözleşmenin Kurulduğu ve Hüküm ve Sonuçlarını Doğurduğu An

1. Hazır Olmayanlar Arasında

Sözleşmenin kurulma anı ile hüküm ve sonuçlarını doğurduğu anın tespitinde ikili bir ayırım yapılır: açık kabul gerektiren durumlarda ve açık kabul gerektirmeyen durumlarda.

a. Açık Kabul Gerektiren Durumlarda

Kabulcünün kabul beyanını açıkça ortaya koyması ve iletmesi gereken durumlarda;

- Kabul beyanının **gönderildiği an** hüküm ve sonuçlar doğar;
- **Kabul beyanının önerene vardığı an** sözleşme kurulur.

b. Açık Kabul Gerektirmeyen Durumlarda

Kabul beyanının örtülü olarak da ortaya konabileceği yani açık kabul gerektirmeyen durumlarda;

Uygun bir süre içinde reddedilmediği takdirde önerinin kabulcüye vardığı an sözleşme kurulur ve hüküm ve sonuçlar doğar.

Sözleşmelerde Şekil

Sözleşmelerin geçerliliği, kanunda aksi öngörülmedikçe, hiçbir şekle bağlı değildir. Kanunda sözleşmeler için öngörülen şekil, kural olarak geçerlilik şeklidir. Öngörülen şekle uyulmaksızın kurulan sözleşmeler hüküm doğurmaz.

Şekil kaynağına göre; iradi şekil ve kanuni şekil olarak ikiye ayrılır:

- **Kanuni şekil:** Kanunun zorunlu kıldığı şekildir. Kanunumuz bazı işlemlerin geçerli olabilmesi için şekil şartı koymuşken; bazı iddiaların ispatında şekil zorunluluğu getirmiştir. Geçerliliği kanunla şekle bağlanmış bir işlem, kanunda belirtilen şekle uyulmadan yapılırsa şekil eksikliği nedeniyle kesin hükümsüz olacaktır.
- **İradi şekil:** Tarafların kendi iradesiyle ortaya koyduğu şekildir. Kanunda şekle bağlanmamış bir sözleşmenin taraflarca belirli bir şekilde yapılması kararlaştırılmışsa, belirlenen şekilde yapılmayan sözleşme tarafları bağlamaz. Örneğin; ibra sözleşmesi kanunumuzda şekle tabi kılınmamıştır; ancak taraflar aralarındaki satım sözleşmesinde “sözleşmeden doğan borçlar nedeniyle bir ibra sözleşmesi yapılacak olduğunda yazılı şekilde yapılacaktır.” Şeklinde bir hükme yer vermişlerse; bu kurala uymadıkları takdirde yapılan ibra işlemi tarafları bağlamaz.

Şekil amacına göre de ikiye ayrılır: geçerlilik şekli ve ispat şekli.

Sözleşmenin geçerli olması, belirli bir şekilde yapılmasına bağlıysa geçerlilik şeklinden; bir iddianın ispatı için gerekliyse ispat şeklinden söz edilir.

Kanunumuzdaki “Kefalet sözleşmesi, yazılı şekilde yapılmadıkça ve kefilin sorumlu olacağı azamî miktar ile kefalet tarihi belirtilmedikçe geçerli olmaz.”

Hükmü geçerlilik şekline örnek; 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda yer verilen “Bir hakkın doğumu, düşürülmesi, devri, değiştirilmesi, yenilenmesi, ertelenmesi, ikrarı ve itfası amacıyla yapılan hukuki işlemlerin, yapıldıkları zamanki miktar veya değerleri ikibinbeşyüz Türk Lirasını geçtiği takdirde senetle ispat olunması gerekir.” hükmü ise ispat şekline örnektir.

UYARI: Bir kez daha vurgulamak gerekir ki; Türk Borçlar Kanunu’nun 12. Maddesi gereğince “Kanunda sözleşmeler için öngörülen şekil, kural olarak geçerlilik şeklidir.”

Şeklin Türleri

1. Sözlü Şekil

Sözleşmenin geçerliliği için tarafların iradelerini sözlü olarak ortaya koyması gerekiyorsa sözlü şekil söz konusudur. Borçlar hukukumuzda geçerliliği sözlü şekle tabi bir işlem olmasa da Türk Medeni Kanunu'nda iki işlem sözlü şekle tabi kılınmıştır: evlenme ve sözlü vasiyetname.

2. Yazılı Şekil

a. Metin

Yazılı şekilden söz edebilmek için bir metin üzerinden iradelerin ortaya konması gerekir. Kanunda yazılı şekilde yapılması öngörülen bir sözleşmenin değiştirilmesinde de yazılı şekle uyulması zorunludur. Ancak, sözleşme metniyle çelişmeyen tamamlayıcı yan hükümler bu kuralın dışındadır.

Kanunda aksi öngörülmedikçe,

- imzalı bir mektup,
- asılları borç altına girenlerce imzalanmış telgraf,
- teyit edilmiş olmaları kaydıyla faks veya buna benzer iletişim araçları ya da güvenli elektronik imza ile gönderilip saklanabilen metinler de yazılı şekil yerine geçer.

b. Genel İşlem Koşulları

Genel işlem koşulları, bir sözleşme yapılırken düzenleyenin, ileride çok sayıdaki benzer sözleşmede kullanmak amacıyla, önceden, tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleridir. Günümüzde aynı özellikleri taşıyan ve birden fazla farklı muhataba uygulanacak sözleşmeler arttığından kanunumuzda bu konuyu düzenleme ihtiyacı duyulmuştur.

Genel işlem koşullarının özellikleri şunlardır:

- Bu koşulların, sözleşme metninde veya ekinde yer alması, kapsamı, yazı türü ve şekli, nitelendirmede önem taşımaz.
- Aynı amaçla düzenlenen sözleşmelerin metinlerinin özdeş olmaması, bu sözleşmelerin içerdiği hükümlerin, genel işlem koşulu sayılmasını engellemez.

- Genel işlem koşulları içeren sözleşmeye veya ayrı bir sözleşmeye konulan bu koşulların her birinin tartışılarak kabul edildiğine ilişkin kayıtlar, tek başına, onları genel işlem koşulu olmaktan çıkarmaz.
- Genel işlem koşullarıyla ilgili hükümler, sundukları hizmetleri kanun veya yetkili makamlar tarafından verilen izinle yürütmekte olan kişi ve kuruluşların hazırladıkları sözleşmelere de, niteliklerine bakılmaksızın uygulanır.
- Genel işlem koşullarına, dürüstlük kurallarına aykırı olarak, karşı tarafın aleyhine veya onun durumunu ağırlaştırıcı nitelikte hükümler konulamaz.

UYARI: Özellikleri değerlendirildiğinde genel işlem koşulları nitelendirmesinde “amacın önemli olduğu, şeklin nitelendirmede önem taşımadığı” görülür.

Genel işlem koşullarında yer alan bazı hükümler ise kanun gereği yazılmamış sayılır:

- Karşı tarafın menfaatine aykırı genel işlem koşullarının sözleşmenin kapsamına girmesi, sözleşmenin yapılması sırasında düzenleyenin karşı tarafa, bu koşulların varlığı hakkında açıkça bilgi verip, bunların içeriğini öğrenme imkânı sağlamasına ve karşı tarafın da bu koşulları kabul etmesine bağlıdır. Aksi takdirde, genel işlem koşulları yazılmamış sayılır.
- Sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine yabancı olan genel işlem koşulları da yazılmamış sayılır.
- Genel işlem koşullarının bulunduğu bir sözleşmede veya ayrı bir sözleşmede yer alan ve **düzenleyene tek yanlı olarak karşı taraf aleyhine** genel işlem koşulları içeren sözleşmenin bir hükmünü değiştirme ya da yeni düzenleme getirme yetkisi veren kayıtlar yazılmamış sayılır.

UYARI: Sözleşmenin yazılmamış sayılan genel işlem koşulları dışındaki hükümleri geçerliliğini korur. Bu durumda düzenleyen, yazılmamış sayılan koşullar olmasaydı diğer hükümlerle sözleşmeyi yapmayacak olduğunu ileri süremez.

Genel işlem koşullarında yer alan; açık ve anlaşılır olmayan ya da birden çok anlama gelen hükümler ise geçerlidir; ancak bu hükümlerin hakim tarafından yorumunun yapılmasında “düzenleyenin aleyhine ve karşı tarafın lehine” yorum yapılır.

c. İmza

İmzanın, borç altına girenin el yazısıyla atılması zorunludur. Güvenli elektronik imza da, el yazısıyla atılmış imzanın bütün hukuki sonuçlarını doğurur.

UYARI: İmzanın el yazısı dışında bir araçla atılması, ancak örf ve âdetçe kabul edilen durumlarda ve özellikle çok sayıda çıkarılan kıymetli evrakın imzalanmasında yeterli sayılır. Örneğin; bir konut kiralama sözleşmesinde güvenli elektronik imza kullanma yoluna gidilemez.

İmza atamayanlar ise; imza yerine usulüne göre onaylanmış olması koşuluyla

- Parmak izi
- Mühür
- El ile yapılmış bir işaret kullanabilirler.

Görme engellilerin ise talepleri halinde imzalarında şahit aranır. Aksi takdirde görme engellilerin imzalarını el yazısı ile atmaları yeterlidir.

UYARI: Kanun gereği, sözleşmede yalnızca borç altına giren tarafın imzası zorunlu olduğundan; tek tarafa borç yükleyen sözleşmeler olan bağışlama sözleşmesinde yalnızca bağışlayan, kefalet sözleşmesinde de yalnızca kefilin imzası yeterli olacaktır.

d. Geçerliliği Yazılı Şekle Tabi İşlemler

Sözleşmenin yalnızca yazılı bir metne bağlı olması yeterli olduğunda adi yazılı şekil şartı; yazılı bir metne bağlı olmanın yanında geçerlilik için başka şart da aranıyorsa nitelikli yazılı şekil şartı vardır. Örneğın; ön alım sözleşmesinin yazılı bir metne bağlı olarak yapılması yeterli olduğundan adi yazılı şekil; kefalet sözleşmesinde ise yazılı metne tabi olmanın yanında “kefilin sorumlu olacağı azamî miktar ile kefalet tarihi belirtilme” şartı da olduğundan nitelikli yazılı şekil şartı vardır.

Kanunumuzda yazılı şekil şartı olan sözleşmeler şunlardır:

- Ön alım sözleşmesi
- Alacağın devri sözleşmesi
- Kefalet sözleşmesi
- Taşınır bağışlama vaadi
- Taksitle taşınır satışı
- Rekabet yasağı sözleşmesi
- Ömür boyu gelir sözleşmesi (Kaydi hayatla irat)
- Yayım sözleşmesi
- Taşınmaz simsarlık sözleşmesi
- Borçlar Kanunumuzda yazılı şekle tabi kılınan bu işlemler dışında; medeni hukukumuzda da el yazılı vasiyetname ve miras paylaşım sözleşmesi yazılı şekle tabidir.

3. Resmi Şekil

Yetkili resmi memur nezdinde memurun düzenlemesi veya onaylaması şeklinde yapılan işlemdir. Yazılı şeklin unsurları olan; metin, genel işlem koşulları, imza unsurlarını resmi şekildeki sözleşmeler de içermektedir, farklı olan ise bu unsurlara ek olarak resmi memur nezdinde yapılma zorunluluğudur.

UYARI: Bu açıklamalardan yola çıkarak yazılı şekle tabi bir işlemin, resmi şekilde de yapılabileceği söylenebilir; ancak tam tersi mümkün olmaz.

Kanunumuzda geçerliliği resmi şekilde yapılmasına bağı olan işlemler şunlardır:

- Alım sözleşmesi
- Geri alım sözleşmesi
- Taşınmazın satışı, bağı, bunların vaadi ve taşınmaz üzerinde aynı hak kurulması

UYARI: Taşınmaza ilişkin bu işlemlerin memurun düzenlemesi şeklinde yapılması zorunludur. Söz konusu işlemlerden yalnızca taşınmaz satış vaadi noterde yapılırken; diğer işlemlerin tapu müdürlüğünde yapılması gerekir.

- Ölünceye kadar bakma sözleşmesi (Ölünceye kadar bakma sözleşmesi, bakım borçlusunun bakım alacaklısını ölünceye kadar bakıp gözetmeyi, bakım alacaklısının da bir malvarlığını veya bazı malvarlığı değerlerini ona devretme borcunu üstlendiği sözleşmedir.)
- Motorlu taşıt satışı
Bu işlemler dışında Türk Medeni Kanunu gereğince resmi vasiyetname, miras sözleşmesi, mal rejimi sözleşmesi de resmi şekilde yapılması gereken işlemlerdir.

Geçerlilik Şekli Bakımından Sözleşmelerin Sınıflandırılması

Yazılı Şekle Tabi İşlemler	Resmi Şekle Tabi İşlemler
Ön alım sözleşmesi	Alım sözleşmesi
Kefalet sözleşmesi	Geri alım sözleşmesi
Ömür boyu gelir sözleşmesi	Ölünceye kadar bakma sözleşmesi
Taşınır bağış vaadi	Taşınmazın satışı, bağışı ve bunların vaadi
Taşınmaz simsarlık sözleşmesi	Taşınmaz üzerinde aynı hak kurulması
Taksitle taşınır satışı	Motorlu taşıt satışı
Rekabet yasağı sözleşmesi	
Yayım sözleşmesi	
Alacağın devri sözleşmesi	

Ön Sözleşme

Bir sözleşmenin ileride kurulmasına ilişkin sözleşmeler geçerlidir. İleride yapılacak bir sözleşmeyi tarafların öncesinde başka bir sözleşmeyle kararlaştırması durumunda önceki sözleşmeye ön sözleşme adı verilir.

UYARI: Kanunlarda öngörülen istisnalar dışında, ön sözleşmenin geçerliliği, ileride kurulacak sözleşmenin şekline bağlıdır.

Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise ön sözleşme adı verilebilmesi için taahhüt sözleşmesini önceleyen bir sözleşme olması gerekir. İleride yapılacak sözleşme bir tasarruf işlemi ise önceki sözleşme ön sözleşme değil; tam bir sözleşmedir.

SÖZLEŞMENİN YOKLUĞU

Sözleşmenin kurulması için zorunlu olan kurucu / esaslı / birincil / asli unsurlarda eksiklik olması halinde sözleşme hiç kurulmamış olur yani yok hükmündedir.

İkincil unsurlarda eksiklik olması ise sözleşmenin kurulmasını engellemez; ikincil hususlardaki eksiklik dürüstlük kuralları dikkate alınarak hakim tarafından belirlenir.

UYARI: İkincil hususlar taraflarca tartışılırsa birincil unsur haline gelir ve bu tartışılan hususta anlaşılabilmesi sözleşmenin hiç kurulmamasına sebep olur.

SÖZLEŞMENİN GEÇERSİZLİĞİ

1. Kesin Hükümsüzlük

Sözleşmenin kurucu unsurları tam olmasına rağmen;

- Kanunun emredici hükümlerine,
- ahlaka,
- kamu düzenine,
- kişilik haklarına aykırılık
- ehliyetsizlik

➤ **şekil eksikliği olan veya**

konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür. Sözleşmenin içerdği hükümlerden bir kısmının hükümsüz olması, diğerlerinin geçerliliğini etkilemez. Ancak, bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, sözleşmenin tamamı kesin olarak hükümsüz olur.

Kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi bir sözleşme baştan itibaren geçersiz olduğundan; kesin hükümsüzlük için açılan mutlak butlan davası tespit niteliğindedir.

2. İptal Edilebilirlik

Sözleşmenin kuruluş aşamasında sakatlık söz konusuysa (yanılma, aldatma, korkutma) iradesi sakatlanan taraf kanunda belirtilen süre içerisinde sözleşmenin iptali yoluna gidebilir. Kanunumuzda belirtilen hak düşürücü süre içerisinde iptal talep edilmediği takdirde sözleşmeye icazet verilmiş sayılır ve yapılan işlem geçerli olarak yoluna devam eder.

3. Askıda Hükümsüzlük (Eksiklik)

Taraflardan birinin söz konusu sözleşmeyi yapabilmek için izin / rıza / onay / icazet alması gerekiyorsa ve rızayı sağlamadan işlem yapmışsa; yapılan işlem askıda bekler, hukuki sonuçlarını doğurmaz; onay mercii tarafından onaylanırsa geçerli, aksi takdirde geçersiz olur.

İRÂDE İLE BEYAN UYUMSUZLUKLARI

1. Tek Tarafın İsteği ile Yaratılan Uyumsuzluk

a. Latife (Şaka) Beyanı

Kişinin, karşı tarafın da ciddiye almayacağını bilerek, iradesine uymayan bir beyanda bulunmasıdır. Kişi, beyanı ile bağlı değildir.

b. Zihni Kayıt

Kişi, söz konusu işlemi yapmak istememesine rağmen kendisini zorunlu hissederek işlemi yaparsa zihni kayıt söz konusu olur. Latife beyanından farklı olarak bu kez kişi beyanı ile bağlıdır.

2. İki Tarafın İsteği ile Yaratılan Uyumsuzluk (Muvazaa / Danışıklılık)

Tarafların anlaşarak üçüncü kişileri aldatmak amacıyla iradelerine uymayan işlem yapmalarıdır.

a. Mutlak Muvazaa

Tarafların yapmak istediği bir işlem olmamasına rağmen tamamen üçüncü kişileri aldatmak amacıyla iradelerine uygun olmayan işlem yapmalarıdır. Mutlak muvazaada, tek işlem vardır ve bu işlemin amacı da 3. Kişileri aldatmaktır. Mutlak muvazaada yapılan işlem, hukuka aykırılık nedeniyle kesin hükümsüzdür.

b. Nispi Muvazaa

Tarafların yapmak istedikleri işlemi, yapmak istemedikleri başka bir işlemin arkasına gizlemeleridir. Nispi muvazaada iki işlem vardır: gizli işlem (tarafların yapmak istedikleri) ve görünürdeki işlem (taraf iradelerine uygun olmayan, 3. Kişileri aldatmak amacıyla yapılan işlem).

Nispi muvazaada, görünürdeki işlem taraf iradelerine uymadığından yani 3. Kişileri aldatmak amacıyla yapıldığından kesin hükümsüz olurken; gizli işlem usule uygunsa geçerlidir. Yukarıdaki örnekte taşınırın başışı da satışı da şekle tabi olmadığından usulen bir aykırılık söz konusu değildir.

UYARI: Gizli işlem, taraf iradelerine uyduğu için değil; usule uygun olduğu için geçerli olur. Usule aykırılık varsa, taraf iradelerine uygun olsa bile geçersiz olur.

UYARI: 1974 tarihli Yargıtay İçtihadı Birleştirme kararında “muris muvazaası olarak, mirasçılardan mal kaçırmak amacıyla taşınmazın başkasına devredilmesi durumunda mirasçılar; hem görünürdeki işlemin hem de gizli işlemin iptalini isteyebilirler.” şeklinde hüküm tesis edilmiştir.

Nispi muvazaanın çokça rastlanan bir  rneği de “bedel muvazaasıdır.” Taraflar yaptıkları işleminde, gerçek bedeli, görünürdeki bir bedelin arkasına gizlemektedir.

c. Muvazaanın İspatı

Taraflar, muvazaayı ispatlamak isterlerse bunu belge ile yapmak zorundadırlar. Belgeden kasıt muvazaa anlaşmasıdır. Muvazaaya konu olan işlem yapılırken işlemin tarafları bu işlemin muvazaalı bir işlem olduğunu yazılı bir belge ile düzenlemiş olmalıdırlar. Burada aklınıza gelebilecek temel soru, bu kişilerin hem muvazaalı bir işlem yapıp hem de bunu neden ispat etmeye çalıştığıdır.

Üçüncü kişiler ise muvazaa iddialarını her türlü delille ispatlayabilirler.

UYARI: Medeni hukukumuzda mirasçı külli halef olarak ölenin yerine geçen kişidir; bu nedenle üçüncü kişi olarak değerlendirilmez.

Muvazaa iddiası, tapu siciline güvenerek iyiniyetle aynı hak elde etmiş üçüncü kişilere karşı ileri sürülemez.

Borçlu, yazılı bir borç tanınmasına güvenerek alacağı kazanmış olan üçüncü kişiye karşı, bu işlemin muvazaalı olduğu savunmasında bulunamaz.

MUVAZAA BENZERİ İŞLEMLER

1. Kanuna Karşı Hile

Kanun koyucunun yasakladığı bir işlemi, yasaklamadığı başka bir yolu kullanarak gerçekleştirmeye çalışmaktır. Muvazaada olduğu gibi burada da hukuka aykırı bir işlem söz konusudur. Muvazaada üçüncü kişileri aldatma amaçlanırken; kanuna karşı hilede kanun koyucunun yasağını delme amacı vardır.

Kanuna karşı hile ile yapılan işlem hukuka aykırıdır ve kesin hükümsüzdür.

2. İnançlı İşlem

Kişi, kendisine iade edileceği düşüncesiyle alacağını bir başkasına devretmiş veya belirli bir amaç için kullanılacağı düşüncesiyle malını bir başkasına devretmişse inançlı işlem söz konusudur. İşlemin yazılı şekilde yapılması gerekir.

İnançlı işlemde bir hukuka aykırılık söz konusu değildir; yapılan işlem geçerlidir ve sözleşmeye dayanan dava hakkı kullanılabilir.

İRÂDE SAKATLIKLARI

1. Yanılma (Hata)

a. Yanılma Türleri

Sözleşmenin kuruluş aşamasında yanılarak işlem yapma durumunda yanılma ikiye ayrılır: esaslı yanılma halleri (açıklama / beyan yanılması) ve saik yanılması.

Esaslı yanılma halleri sözleşmenin iptal edilebilmesine sebep olan durumlardır:

- **Sözleşmenin niteliğinde yanılma:** Yanılan, kurulmasını istediği sözleşmeden başka bir sözleşme için iradesini açıklamışsa söz konusu olur.
- **Sözleşmenin konusunda yanılma:** Yanılan, istediğinden başka bir konu için iradesini açıklamışsa söz konusu olur.
- **Kişide yanılma (karşı tarafın kimliğinde):** Yanılan, sözleşme yapma iradesini, gerçekte sözleşme yapmak istediği kişiden başkasına açıklamışsa söz konusu olur.
- **Kişinin niteliğinde yanılma:** Yanılan, sözleşmeyi yaparken belirli nitelikleri olan bir kişiyi dikkate almasına karşın başka bir kişi için iradesini açıklamışsa söz konusu olur.

İletmede yanılma: Sözleşmenin kurulmasına yönelik iradenin haberci veya çevirmen gibi bir aracı ya da bir araç tarafından yanlış iletilmiş olması hâlinde de yanılma hükümleri uygulanır.

Miktar (ivaz) yanılması: Yanılan, gerçekte üstlenmek istediğinden önemli ölçüde fazla bir edim için veya gerçekte istediğinden önemli ölçüde az bir karşı edim için iradesini açıklamışsa söz konusu olur.

UYARI: Basit hesap yanlışlıkları sözleşmenin geçerliliğini etkilemez; bunların düzeltilmesi ile yetinilir.

Saik yanılmasında ise esaslı bir yanılma söz konusu değildir; yani saik yanılması sözleşmenin geçerliliğini etkilemez. Saik yanılmasını, beklenti yanılması olarak düşünmek doğru olacaktır. Doktrinde “güdü / amaç yanılması” gibi çevirileri de olsa da en doğru karşılayan ifadenin beklenti yanılması olduğunu düşünüyorum.

Saik yanılmasının sözleşmenin iptaline sebep olacak bir yanılma olması için temel yanılmasına (nitelikli saik yanılması) dönüşmesi gerekir. Yanılanın, yarıldığı saiki sözleşmenin temeli sayması ve bunun da iş ilişkilerinde geçerli dürüstlük kurallarına uygun olması hâlinde yanılma esaslı sayılır. Ancak bu durumun karşı tarafça da bilinebilir olması gerekir. Bu noktada temel yanılmasını tespit edebilmek için sorulması gereken sorular şunlardır:

- Söz konusu yanılma bilinseydi sözleşme yapılır mıydı? Hayır.
- Söz konusu yanılma bilinseydi sözleşmenin yapılmayacağı karşı tarafça da bilinebilir durumda mı? Evet.
- Bu sorulara bu cevaplar alınıyorsa temel yanılması söz konusudur ve sözleşmenin iptali gündeme gelecektir.

b. Yanılmanın Hüküm ve Sonuçları

Yanılan, yanıldığını öğrenmesinden itibaren 1 yıl içinde sözleşmenin iptalini isteyebilir. Bu süre hak düşürücü süredir. Öğrenmeden itibaren 1 yıl içinde iptal hakkı kullanılmazsa sözleşmeye icazet verilmiş sayılır ve artık sözleşme geçersiz kılınamaz.

Yanılan, kusurlu da olsa sözleşmenin iptali yoluna gidebilir. Yanılan, yanılmasında kusurlu ise, sözleşmenin hükümsüzlüğünden doğan zararı gidermekle yükümlüdür. Hâkim, hakkaniyetin gerektirdiği durumlarda, ifadan beklenen yararı aşmamak kaydıyla, daha fazla tazminata hükmedebilir. Ancak, diğer taraf yanılmayı biliyor veya bilmesi gerekiyorsa, tazminat istenemez.

Yanılan, yanıldığını dürüstlük kurallarına aykırı olarak ileri süremez. Özellikle diğer tarafın, sözleşmenin yanılanın kastettiği anlamda kurulmasına razı olduğunu bildirmesi durumunda, sözleşme bu anlamda kurulmuş sayılır.

2. Aldatma (Hile)

Aldatma iki şekilde karşımıza çıkar: karşı tarafta yanlış kanaat oluşturma veya karşı tarafta var olan yanlış kanaati sürdürme.

Aldatılan, aldatıldığını öğrenmeden itibaren 1 yıl içinde sözleşmenin iptalini talep edebilir. Bu süre hak düşürücü süredir. Bu süre içinde iptal hakkı kullanılmazsa sözleşmeye icazet verilmiş sayılır. Sözleşmenin iptali yanında aldatılan uğradığı zarar varsa bunun için tazminat da talep edebilir.

Aldatılan sözleşmeyi iptal hakkını kullanmasa da uğradığı zarar için tazminat isteyebilir.

UYARI: Görüldüğü üzere iptal hakkının kullanılmasıyla tazminat talep etmenin doğrudan bir bağı yoktur. İptal hakkı kullanılsa da kullanılmasa da tazminat talep edilebilir.

Aldatılan tarafın başvurabileceği bir diğer yol ise defiyi ileri sürmektir. Şartları varsa defi, aldatılan tarafından her zaman ileri sürülebilir.

Bu durumda aldatılarak sözleşme yapan kişinin başvurabileceği yollar şunlardır:

- Sözleşmeyi iptal etme ve tazminat isteme
- Sözleşmeyi iptal etmeden yalnızca tazminat isteme
- Defiyi ileri sürme

UYARI: Aldatmanın olduğu durumlarda aynı zamanda yanılma da vardır; ancak aldatmanın ileri sürölmesi uğranılan zarar için karşı taraftan tazminat isteme hakkı da vereceğinden aldatmaya dayanmak daha mantıklıdır.

Türk Borçlar Kanunumuzun 36. Maddesi gereğince “Üçüncü bir kişinin aldatması sonucu bir sözleşme yapan taraf, sözleşmenin yapıldığı sırada karşı tarafın aldatmayı bilmesi veya bilecek durumda olması hâlinde, sözleşmeyle bağılı değildir.”

3. Korkutma (İkrah)

Korkutulan, içinde bulunduğu durum bakımından kendisinin veya yakınlarından birinin kişilik haklarına ya da mal varlığına yönelik ağır ve yakın bir zarar tehlikesinin doğduğuna inanmakta haklı ise, korkutma gerçekleşmiş sayılır.

Bir hakkın veya kanundan doğan bir yetkinin kullanılacağı korkutmasıyla sözleşme yapıldığında, bu hakkı veya yetkiyi kullanacağını açıklayanın, diğer tarafın zor durumda kalmasından aşırı bir menfaat sağlamış olması hâlinde, korkutmanın varlığı kabul edilir.

Korkutulan taraf, korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan başlayarak 1 yıl içinde sözleşmeyi iptal etme hakkını kullanabilir. Bu süre hak düşürücü süredir. Bu süre içinde iptal hakkı kullanılmazsa sözleşmeye icazet verilmiş sayılır. Korkutulan iptal hakkını kullanmanın yanında uğradığı zararın giderilmesini de isteyebilir.

Korkutulan taraf, sözleşmeyi iptal etme hakkını kullanmasa bile uğradığı zarar için tazminat talep edebilir.

Korkutulan tarafın başvurabileceği bir başka yol ise defiyi ileri sürmektir. Korkutulan taraf, şartları mevcutsa defiyi her zaman ileri sürebilir. Görüldüğü üzere aldatma ve korkutma durumunda başvurulabilecek yollar aynıdır: iptal ve tazminat isteme, sözleşmeyi iptal etmeden yalnızca tazminat isteme veya defiyi ileri sürme.

Borçlar Kanunumuzun 37. Maddesi gereğince “Taraflardan biri, diğerinin veya üçüncü bir kişinin korkutması sonucu bir sözleşme yapmışsa, sözleşmeyle bağlı değildir. Korkutan bir üçüncü kişi olup da diğer taraf korkutmayı bilmiyorsa veya bilecek durumda değilse, sözleşmeyle bağlı kalmak istemeyen korkutulan, hakkaniyet gerektiriyorsa, diğer tarafa tazminat ödemekle yükümlüdür.”

UYARI: 3. Kişinin aldatmasını taraf bilmiyorsa sözleşme iptal edilemezken; 3. Kişinin korkutmasını taraf bilse de bilmese de sözleşme iptal edilebilir.

AŞIRI YARARLANMA

Bir sözleşmede karşılıklı edimler arasında açık bir oransızlık varsa, bu oransızlık, zarar görenin zor durumda kalmasından veya düşüncesizliğinden ya da deneyimsizliğinden yararlanılmak suretiyle gerçekleştirildiği takdirde, zarar gören, durumun özelliğine göre ya sözleşme ile bağlı olmadığını diğer tarafa bildirerek ediminin geri verilmesini ya da sözleşmeye bağlı kalarak edimler arasındaki oransızlığın giderilmesini isteyebilir.

Aşırı yararlanmada sübjektif şart ve objektif şart ayrımı yapılır:

- Sübjektif şart: zor durumda kalma (müzayaka), düşüncesizlik veya deneyimsizlik.
- Objektif şart: edimler arasında açık orantısızlık olması.

Zarar gören bu hakkını, düşüncesizlik veya deneyimsizliğini öğrendiği; zor durumda kalmada ise, bu durumun ortadan kalktığı tarihten başlayarak 1 yıl ve her hâlde sözleşmenin kurulduğu tarihten başlayarak 5 yıl içinde kullanabilir. Bu süreler hak düşürücü süredir.

UYARI: Aşırı yararlanma bir irade sakatlığı (bozukluğu) değildir; kişinin içinde bulunduğu durumdan yararlanma halidir.

TEMSİL

1. Kaynağına Göre

a. Kanuni Temsil

Kanun koyucu tarafından zorunlu kılınan temsil ilişkisine kanuni temsil adı verilir. Kanuni temsilde, temsil olunanın iradesi aranmaz. Kanun hükümleriyle temsilin başlangıcı, bitişı ve hükümleri düzenlenir.

b. İradi Temsil

Kişinin kendi isteğıyle kendisine bir temsilci atamasıdır. Temsilci atama işlemi, tek taraflı ulaşması gereken bir işlemdir. Temsilcinin kabulü aranmaz.

UYARI: Temsil ile vekalet çokça birbirine karıştırılmaktadır. Temsilde, tek taraflı bir atama ile yetki verilir ve temsilci, temsil olunana karşı bir borç altına girmez. Vekalet ise tarafların yapacağı bir sözleşme ile olur ve vekil, vekalet verene karşı borç altına girer.

Borçlar hukukumuzda ele alınan temsil, iradi temsildir.

2. Türüne Göre

a. Dolaylı Temsil

Dolaylı temsilde temsilci, kendi adına ancak temsil olunanın hesabına işlem yapar. Komisyoncu, dolaylı temsilci örneğidir.

Dolaylı temsilde kendi adına yapılan işlemde temsilci borç altına girdiği için temsilcinin fiil ehliyetine sahip olması gerekir.

b. Doğrudan Temsil

Doğrudan temsilde temsilci, işlemi temsil olunanın adına ve hesabına yapar. Yapılan işlem temsil olunanı bağlar ve temsil olunan sorumlu olur. Borçlar Kanunumuz da bu konuyu açıkça düzenleyerek “Yetkili bir temsilci tarafından bir başkası adına ve hesabına yapılan hukuki işlemin sonuçları, doğrudan doğruya temsil olunanı bağlar.

Temsilci, hukuki işlemi yaparken bu sıfatını bildirmezse, hukuki işlemin sonuçları kendisine ait olur. Ancak, karşı taraf bir temsil ilişkisinin varlığını durumdan çıkarıyor veya çıkarması gerekiyor ya da hukuki işlemi temsilci veya temsil olunan biri ile yapması farksız ise, hukuki işlemin sonuçları doğrudan doğruya temsil olunana ait olur.” **hükmüne yer vermiştir.**

Doğrudan temsilde temsilciyi bir gölge gibi düşünmek gerekir. Yaptığı işlemleri temsil olunanın yerine geçerek yapar.

Temsilci, karşı tarafı aldatırsa, temsil olunan aldatmış sayılır; temsilci iyiniyetli olmadan işlem yapmışsa temsil olunanın da iyiniyetli olmadığı kabul edilir.

Temsilci, yapılan işlemde borç altına girmediğinden ayırt etme gücüne sahip olması yeterlidir. Fiil ehliyeti aranmaz.

UYARI: Temsil olunanın ise fiil ehliyetine sahip olması gerekir; zira borç altına girme durumu söz konusudur.

Borçlar hukukumuzda aşağıda detaylarını ele alacağımız temsil ilişkisi doğrudan temsildir.

3. Temsil Yetkisinin Sınırlanması

Borçlar Kanunumuzun 42. Maddesi gereğince “Temsil olunan, hukuki bir işlemde doğan temsil yetkisini her zaman sınırlayabilir veya geri alabilir. Temsil olunan, bu hakkından önceden feragat edemez.”

Temsilciye verilen yetki aşağıdaki hususlarda sınırlanabilir:

- Yer bakımından: Temsil yetkisinin yalnızca belli bir bölgede geçerli olacağı düzenlenebilir.
- Kişi bakımından: Temsilciye, yalnızca tüzel kişilerle hukuki işlem yapabilirsin denebilir.

4. Özel Yetki Gerektiren İşlemler

Temsilci, genel temsil yetkisi ile bazı işlemleri yapamaz. Kanunumuzda bazı işlemler için temsilciye özel olarak yetki verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Özel yetki gerektiren işlemler şunlardır:

- Dava açma
- Sulh olma
- Hakeme başvurma
- İflas isteme

- İflasın ertelenmesini isteme
- Konkordato isteme
- Kambiyo taahhüdünde bulunma
- Bağış yapma (taşınır veya taşınmaz olsa da)
- Kefil olma
- Taşınmazı devretme ve bir hak ile sınırlama

UYARI: Dikkat etmek gerekir ki taşınmaz alımında değil ancak devrinde özel yetki gerekir.

5. Çifte Temsil

Temsilcinin iki ayrı kişiyi temsil ederken, aynı hukuki işlemde bu iki kişiyi de temsilen işlem yapması çifte temsil olarak değerlendirileceği gibi; temsilcinin kendisiyle işlem yapması da çifte temsildir.

Çifte temsil ile işlem yapabilmesi için temsilcinin bu konuda açıkça yetkilendirilmiş olması gerekir. Aksi takdirde yapacağı işlem yetkisiz temsil olarak değerlendirilir.

UYARI: Mahkeme kararları incelendiğinde ise çıkar çatışması olan durumlarda çifte temsilde bulunabileceğine dair yetki verilmiş olsa bile temsil olunanın ayrıca işleme onayı gerekir. Örneğin; temsilci, temsil olunanın taşınmazını kendi adına satın almak istediğinde belirlediği satış bedelini temsil olunan uygun bulmayabilir; bu nedenle ayrıca onay alınması gerekir; ancak satışa konu olan mal piyasa değeri belli olan bir mal ise bu durumda başlangıçta verilmiş çifte temsil yetkisi yeterli olacaktır.

6. Temsil Yetkisinin Sona Ermesi

a. Kendiliğinden Sona Erme

Temsil yetkisini kendiliğinden sona erdiren haller şunlardır:

- Sürenin sona ermesi
 - Belirli bir iş için verilmişse işin görülmüş olması
 - Temsil olunan veya temsilcinin ölümü
 - Temsil olunan veya temsilcinin gaipliğine karar verilmesi
 - Temsil olunan veya temsilcinin ehliyetini kaybetmesi (temsilci için ayırt etme gücünün kaybı, temsil olunan için kısıtlanma veya ayırt etme gücünün kaybı)
 - Temsil olunan veya temsilcinin iflası
- Tüzel kişiliğin sona ermesinde de temsil ilişkisi kendiliğinden sona erer.

UYARI: İşin özelliği gereği veya tarafların aksine anlaşması söz konusu olduğunda bu durumlara rağmen temsil ilişkisi sona ermeyebilir.

b. Temsilcinin Azli

Azil, görevden alma anlamına gelmektedir. Temsil olunan, temsilciye verdiği yetkiyi her zaman geri alabilir. Yukarıdada belirttiğimiz üzere bu hakkından önceden feragat ettiğine dair hükümler geçersizdir.

Borçlar Kanunumuzun 42. Maddesinin son fıkrası gereğince “Temsil olunan verdiği yetkiyi üçüncü kişilere açıkça veya dolaylı biçimde bildirmişse, bu yetkiyi tamamen veya kısmen geri aldığını onlara bildirmediği takdirde, yetkinin geri alındığını iyiniyetli üçüncü kişilere karşı ileri süremez.” Hükmü yorumladığımızda yetkinin verildiği yöntemle azlin de yapılması gerektiğini görmekteyiz. Örneğin; temsil olunan yetki verirken 3. Kişileri tek tek bilgilendirmişse, azilde de yine tek tek bilgi vermesi gerekir. Yetkiyi ilan yoluyla yapmışsa, azli de ilan yoluyla yapılması gerekir. Aksi takdirde iyiniyetli 3. Kişiler azilden haberdar olmadıklarını ileri sürebilirler ve azle rağmen temsilcinin iyiniyetli 3. Kişilerle yaptığı bu işlemler geçerli olur; yani temsil olunanı bağlar. 3. Kişi iyiniyetli değilse yapılan işlem temsil olunanı bağlamaz.

Kanunumuzun 45. Maddesinde ise azil ile ilgili şu hükme yer verilmiştir: “Temsilci, yetkisinin sona ermiş olduğunu bilmediğı sürece, temsil olunan veya halefleri, temsilcinin yapmış olduğu hukuki işlemlerin sonuçlarıyla bağıdırlar.” Daha önceki bölümde de belirttiğimiz üzere azil, ulaşması gereken tek taraflı işlemidir; yani **azlin sonuçlarını doğurması için temsilciye ulaşması, temsilcinin azledildiğini bilmesi gerekir. Aksi takdirde temsilcinin iyiniyetli 3. Kişilerle yaptığı işlemler geçerli olmaya devam eder; yani temsil olunanı bağlar.** Kanunumuzun 45. Maddesinin 2. Fıkrasında ise “Bu kural, üçüncü kişilerin yetkinin sona ermiş olduğunu bildikleri durumlarda uygulanmaz.” Hükümüne yer verilerek yapılan işlemlerin bağlayıcı olması 3. Kişilerin iyiniyetli olması koşuluna bağlanmıştır.

Bir başka önemli nokta ise temsilciye yetki belgesi verilmişse azil sonucunda bu belgenin de iadesi gerekir. Kanunumuzda yer verilen hüküm: “Temsilciye yetki belgesi verilmişse, yetkinin sona ermesi durumunda temsilci, bu belgeyi temsil olunana geri vermekle veya hâkimin belirleyeceği yere bırakmakla yükümlüdür.

Temsil olunan veya halefleri, temsilcinin belgeyi geri vermesi için gerekeni yapmazlarsa, bundan dolayı iyiniyetli üçüncü kişilerin zararını gidermekle yükümlüdürler.” şeklindedir. Temsilci belgeyi iade etmezse temsil olunan veya haleflerinin temsilcinin belgeyi iade etmesi için mahkemeye gitmeleri gerekir; gereken önlemi almazlarsa 3. Kişilerin bu belgeye güvenerek yaptıkları işlemi geçerli sanmalarından doğan zararlarını temsil olunan veya halefleri karşılar. Temsil olunan veya halefleri gerekli önlemleri almışsa iyiniyetli 3. Kişilerin zararından temsilci sorumlu olur. 3. Kişiler iyiniyetli değilse temsilci de zararı karşılamaktan kurtulur.

UYARI: Yetki belgesini geri almak için gereken önlem alınmasa da yapılan işlemler geçersizdir; zira temsilci azledildiğini bilmektedir; bu nedenle yapılan işlem temsil olunanı veya haleflerini bağlamaz, yalnızca 3. Kişilerin zararını karşılamak zorunda kalırlar.

Bu noktada şu toparlamaya şiddetle ihtiyaç vardır: Azle rağmen iyiniyetli 3. Kişilerle yapılan işlemlerin geçerli olup temsil olunanı bağladığı iki durum vardır:

- Azlin temsilci tarafından bilinmemesi
- Yetkinin verildiği yolla azlin de yapılmamış olması

Yetki belgesini iadeye zorlamak için önlem alınmamasında ise geçerli yani bağlayıcı bir işlem yoktur; yalnızca işlemin geçerli olduğunu iyiniyetli 3. Kişilerin zannetmesinden doğan zararın karşılanması söz konusudur.

7. Yetkisiz Temsil

Yetkisiz temsil şu durumlarda söz konusu olur:

- Yetki hiç yok ya da sahteyse
- Yetki sona ermişse
- Yetki aşılmışsa

Yetkisiz temsil sonucunda yapılan işlem “askıda hükümsüzlük” yaptırımına tabidir. Kanunumuzun 46. Maddesinde de bu durum açıkça düzenlenmiştir: “Bir kimse yetkisi olmadığı hâlde temsilci olarak bir hukuki işlem yaparsa, bu işlem ancak onadığı takdirde temsil olunanı bağlar.” Onay verilene kadar işlem askıda bekler; temsil olunan tarafından onay verilirse geçerli olur, aksi takdirde geçersiz olur.

Yetkisiz temsilcinin kendisiyle işlem yaptığı diğer taraf, temsil olunandan, uygun bir süre içinde bu hukuki işlemi onayıp onamayacağını bildirmesini isteyebilir. Bu süre içinde işlemin onanmaması durumunda, diğer taraf bu işlemle bağlı olmaktan kurtulur. Onama halinde işlem yapıldığı tarihten itibaren geçerli olur. Onama (icazet) geçmişe etkili olarak sonuçlarını doğurur. Bu nedenle işlem yapıldığı tarihten itibaren geçerli olduğundan en baştan itibaren yarar ve zararda temsil olunanın sorumluluğunda olur.

Temsil olunanın açık veya örtülü olarak hukuki işlemi onamaması hâlinde, bu işlemin geçersiz olmasından doğan zararın giderilmesi, yetkisiz temsilciden istenebilir. Ancak, yetkisiz temsilci, işlemin yapıldığı sırada karşı tarafın, kendisinin yetkisiz olduğunu bildiğini veya bilmesi gerektiğini ispat ederse, kendisinden zararın giderilmesi istenemez. Hakaniyet gerektiriyorsa, kusurlu yetkisiz temsilciden diğer zararların giderilmesi de istenebilir.

HAKSIZ FİİLDEN DOĞAN BORÇLAR

Haksız Fiilin Unsurları

Haksız fiil sorumluluğundan söz edebilmek için dört unsurun bir arada olması gerekir:

- hukuka aykırı fiil,
- zarar,
- illiyet bağı ve
- kusur.

1. Hukuka Aykırı Fiil

Fiil, insan davranışını ifade eder. İnsanların haklarını ve menfaatlerini korumayı amaçlayan hukuk kurallarına aykırı bir davranışta bulunulursa hukuka aykırı fiil ortaya çıkar ve sorumluluk söz konusu olur. Örneğin; birinin malına zarar vermek hukuka aykırı bir fiildir ve bu durumda karşı tarafın zararını karşılama sorumluluğu ortaya çıkar.

Sonucunda zarar meydana getiren bir fiilde bulunmuş olsa da, hukuka uygunluk sebeplerini ortaya koyduğumuzda sorumluluk ortadan kaldıracaktır; yani hukuka uygunluk sebeplerinin var olduğu durumlarda da yine bir zarar ortaya çıkabilmektedir ancak bu zarardan fiili gerçekleştiren sorumlu tutulamaz. Hukuka uygunluk sebepleri şunlardır:

a. Zarar Görenin Rızası

Rızanın fiili hukuka uygun hale getirebilmesi için zarardan önce verilmesi gerekir. Rızayı gösteren kişinin fiil ehliyeti de olması gerekir.

Her ne kadar zarardan önceki rıza fiili hukuka uygun hale getirir desek de her fiile rıza gösterilemez. Kişilik haklarına aykırı fiillerde rıza gösterilse bile fiil hukuka uygun olmaz.

Organ bağışına, vücuttan parça alınmasına, biyolojik kökenli aşılama yapılmasına gösterilen rızalar fiili hukuka uygun hale getirir ancak bu durumda da kişinin yaşama hakkını tehlikeye sokacak bir organ nakline ve diğer uygulamalara rıza göstermesi mümkün değildir. Kişinin ölümünden sonraki organ nakillerinde de yakınlarının rızası aranır.

UYARI: Zarardan sonra gösterilen rıza ileride ele alacağımız üzere tazminatın indirilmesine sebep olur; ancak fiili hukuka uygun hale getirmez.

b. Meşru Müdafaa (Haklı Savunma)

Kişinin kendisine veya bir başkasına yönelik başlaması çok yakın veya başlamış ve devam eden şahıs varlığına ya da mal varlığına yönelik saldırıyı, durumun gerektirdiği ölçüde (orantılı) güç kullanarak savunmasıdır. Meşru müdafaanın tanımından da görüldüğü üzere fiili haklı bir savunma olarak nitelememizi sağlayacak birçok unsur vardır, şimdi bunları tek tek ele alalım.

Saldırı kişinin kendisine veya 3. Kişiyeye yönelik olabilir.

- Saldırı kişinin şahsına veya mal varlığına yönelmiş olabilir.
- Saldırı başlaması çok yakın veya başlamış ve devam ediyor olmalıdır.
- Saldırı hukuka aykırı olmalıdır.
- Haklı savunmaya karşı haklı savunma olmaz.
- Durumun gerektirdiği ölçüde (orantılı) güç kullanılmalıdır.
- Savunma, saldıran kişiye karşı gerçekleştirilmelidir.
- Haklı savunmanın şartları mevcutsa fiil hukuka uygundur; haklı savunmada bulunan kişinin cezai sorumluluğu olmayacağı gibi karşı tarafın zararından da sorumlu olmayacaktır.

c. Zorunluluk Hâli (İztırar Hâli)

Kişinin kendisinin veya bir başkasının şahıs varlığını veya mal varlığını ağır ve yakın bir tehlikeden kurtarabilmek için, zorunlu olarak 3. Kişinin mal varlığına zarar vermesidir. Zorunluluk halinin unsurları şunlardır:

- Kişinin kendisinin veya bir başkasının şahıs veya mal varlığına yönelmiş ağır ve yakın bir tehlike olmalıdır.
- Tehlikenin kaynağı olan kişi ile malına zarar verilen kişi farklı olmalıdır.

UYARI: Tehlikenin kaynağı olan kişinin malına zarar verilirse zorunluluk hali değil; haklı savunma olur.

- Tehlikenin kaynağı doğal olaylar da olabilir.
- Üçüncü kişinin yalnızca mal varlığına zarar verilmelidir.
- Tehlike, verilecek zarardan büyük olmalıdır.
- Tehlikeden kurtulabilmek için üçüncü kişinin mal varlığına zarar vermek zaruri olmalıdır.

Zorunluluk halinin unsurları varsa verilen zarara rağmen fiil hukuka uygundur. Kanunumuzun 64. Maddesinde “Kendisini veya başkasını açık ya da yakın bir zarar tehlikesinden korumak için diğer bir kişinin mallarına zarar verenin, bu zararı giderim yükümlülüğünü hâkim hakkaniyete göre belirler.” Hükmüne yer verilerek “hakkaniyet gerektiriyorsa” mala verilen zararın tazmin edilmesi gerektiğine hakim karar verebileceği düzenlenmiştir.

d. Kendi Hakkını Koruma (Kuvvet Kullanma)

Hakkın kamu makamlarının müdahalesiyle korunmasının mümkün olmadığı hallerde kişi, durumun gerektirdiği ölçüde güç kullanarak hakkını koruma yoluna gidebilir. Kendi hakkını korumanın unsurları şunlardır:

- Kişinin kendisine ait korunması gereken bir hak olmalıdır. Meşru müdafaa ve zorunluluk halinin aksine burada üçüncü kişiyi koruma durumu söz konusu olmaz.

- Kamu makamlarının zamanında müdahale edemeyeceği bir durum olmalıdır.
- Hakkın korunması için güç kullanma mecburi olmalıdır.
- Durumun gerektirdiği ölçüde güç kullanılmalıdır.
Kendi hakkını koruma durumunda fiil hukuka uygundur ve herhangi bir tazminat yükümlülüğü de ortaya çıkmaz.

e. Üstün Nitelikte Özel Yarar

Meydana getirilecek fiil sonucunda zarar görebilecek kişinin, bu fiilin gerçekleştirilmesinde üstün nitelikte özel yararı varsa fiilin sonucunda zarar meydana gelse bile fiil hukuka uygundur.

UYARI: Üstün nitelikte özel yararın varlığı halinde gerçekleştirilen fiillerde aynı zamanda vekaletsiz iş görmenin varlığı kabul edilir; burada iş gören yaptığı masrafları üstün menfaati olan taraftan isteyebilir.

f. Üstün Nitelikte Kamu Yararı

Sonucunda zarar meydana gelebilecek fiilin gerçekleştirilmesinde kamunun üstün menfaati varsa, zarar meydana gelse bile fiil hukuka uygundur.

g. Yasal Yetkinin Kullanılması

Kamu hukukundan doğan bir yetki yasal sınırlarını aşmayacak şekilde kullanılırken bir zarar meydana gelse bile fiil hukuka uygun olacaktır.

2. Zarar

Hukuka aykırı fiil sonucunda kişinin mal varlığında veya şahıs varlığında meydana gelen tahribata zarar denir. Hukuka aykırı fiili gerçekleştiren kişinin sorumlu olması için **zararın doğmuş olması gerekir**. Zarar verme düşüncesiyle hareket edilmesi ya da zarar vermeye teşebbüs sorumluluk için yeterli değildir.

a. Maddi Zarar – Manevi Zarar

Kişinin mal varlığında meydana gelen zarar, maddi zarardır. Mal varlığında meydana gelen zarardan kasıt; kişinin mevcut varlığında azalma yaratan fiiller olabileceği gibi; gelecekte elde etme ihtimali olan bir kazanca verilen zarar da yine mal varlığı zararı olarak kabul edilir. Kişilik haklarının ihlalinden doğan zarar, maddi azalmaya yol açıyorsa bu da mal varlığı zararı yani maddi zarar olarak değerlendirilir.

Bedensel zararların neler olduğu kanunumuzda açıkça düzenlenmiştir:

- Tedavi giderleri,
- Kazanç kaybı,
- Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar,
- Ekonomik geleceğın sarsılmasından doğan kayıplar
- bedensel zarar meydana getiren fiilin maddi zarar olan sonuçlarıdır

Maddi zararın içerisine yoksun kalınan kâr da dahil edilir. Yoksun kalınan kâr, kişinin hali hazırda sahibi olduğu bir malda azalma olması değil; sahibi olma ihtimali olan bir kazanımdan yoksun kalmasıdır.

Manevi zarar ise, kişilik haklarının ihlali nedeniyle ortaya çıkan zarardır. Kanunen koruma altına alınmış; vücut bütünlüğü, yaşama hakkı, özgürlük gibi hakların ihlali halinde ortaya çıkan zarardır. Manevi zararın tazminat konusu yapılmasında bu hakların ihlal edilmiş olması yeterlidir; kişinin söz konusu olay karşısındaki hissiyatı tazminat miktarının belirlenmesinde önem arz etmez; zira aynı olay karşısında herkesin duyacağı acı ve üzüntü yoğunluğu farklı olabilecektir; bu nedenle değerlendirme yapılırken kişinin hissiyatına değil (ki bunun tespiti de pek mümkün değildir), ihlal edilen hakka bakılır.

b. Doğrudan Zarar – Dolaylı Zarar

Zararı meydana getiren fiil sonucunda ilk olarak meydana gelen zarara doğrudan zarar adı verilir. Fiilin sonucunda ilk olarak meydana gelen zararların dışında, söz konusu fiilin sebebini oluşturduğu ilave zararlar ortaya çıkmışsa bunlara da dolaylı zarar adı verilir.

UYARI: Dikkat edilmesi gereken nokta, borçluyu dolaylı zarardan da sorumlu tutabilmek için dolaylı zararın hukuka aykırı fiilin bir sonucu olarak ortaya çıkması gerekir.

c. Yansıma Zarar

Zararı meydana getiren fiile maruz kalan kişinin gördüğü zarar değil; fiile maruz kalanın durumundan etkilenen kişilerin gördüğü zarara yansıma zarar adı verilir.

Kanunumuz “Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.” Yansıma zararı açıkça belirtmiştir.

UYARI: Kişinin yakınlarına hafif bedensel zararlarda manevi tazminat ödenmez. Kişinin yakınları kapsamına nişanlısı da dahildir; ancak mahkeme kararları incelendiğinde flört edilen kişi yakını olarak değerlendirilmemektedir

d. Menfi Zarar – Müspet Zarar

Menfi ve müspet zarar ayrımı, yukarıda anlatılanın aksine haksız fiilden değil; sözleşme ilişkisinden doğan zararlardır.

Sözleşmeye aykırılık sonucunda diğer taraf sözleşmeden dönerse menfi zararını; sözleşmeyi devam ettirirse müspet zararını talep eder.

Sözleşmenin kurulamamasından, geçersiz olmasından veya sözleşmeye aykırılık nedeniyle sonlandırılmasından doğan zarara menfi zarar adı verilir. Menfi zarar olarak; sözleşme nedeniyle yapılan giderler ve ilgili sözleşmeye güven nedeniyle yapılamayan sözleşmeden kaynaklı kaçırılan fırsat talep edilir.

Sözleşmenin konusu olan edimin ifa edilmemesi veya gereği gibi ifa edilmemesinden doğan zarara ise müspet zarar adı verilir. Alacaklı, bu kez sözleşmeden dönmez; sözleşme devam ettirilir ancak müspet zarar talep edilir. Müspet zarar olarak; ifaya duyulan güvenden doğan zarar ve yoksun kalınan kar istenir.

3. İlliyet Bağı

Meydana gelen zarar ile kişinin fiili arasında nedensellik ilişkisi olmasını ifade eder. Bu bağ kurulamazsa sorumluluktan bahsedilemez.

a. Birden Fazla İlliyet Hali

Birden çok illiyet bağının varlığı halinde aşağıdaki illiyet türleri ortaya çıkar:

- **Ortak İlliyet:** Hiçbiri tek başına yeterli olmayan; ancak bir araya geldiklerinde zararlı sonucu meydana getiren fiillerin varlığı halinde ortak illiyet kabul edilir.

UYARI: Ortak illiyette faillerin birlikte hareket etmesi zorunlu değildir. Failler birbirinden haberdar olmasalar bile fiilleri bir araya geldiğinde zararlı sonucu ortaya çıkarıyorsa yine ortak illiyet söz konusudur.

- **Yarışan (Birlikte) İlliyet:** Her biri zararlı sonucu meydana getirmek için tek başına yeterli birden fazla fiil varsa yarışan illiyet söz konusudur.
- **Önüne Geçen (Farazi) İlliyet:** Zararlı sonucu meydana getiren fiil olmasaydı, aynı sonucu başka bir fiil kaçınılmaz olarak meydana getirecektiye önüne geçen illiyet söz konusu olur.
- **Seçimlik (Alternatif) İlliyet:** Zararlı sonucu meydana getirmeye elverişli birden fazla fiil var ancak hangisinin gerçekleştirdiği tespit edilemiyorsa seçimlik illiyet söz konusu olur. Bu durumda sonucu gerçekleştiren fail bilinemediğinden hiçbiri sorumlu tutulamaz.

UYARI: Seçimlik illiyette kural olarak şüphelilerin hiçbirisi sorumlu tutulamazken; istisnaen fiili gerçekleştirenler de kusurlu olma hali varsa müteselsil sorumluluk söz konusu olur.

b. İlliyet Bağının Kesilmesi

Kendisine sorumluluk yöneltlen kişi illiyet bağııı kesen sebeplerden birinin varlığını ispat ettiğı takdirde sorumluluktan kurtulacaktır. İlliyet bağııı kesen sebepler şunlardır:

Mücbir sebepler: Öngörülemeyen ve önlenmesi pek mümkün olmayan bir durum nedeniyle sonuç meydana gelmişse mücbir sebep söz konusudur. Mücbir sebepleri; deprem, sel, yangın vb. şeklinde düşünebiliriz.

Zarar görenin ağır kusuru: Zarar gören kişi veya kişiler sonucun meydana gelmesine kendi ağır kusurları ile sebep olmuşlarsa karşı tarafı sorumlu tutamazlar.

Üçüncü kişinin ağır kusuru: Meydana gelen zarar, sorumluluğun yöneltildiği kişinin fiili nedeniyle değil de üçüncü bir kişinin kusurlu fiili sonucu meydana gelmişse kendisine dava açılan kişi sorumluluktan kurtulur.

4. Kusur

Fiillerinin sonuçlarını anlayabilecek düzeydeki bir kişi, kast veya ihmal sonucunda hukuka aykırı bir davranışta bulunursa kusurlu olduğu kabul edilecektir. Dikkat edilmesi gereken önemli nokta kişiyi kusurlu olarak nitelendirebilmek için fiillerinin sonuçlarını anlayabilecek düzeyde olması yani ayırt etme gücüne sahip olması gerekir.

Hukukumuzda kural olarak kişiyi sorumlu tutmak için kusurun varlığı aransa da; istisnai hallerde kusursuz da olsa kişi zarardan sorumlu olabilmektedir. Bu durumlara kusursuz sorumluluk hâlleri adı verilir. Kusursuz sorumluluk hallerini detaylı bir şekilde ele alacağız.

UYARI: Yukarıdaki unsurlar bir arada olduğunda kiği haksız fiilden sorumlu olacaktır; yani

- Hukuka aykırı bir fiil
- Zarar
- İlliyet bağı
- Kusur bir arada olmalıdır.

Kusursuz Sorumluluk Halleri

1. Borçlar Kanunu'nda Düzenlenen Kusursuz Sorumluluk Hâlleri a. Adam Çalıştıranın Sorumluluğu (Türk Borçlar Kanunu Madde 66)

Kanunumuzun 66. Maddesine göre “Adam çalıştıran, çalışanın, kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.” Çalışanın verdiği zarardan, çalıştıran kusurlu olmasa bile sorumlu olmaktadır. Adam çalıştıranın sorumluluğu, özen sorumluluğudur (olağan sebep sorumluluğu). Adam çalıştıranın sorumluluğu için;

- Çalışan – çalıştıran ilişkisi olmalı,
- Zarar işin görülmesi sırasında verilmeli,
- Zarar, sözleşme ilişkisi içinde olmayan, üçüncü bir kişiye verilmeli
- Adam çalıştıran kurtuluş kanıtı getirememiş olmalıdır.

Kanunumuzda adam çalıştırmanın kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulabileceğine de yer verilmiştir. TBK 66/2 “Adam çalıştırarak, çalışanını seçerken, işiyle ilgili talimat verirken, gözetim ve denetimde bulunurken, zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse, sorumlu olmaz.” Hükmüne yer verir. TBK 66/3 ise “Bir işletmede adam çalıştırarak, işletmenin çalışma düzeninin zararın doğmasını önlemeye elverişli olduğunu ispat etmedikçe, o işletmenin faaliyetleri dolayısıyla sebep olunan zararı gidermekle yükümlüdür.” Şeklindeir. İlgili hükümlerden görüldüğü üzere adam çalıştırarak; çalışanıyla ilgili hususlarda özenli davrandığını ve işletmenin çalışma düzeninin de işi yapmaya elverişli olduğunu ispatlarsa kurtuluş kanıtı getirmiş olur ve sorumluluktan kurtulur.

Çalışan ise kurtuluş kanıtı ile sorumluluktan kurtulamaz. Çalışanın sorumluluktan kurtulabilmesinin tek yolu illiyet bağının kesildiğini ispatlamaktır.

Zararın tazmini adam çalıştıran tarafından üstlenilmişse adam çalıştıran ödediği tazminatı kusuru ölçüsünde çalışana rücu edebilir. Çalışana rücu edilmesi için çalışanın kusurlu olması gerekir.

UYARI: Çalışan ayırt etme gücünden yoksun bile olsa hukukumuzda adam çalıştıranın sorumluluğuna gidilebilmektedir ancak bu durumda çalışan kusurlu olarak değerlendirilemeyeceğinden rücu hakkı söz konusu olmaz.

Çalışanın verdiği zararın işin görülmesi sırasında verilmiş olması; en azından yapılan işle nedensellik bağının bulunması gerekir. Bu bağ söz konusu değilse adam çalıştıran sorumlu tutulamaz.

Adam çalıştıranın sorumluluğu ile yardımcı şahsın fiilinden sorumluluk çoğunlukla birbirine karıştırılan durumlardır, şimdi yardımcı şahsın fiilinden doğan sorumluluğu ele alalım.

Yardımcı Şahsın Fiilinden Sorumluluk (Türk Borçlar Kanunu Madde 116)
Kanunumuzun 116. Maddesinde “Borçlu, borcun ifasını veya bir borç ilişkisinden doğan hakkın kullanılmasını, birlikte yaşadığı kişiler ya da yanında çalışanlar gibi yardımcılarına kanuna uygun surette bırakmış olsa bile, onların işi yürüttükleri sırada diğer tarafa verdikleri zararı gidermekle yükümlüdür.” Hükmüne yer verilmiştir. Yardımcı şahsın fiilinden sorumluluk, yukarıda anlattığımız adam çalıştırmanın sorumluluğuna benzese de çok önemli farklı noktalar vardır. Yardımcı şahsın fiilinden sorumluluk için;

- Borç ilişkisinden doğan bir hakkın kullanılması veya borcun ifası sırasında meydana gelmiş bir fiil olmalı
- Zarar, sözleşme ilişkisi içindeki kişiye verilmiş olmalıdır.

Adam alıştıranın sorumluluğundan farklı olarak bu durumda çalışan – alıştıran ilişkisi aranmaz; yani olsa da olur olmasa da. Yardımcı şahsın fiilinden sorumlulukta zarar, sözleşme ilişkisi içindeki kişiye verilmektedir. Bu sorumluluk türünde kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulmak mümkün değildir.

Yardımcı şahsın fiilinden sorumlulukta kurtuluş kanıtı getirilemez; ancak önceden yapılan bir sorumsuzluk anlaşmasıyla sorumluluk kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilir. Önceden böyle bir anlaşma yapılmamışsa sonradan kurtuluş kanıtı getirilemez. Kanunumuz sorumsuzluk anlaşması için de bazı sınırlar koymuştur. Buna göre;

- Borçlunun ağıır kusurundan sorumlu olmayacağına ilişkin önceden yapılan anlaşma kesin olarak hükümsüzdür.

UYARI: Dikkat edilmesi gereken nokta yardımcı şahsın ağır kusurundan sorumlu olmayacağına dair anlaşma yapılabilirken; borçlunun kendi ağır kusurundan kaynaklı fiillerden sorumlu olmayacağına dair anlaşma yapılamaz.

- Borçlunun alacaklı ile hizmet sözleşmesinden kaynaklanan herhangi bir borç sebebiyle sorumlu olmayacağına ilişkin olarak önceden yaptığı her türlü anlaşma kesin olarak hükümsüzdür.
- Uzmanlığı gerektiren bir hizmet, meslek veya sanat, ancak kanun ya da yetkili makamlar tarafından verilen izinle yürütülebiliyorsa, borçlunun hafif kusurundan sorumlu olmayacağına ilişkin önceden yapılan anlaşma kesin olarak hükümsüzdür.
- Uzmanlığı gerektiren bir hizmet, meslek veya sanat, ancak kanun veya yetkili makamlar tarafından verilen izinle yürütülebiliyorsa, borçlunun yardımcı kişilerin fiillerinden sorumlu olmayacağına ilişkin anlaşma kesin olarak hükümsüzdür.

Adam Çalıştıranın Sorumluluğu (TBK Madde 66)	Yardımcı Şahsın Fiilinden Sorumluluk (TBK Madde 116)
Çalışan – çalıştıran ilişkisi olmalıdır.	Çalışan – çalıştıran ilişkisi aranmaz.
Zarar, sözleşme ilişkisinde olmayan üçüncü bir kişiye verilmiş olmalıdır.	Zarar, sözleşme ilişkisi içindeki kişiye verilmelidir.
Adam çalıştıran, kurtuluş kanıtı getirebilir.	Yardımcı şahsın fiilinde, borçlu kurtuluş kanıtı getiremez.
Sorumsuzluk anlaşması gündeme gelmez.	Sorumsuzluk anlaşması ile sorumluluk kısmen veya tamamen ortadan kaldırılabilir.

b. Hayvan Bulunduranın Sorumluluğu

Kanunumuzun 67. Maddesi “Bir hayvanın bakımını ve yönetimini sürekli veya geçici olarak üstlenen kişi, hayvanın verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.” hükmüne yer vermiştir. Kanunun lafzına dikkat ettiğimizde sorumluluk için hayvanın maliki olma şartı aranmadığını, **hayvan üzerinde hakimiyeti olan ve hayvandan maddi veya manevi yarar elde eden kişi olmanın yeterli olduğunu görürüz.** Bu çerçevede hayvanı ödünç alan, emanet alan, taşımasını üstlenen, kiralayan kişiler de hayvan bulunduran olarak sorumlu olur. **Eşya hukuku penceresinden baktığımızda hayvan bulundurandan kastın zilyetlik olduğu anlaşılmaktadır.** Zilyet yardımcısı ise hayvan bulunduran olarak değerlendirilmez. Zira zilyet yardımcısının hayvandan maddi veya manevi yararlanma durumu söz konusu değildir. Hayvan bulunduranın sorumluluğu da özen sorumluluğuna dayanır (olağan sebep sorumluluğu).

Hayvan bulunduran, gerekli dikkat ve özeni gösterdiğini ispatlayarak sorumlu olmaktan kurtulabilir yani kurtuluş kanıtı getirebilir.

Hayvan bulunduranın sorumluluğunun şartlarını şu şekilde ifade edebiliriz:

- Zarara bir hayvan sebep olmuş olmalı,
- Hayvanın fiili sonucunda bir zarar meydana gelmeli,
- Hayvan bulunduran bir kişi olmalı,
- Hayvan bulunduran kurtuluş kanıtı getirememiş olmalıdır.

Hayvan bulunduran, ödediği tazminatı kendisine karşı sorumlu olanlara rücu edebilir. Üçüncü kişi veya üçüncü kişinin hayvanı ürkütme yoluyla zararı meydana getiren olaya sebep olmuşsa zarar görene tazminat ödeyen hayvan bulunduran üçüncü kişiye rücu edebilir. Hayvan bulunduranın rücu hakkını kullanabileceği bir diğer kişi ise aralarında sözleşme ilişkisi olan bakıcı, veteriner gibi kişilerin sözleşmeye aykırı davranışı sonucunda zarar meydana gelmişse bu kişilere de rücu edilebilir.

Kanunumuzun 68. Maddesi ise “Bir kişinin hayvanı, başkasının taşınmazı üzerinde bir zarar verdiği takdirde, taşınmazın zilyedi, o hayvanı yakalayabilir, zararı giderilinceye kadar alıkoyabilir; hatta durum ve koşullar haklı gösteriyorsa hayvanı diğer yollarla etkisiz hâle getirebilir. Bu durumda, taşınmazın zilyedi derhâl hayvan sahibine bilgi vermek ve sahibini bilmiyorsa, onun bulunması için gerekli girişimleri yapmak zorundadır.” Hükümlerine yer vermiştir.

Buna göre taşınmazına zarar verilen zilyet, uğradığı zararlar giderilene kadar hayvanı alıkoyabilecek hatta şartlar gerektiriyorsa güç kullanarak hayvanı etkisiz hale getirebilecektir. Kanun, hayvanın öldürülmesine kadar izin veriyor olsa da durumun gerektirdiği kadar güç kullanma ölçüsünün aşılmaması gerekir. Zarar gören taşınmazın zilyedi, alıkoyma halinde bu durumu derhal hayvanın sahibine bildirmeli, sahibini bilmiyorsa da bulunması için girişimde bulunmalıdır; aksi takdirde hayvanın alıkonması nedeniyle meydana gelen hayvan sahibinin zararını karşılamak zorunda kalır.

c. Yapı Malikinin Sorumluluğu

Kanunumuzun 69. Maddesinde “Bir binanın veya diğer yapı eserlerinin maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden doğan zararı gidermekle yükümlüdür.” hükmüne yer vermiştir. **Kanunun lafzını incelediğimizde yapıyı yapan kişiyi değil yapının maliki olan kişiyi sorumlu tuttuğunu görürüz.** Yapı, yapımı gerçekleştiren müteahhit tarafından bozuk yapılmış olsa bile bu durumdan yapının zararın meydana geldiği anda maliki konumundaki kişi sorumlu olacaktır. Yapı taşınır veya taşınmaz yapı olabilir.

Yapı malikin sorumluluğu da özen ilkesine (olağan sebep sorumluluğu) dayanır. Özen ilkesine dayanmasına rağmen bu sorumlulukta kurtuluş kanıtı getirilemez. Malikin sorumluluktan kurtulmasının tek yolu illiyet bağının kesildiğini ispat etmektir.

TBK 69/2’de ise “İntifa ve oturma hakkı sahipleri de, binanın bakımındaki eksikliklerden doğan zararlardan, malikle birlikte müteselsilen sorumludurlar.” hükmüne yer verilmiştir. İntifa ve oturma hakkı sahipleri, tapuya tescil ile bir aynı hak elde ederler ve mal üzerinde malike yakın yetkilere sahip olurken, sorumlulukları da malike yakındır. Bu durumda kiracı ile karıştırmamak gerekir. Kiracı, yapımdaki bozukluk veya bakımdaki eksiklikten sorumlu tutulamaz.

UYARI: Malik, hem yapımdaki bozukluktan hem de bakımdaki eksiklikten sorumluyken; intifa ve oturma hakkı sahipleri yalnızca bakımdaki eksiklikten sorumlu olurlar.

Malik, ödediği tazminatı kendisine karşı sorumlu olan kişilere rücu etme hakkına sahiptir. Bu rücu hakkının muhatabı yapıyı yapan müteahhit olabileceği gibi, binanın asansörünü kullanım yönergesine uygun kullanmayarak asansörün yıpranmasına sebep olan kiracı da olabilir.

Kanunumuzun 70. Maddesinde ise “Bir başkasına ait bina veya diğer yapı eserlerinden zarar görme tehlikesiyle karşılaşan kişi, bu tehlikenin giderilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını hak sahiplerinden isteyebilir.” Hükmüne yer verilmiştir. Kanunumuz bu hükme yer vererek zararlı sonuçlar doğurabilecek durumları ortadan kaldıracak genel bir önlem almayı hedeflemiştir.

d. Ayırt Etme Gücü Bulunmayanın Sorumluluğu

Ayırt etme gücü bulunmayan kişiler, fiillerinin sonuçlarını anlayamazlar. Hukuka aykırı bir fiil gerçekleştirseler bile bu fiili bilinçli yapmadıklarından kusurlu olarak nitelendirilemezler. Bu nedenle haksız fiilden hiçbir zaman sorumlu tutulamazlar. Kanunumuz ayırt etme gücü olmayanların sorumlu olabileceği tek durumu 65. Maddesinde şu şekilde ifade etmiştir: “Hakkaniyet gerektiriyorsa; hâkim, ayırt etme gücü bulunmayan kişinin verdiği zararın, tamamen veya kısmen giderilmesine karar verir.” Söz konusu hüküm gereğince ayırt etme gücü bulunmayanın sorumluluğu hakkaniyet ilkesine dayanır. Hakkaniyet gerektiriyorsa, kusursuz sorumlu olarak tazminat ödemek durumunda kalabilirler.

Ayirt etme gücünün geçici kaybı halinde ise kişinin bu duruma düşmede kendi kusurunun olup olmadığı önemlidir. Ayirt etme gücünü geçici kaybeden kişi bu duruma kendi kusuruyla düşmediğini ispatlarsa sorumlu olmaktan kurtulur. Kendi kusuruyla ayirt etme gücünü geçici olarak kaybetmişse kusura dayanan sorumluluk ortaya çıkar.

e. Tehlike Sorumluluğu

Tehlike sorumluluğu yapılan işin mahiyeti gereği bir işletme faaliyetinden doğabileceği gibi işletme dışı faaliyetlerden de doğabilir. Borçlar Kanunumuzda işletme faaliyetinden doğan tehlike sorumluluğu düzenlenmiştir. İşletme dışı faaliyetten doğan tehlike sorumluluğunun örneği de ileride ele alacağımız motorlu araç işletenin sorumluluğudur. Kanunumuzun 71. Maddesinde “Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur.

Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletme olduğu kabul edilir. Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arzeden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülümüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arzeden işletme sayılır.”

Tehlike arz eden işletmelere yukarıdaki fabrika örneği verilebileceği gibi lunapark gibi tüm özen gösterilse bile en ufak bir aksaklıkta ölümlü sonuçlar doğabilecek işletmeler de örnek gösterilebilir.

TBK 71. Maddenin son fıkrasında ise “Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin bu tür faaliyetine hukuk düzenince izin verilmiş olsa bile, zarar görenler, bu işletmenin faaliyetinin sebep olduğu zararlarının uygun bir bedelle denkleştirilmesini isteyebilirler.” Hükmüne yer verilmiştir. Tehlike sorumluluğu tehlike ilkesine dayanan ve çok ağır sonuçlar meydana getirebilecek bir sorumluluk türü olduğundan kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulmak mümkün değildir.

2. Türk Medeni Kanunu'nda Düzenlenen Kusursuz Sorumluluk Halleri

a. Ev Başkanının Sorumluluğu

Türk Medeni Kanunu'nun 369. Maddesinde “Ev başkanı, ev halkından olan küçüğün, kısıtlının, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı bulunan kişinin verdiği zarardan, alışılmış şekilde durum ve koşulların gerektirdiğı dikkatle onu gözetim altında bulundurduğunu veya bu dikkat ve özeni gösterseydi dahi zararın meydana gelmesini engelleyemeyeceğini ispat etmedikçe sorumludur.” Hükmüne yer verilmiştir.

Ev başkanı tanımlamasını geniş yorumlamak gerekir. Küçük bir çocuk için ev başkanı anne ve baba olmak zorunda değildir. Çocuk, anne ve babasının velayeti altında olsa bile yaz tatili için büyükannesinin yanında kalırken birine zarar verirse ev başkanı sıfatıyla büyükanne sorumlu olur. Ev başkanının hısımlardan biri olması da zorunlu değildir. Meslek öğrenmesi içi kuaförün yanına verilmiş bir çocuğun ev başkanı ise kuaför ustası olacaktır.

Ev başkanının sorumluluğu özen ilkesine (olağan sebep sorumluluğu) dayanır. Ev başkanı, gerekli dikkat ve özeni gösterdiğini ispat ederse sorumluluktan kurtulur yani kurtuluş kanıtı getirebilir.

Ev başkanı sıfatıyla zarardan sorumlu olmak için zararı verenin küçük, kısıtlı veya ayırt etme gücünden yoksun bir kişi olması gerekir. Anne ve baba ergin olmuş evladiyla da aynı evde yaşıyor olabilir; ancak ergin kişinin verdiği zarardan şahsi sorumluluğu vardır; bu durumda anne babaya ev başkanı sıfatıyla sorumluluk yöneltilemez.

Ev başkanının sorumluluğunun şartlarını ifade edersek:

- Ev başkanlığı ilişkisi olmalı,
- Zararı küçük, kısıtlı veya ayırt etme gücünden yoksun kişi vermeli,
- Ev başkanı, kurtuluş kanıtı getirememiş olmalıdır.

Ev başkanının da şartları uygunsa sorumlu kişilere rücu hakkı vardır.

b. Taşınmaz Malikinin Sorumluluğu

Taşınmaz malikinin sorumluluğu, Türk Medeni Kanunu'nun 730. Maddesinde düzenlenmiştir: “Bir taşınmaz malikinin mülkiyet hakkını bu hakkın yasal kısıtlamalarına aykırı kullanması sonucunda zarar gören veya zarar tehlikesi ile karşılaşan kimse, durumun eski hâline getirilmesini, tehlikenin ve uğradığı zararın giderilmesini dava edebilir.

Hâkim, yerel âdete uygun ve kaçınılmaz taşkınlıklardan doğan zararların uygun bir bedelle denkleştirilmesine karar verebilir.”

Taşınmaz malikinin sorumluluğu, hükümde açıkça belirtildiği gibi mülkiyet hakkının kullanımında kanun getirdiği kısıtlamalara uygun davranılmaması sonucunda ortaya çıkar. Medeni kanunumuz komşuluk hukukunu gözeten birçok hükme yer vermektedir. Taşınmaz malikinin sorumluluğu da komşuluk hukukuna dayanan bir sorumluluktur. Malik, taşınmazını kullanırken “taşkın kullanmama” yükümlülüğü altındadır. Taşınmazını taşkın kullanarak komşu taşınmaza ya da komşu taşınmaz sahibinin kullanım hakkına zarar veren kişi bu zarardan sorumlu olacaktır.

Taşınmaz malikinin sorumluluğu da özen ilkesine (olağan sebep sorumluluğu) dayanır. Taşınmaz malikinin sorumluluğunda kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulmak mümkün değildir. Malik, ödediği tazminatı, kendisine karşı sorumlu olanlara rücu edebilir.

Taşınmaz malikinin sorumluluğunun şartları şunlardır:

- Mülkiyet hakkından doğan yetkiler yasal kısıtlamaları aşacak şekilde kullanılmış olmalı,
- Sorumluluğa sebep olan mülkiyet hakkının konusu taşınmaz bir mal olmalı,
- Zarar gören, komşu taşınmaz ya da komşu taşınmaz üzerindeki bir eşya ya da hak olmalıdır.

Taşınmaz malikinin sorumluluğu ile borçlar kanunumuzda düzenlenen yapı malikinin sorumluluğu çokça karıştırıldığından farklarına değinmek uygun olacaktır:

Yapı Malikinin Sorumluluğu (Türk Borçlar Kanunu)	Taşınmaz Malikinin Sorumluluğu (Türk Medeni Kanunu)
Yapı, taşınır veya taşınmaz olabilir.	Sorumluluğa neden olan mülkiyet hakkının konusu taşınmaz olmalıdır.
Yapımda bozukluk veya bakımda eksiklik olmalıdır.	Mülkiyet hakkı yasal kısıtlamalara aykırı kullanılmış olmalıdır.
Zarar gören; taşınır, taşınmaz veya üçüncü kişi olabilir.	Zarar gören, komşu taşınmaz, komşu taşınmazın üzerindeki taşınmazlar veya o taşınmazda bulunan kişiler olmalıdır.

Bu sorumlulukların ortak noktası ise ikisi de özen ilkesine dayanır ve ikisinde de kurtuluş kanıtı getirilemez.

3. Özel Kanunda Düzenlenen Kusursuz Sorumluluk Hali (Motorlu Araç İşletenin Sorumluluğu)

Motorlu araç işletenin sorumluluğu, Karayolları Trafik Kanunu'nda düzenlenmektedir. Tehlike ilkesine dayanan bir usursuz sorumluluk halidir; zira ağır sonuçlar meydana getirebilecek bir sorumluluk türüdür. Karayolları Trafik Kanunu, aracın işletilme halinde olup olmadığına göre ayırım yapmıştır:

- Araç işletilmekteyken bir zarara sebep olmuşsa bu zarardan tehlike ilkesine dayanan sorumluluk kesin olarak ortaya çıkacaktır.

- Araç işletilme halinde değilken bir zarar meydana getirmişse işletenin sorumlu tutulabilmesi için, zarar görenin, kazanın oluşumunda işleten veya eylemlerinden sorumlu tutulduğu kişilere ilişkin bir kusurun varlığını veya araçtaki bozukluğun kazaya sebep olduğunu ispat etmesi gerekir. Bu durumda sorumluluğun tehlike ilkesine değil olağan sebep sorumluluğuna dayandığı kabul edilir.

- Kanunun lafzına dikkat etmek gerekir ki sorumlu olmak için aracın maliki olma şartı aranmamış, işleten kişi olmanın sorumluluk için yeterli olacağı düzenlenmiştir. Karayolları Trafik Kanunu araç işleten ifadesini tanımlama yoluna da gitmiştir: “Araç sahibi olan veya mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışta alıcı sıfatıyla sicilde kayıtlı görülen veya aracın uzun süreli kiralama, ariyet veya rehni gibi hallerde kiracı, ariyet veya rehin alan kişidir. Ancak ilgili tarafından başka bir kişinin aracı kendi hesabına ve tehlikesi kendisine ait olmak üzere işlettiği ve araç üzerinde fiili tasarrufu bulunduğu ispat edilirse, bu kimse işleten sayılır.” Bu nedenle resmi belgelerde aracın hak sahibi olan kişisi olmasanız bile araç üzerinde fiilen hakim olmanız ve araçtan yararlanıyor olmanız işleten sayılmanız için yeterlidir.

Kanunun yaptığı işleten tanımından yola çıkarak araç işleten iki kategoride ele alınır: gerçek işleten ve farazi işleten. Araç üzerinde bir hakka dayanarak hakimiyet sahibi olan kişiler gerçek işleten; araç üzerinde hak sahibi olmamasına rağmen hakimiyet sahibi olan ve aracı kullanan yararlananlar farazi işleten olarak adlandırılır.

Gerçek İşletenler	Farazi İşletenler
Aracın maliki	Mesleki faaliyeti olarak işleten
Mülkiyeti muhafaza kaydıyla satın alan kişi	Yarış düzenleyen
Uzun süreli kiralayan (3 günden fazla)	Aracı çalan ya da gasp eden
Uzun süreli ödünç alan (3 günden fazla)	Devlet ve kamu tüzel kişileri
Rehin alan	
Trafik belgesinde işleten olarak yazan	
Adına sigorta poliçesi düzenlenen	

Karayolları Trafik Kanunu'nun 85. Maddesinde “Bir motorlu aracın işletilmesi bir kimsenin ölümüne veya yaralanmasına yahut bir şeyin zarara uğramasına sebep olursa, motorlu aracın bir teşebbüsün unvanı veya işletme adı altında veya bu teşebbüs tarafından kesilen biletle işletilmesi halinde, motorlu aracın işleteni ve bağlı olduğu teşebbüsün sahibi, doğan zarardan müştereken ve müteselsilen sorumlu olurlar.” hükmüne yer verilmiştir. Bu durumda zarar gören hem işleten konumundaki kişiyi hem de işletme sahibini sorumlu tutabilecektir.

Motorlu araç işletenin sorumluluğu tehlike ilkesine dayandığından kurtuluş kanıtı getirilemez. Bir başka önemli husus ise kusursuz sorumluluk hallerinde kurtuluş kanıtı getirme hakkının varlığıdır. Bu konuya özellikle dikkat edilmesi gerekir.

Müteselsil Sorumluluk

Birden çok kişi birlikte bir zarara sebebiyet verdikleri veya aynı zarardan çeşitli sebeplerden dolayı sorumlu oldukları takdirde, haklarında müteselsil sorumluluğa ilişkin hükümler uygulanır. Birden fazla kişi zarara birlikte sebep olmuş olabileceği gibi; birinin verdiği zarardan bir başkası da onunla birlikte müteselsil sorumlu olabilir. Tazminatın aynı zarardan sorumlu müteselsil borçlular arasında paylaştırılmasında, bütün durum ve koşullar, özellikle onlardan her birine yüklenebilecek kusurun ağırlığı ve yarattıkları tehlikenin yoğunluğu göz önünde tutulur. Tazminatın kendi payına düşeninden fazlasını ödeyen kişi, bu fazla ödemesi için, diğer müteselsil sorumlulara karşı rücu hakkına sahip ve zarar görenin haklarına halef olur.

Kusursuz Sorumlulukta Munzam / Ek Kusur

Kusursuz sorumluluk hallerinden biri nedeniyle zarar ortaya ıkrsa bile bu zararın ortaya çıkmasında ya da artmasında kusur varsa buna munzam kusur adı verilir.

Kusursuz sorumlulukta munzam kusurun etkileri ise şunlardır:

- Kurtuluş kanıtı getirilen durumlarda bu hakkı kullanmayı engeller; kurtuluş kanıtı getirilemeyen durumlarda ise illiyet bağının kesildiğini ispatlama hakkı ortadan kalkar.
- Tazminatta indirim sebepleri olsa bile hakimın indirim yapmasını engeller.
- Mütessesil sorumlulukta ek kusuru olan kişi, diğerlerine göre daha fazla kısmı üstlenmek zorunda kalır.

Haksız Fiilde Tazminat

Tazminat miktarı, zararın büyüklüğüne göre belirlenir. Tazminatın belirlenmesindeki ölçüt, zarar görenin zararının tamamen giderilmesidir. Hukukumuzda bazı durumların varlığı halinde tazminatta indirim yapılabileceği hatta şartları varsa tazminatın tamamen kaldırılabilceği de öngörölmüşdür. Bu çerçevede tazminatta indirime sebep olan haller şunlardır:

· Zarar görenin rızası

UYARI: Önceki kısımda zarar görenin fiilden önce verdiği rızanın fiili hukuka uygun hale getirdiğini belirtmiştik; fiilden sonra verilen rıza ise tazminatta indirim sebebi olarak dikkate alınır. Fiilden önce verilen rıza, hukuka aykırı bir rızaysa, fiili hukuka uygun hale getirmez ancak tazminatta indirim sebebi olarak dikkate alınabilir.

- Ortak kusur
- Zarar görenin davranışları
- Zarar verenin yoksulluğa düşecek olması (hakkaniyet gereği)

UYARI: Kanunda açıkça düzenlenmemiş olsa da; beklenmedik olay, zarar görenin bünyesinden kaynaklı durumlar, zarar görenin ekonomik durumunun çok iyi olması, hatır işi sırasında zarar verilmesi de tazminatta indirim sebebi olarak dikkate alınabilir.

Tazminat istemi, **zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten** başlayarak iki yılın ve **her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın** geçmesiyle zamanaşımına uğrar.

UYARI: Ancak, tazminat ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuşsa, ceza kanunundaki zamanaşımı tazminat için de uygulanır.

Haksız fiil dolayısıyla zarar gören bakımından bir borç doğmuşsa zarar gören, haksız fiilden doğan tazminat istemi zamanaşımına uğramış olsa bile, her zaman bu borcu ifadan kaçınabilir. Örneğin; korkutma nedeniyle bir sözleşme yapılmış ve sözleşmenin iptal süresi olan 1 yıl geçmiş, tazminatın süresi olan 10 yıl da geçmiş olsa bile bu sözleşme nedeniyle borçlandırılmış olan korkutulan defiyi her zaman ileri sürebilir.

UYARI: Bedensel zararın kapsamı, karar verme sırasında tam olarak belirlenemiyorsa hâkim, kararın kesinleşmesinden başlayarak iki yıl içinde, tazminat hükmünü değiştirme yetkisini saklı tutabilir.

Kanunumuzun 74. Maddesinde “Hâkim, zarar verenin kusurunun olup olmadığı, ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağlı olmadığı gibi, ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla da bağlı değildir.

Aynı şekilde, ceza hâkiminin kusurun değerlendirilmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin kararı da, hukuk hâkimini bağlamaz.” Hükmüne yer verilerek hukuk davası ile ceza davasının birbiri açısından bağlayıcı olmadığı, iki mahkemenin de kendi alanıyla ilgili bağımsız karar verebileceği de açıkça düzenlenmiştir.

Rücu Alacaklarında Zamanaşımı

Rücu istemi ise, tazminatın tamamının ödendiği ve birlikte sorumlu kişinin öğrenildiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde tazminatın tamamının ödendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.

Tazminatın ödenmesi kendisinden istenilen kişi, durumu birlikte sorumlu olduğu kişilere bildirmek zorundadır. Aksi takdirde zamanaşımı, bu bildirimin dürüstlük kurallarına göre yapılabileceği tarihte işlemeye başlar.

Geçici Ödemeler

İlk kez 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile düzenlenen geçici ödemeler, tazminat davası devam ederken zarar görenin dara düşmesini engellemek amacıyla getirilmiştir.

Geçici ödeme için aranan şartlar şunlardır:

- Zarar gören, haklılığını ispatlayacak inandırıcı deliller sunmalı,
- Zarar görenin ekonomik durumu ödemeyi gerektirmeli,
- Zarar gören, geçici ödemeyi hakimden talep etmelidir.

Bu şartların varlığı halinde hakim dava devam ederken geçici ödemeye hükmeder.

UYARI: Haksız fiilden ya da sözleşmeye aykırılıktan doğan tazminat davalarında geçici ödeme istenebilir. Geçici ödemeler, talep edilen tazminat tutarını aşamaz. Davanın sonucunda tazminata hükmedilirse geçici ödemeler, hükmedilen tazminattan mahsup edilir. Tazminata hükmedilmezse alınan ödemeler yasal faizi ile birlikte iade edilir.

SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME

Haklı bir sebep olmaksızın, bir başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşme halinde sebepsiz zenginleşme söz konusu olur. Mal varlığında zenginleşme mal varlığının artması şeklinde olabileceği gibi borcun haklı sebep olmadan azalması şeklinde de olabilir. **Kişinin yapması gereken bir gideri yapmaktan haklı bir sebep olmadan kurtulması da sebepsiz zenginleşmedir.**

Sebepsiz zenginleşmeden söz edebilmek için hukuka aykırılık aranmaz yani olsa da olur olmasa da.

Zenginleşenin bu zenginleşmeyi aynen veya nakden iadesi gerekir.

Zenginleşen iyiniyetliyse kendisine ihtar çekilmelidir. İyi niyetten kasıt bilmeme hali olduğundan zenginleşen bu zenginleşmeyi bilmiyorsa ihtar çekilerek iade konusunda uyarılmalıdır. İhtara rağmen iadeyi gerçekleştirilmeyen kişinin sorumluluğu yalnızca zenginleştiği miktarla sınırlı kalmayacak karşı tarafın bu durumdan kaynaklı ek zararından da sorumlu olacaktır.

İhtara rağmen iade gerçekleştirilmezse sebepsiz zenginleşme davası açılır. Sebepsiz zenginleşmeden doğan istem hakkı, hak sahibinin geri isteme hakkı olduğunu öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar. Zenginleşme, zenginleşenin bir alacak hakkı kazanması suretiyle gerçekleşmişse diğer taraf, istem hakkı zamanaşımına uğramış olsa bile, her zaman bu borcunu ifadan kaçınabilir.

Sebepsiz Zenginleşmeye Dayanarak Geri İstenebilen Diğer İfalar

Belirttiğimiz örnekler dışında sebepsiz zenginleşme davasının konusu olabilecek iki önemli husus daha vardır:

- Borçlanmadığı edimi kendi isteğiyle yerine getiren kimse, bunu ancak, kendisini borçlu sanarak yerine getirdiğini ispat ederse geri isteyebilir.

· Sözleşme GEÇERSİZ olursa karşılıklı verilenler sebepsiz zenginleşme hükümlerince geri istenebilir. Geçersizliğin türü talebin sebepsiz zenginleşmeye dayandırılması açısından önem taşımaz; yani kesin hükümsüzlük, iptal edilebilirlik, tek taraflı bağlamazlık nedeniyle bir geçersizlik durumu ortaya çıkabilir.

Sebepsiz Zenginleşme ile Geri İstenemeyecek Olan İfalar

Sebepsiz zenginleşmeye dayanarak geri istenemeyecek ifalar ise şunlardır:

- **Eksik borçlar, ifa edilmesi halinde geri ifanın konusu geri istenemez.** Kanunumuzun 78. Maddesinde “Zamanaşımına uğramış bir borcun ifasından veya ahlaki bir ödevin yerine getirilmiş olmasından kaynaklanan zenginleşmeler geri istenemez.” Hükmüne yer verilmiştir. Görüldüğü üzere kanunkoyucu bu hükümde eksik borçlardan yalnızca ikisini belirtmişse de diğer eksik borçların da ifa edilmesi halinde geri istenmesi mümkün değildir. Bu çerçevede kumar ve bahis borcu, evlenme simsarlığından doğan borç ve konkordatodan arta kalan borçlar da ifa edildiği takdirde sebepsiz zenginleşmeye dayanarak geri istenemez.

· Hukuka veya ahlaka aykırı amaç için yapılan ifalar geri istenemez. Açılan davada hâkim, bu şeyin Devlete mal edilmesine karar verebilir.

Sebepsiz Zenginleşmenin Konusunu İade

Sebepsiz zenginleşmede iadeyi kanun koyucu iyiniyetli zenginleşen ve kötüniyetli zenginleşen ayrımına tabi tutmuştur; bu nedenle iadenin kapsamı zenginleşen kişinin niyetine göre değişmektedir.

1. İyiniyetli Zenginleşenin İadesi

İyiniyetli zenginleşen, zenginleşmenin geri istenmesi sırasında elinden çıkmış olduğunu ispat ettiği kısmın dışında kalanı geri vermekle yükümlüdür. Başka bir ifadeyle elinden çıkarmış olduğu ve karşılığında mal varlığına da bir girdi olmamış kısımdan sorumlu değildir.

İadenin kapsamına zenginleşme yoluyla elde edilen gelirler de dahil edilir.

UYARI: Fikret Eren Hocamız eserinde “zenginleşmenin veya bu zenginleşmenin geri istenmesinden doğan zararın da” iade edilecek zenginleşmeden düşürülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

İyiniyetli zenginleşen davayı açan kişiden bazı masraflarını da talep edebilir. Bu masraflar şu şekilde kategorize edilir:

- Zorunlu gider (malın korunması için yapılması gereken)
- Faydalı gider (malın verimini artırmak amacıyla yapılan gider)
- Lüks gider (mala estetik kaygılarla ve kişisel tatmin amacıyla yapılan gider) İyiniyetli zenginleşen;
- zorunlu ve faydalı giderlerini, geri verme isteminde bulunan kişiden talep edebilir.
- Lüks giderlerini isteyemez; ancak, kendisine karşılık önerilmezse, o şey ile birleştirdiği ve zararsızca ayrılması mümkün bulunan eklemeleri geri vermeden önce ayırıp alabilir.

2. Kötüniyetli Zenginleşenin İadesi

Sebepsiz zenginleşmeyi bilen veya bilmesi gereken kişi kötüniyetli olarak değerlendirilir. Zenginleşen, zenginleşmeyi iyiniyetli olmaksızın elden çıkarmışsa veya elden çıkarırken ileride geri vermek zorunda kalabileceğini hesaba katması gerekiyorsa, zenginleşmenin tamamını geri vermekle yükümlüdür. Bu nedenle kötüniyetli zenginleşen elinden çıkardığı kısımdan da sorumludur. Buna ek olarak zenginleşme yoluyla elde ettiği kazancı ve hatta elde etmeyi ihmal ettiği kazancı da iade etmek zorundadır.

Kötüniyetli zenginleşen;

- Zorunlu giderlerini isteyebilir.
- Faydalı giderlerini isteyemez. Faydalı giderleri, malda bir değer artışı meydana getirmişse yalnızca bu artış miktarını talep edebilir.
- Lüks giderlerini isteyemez. Ancak, kendisine karşılık önerilmezse, o şey ile birleştirdiği ve zararsızca ayrılması mümkün bulunan eklemeleri geri vermeden önce ayırıp alabilir.

Sebepsiz Zenginleşmede Talep Edilebilecek Masrafların Değerlendirilmesi		
İyiniyetli Zenginleşen	Masraflar	Kötüniyetli Zenginleşen
İsteyebilir.	Zorunlu Masraf	İsteyebilir.
İsteyebilir.	Faydalı Masraf	İsteyemez. Malda bir değer artışı meydana gelmişse ancak bunu isteyebilir.
İsteyemez. Karşılık önerilmezse eşyaya zarar vermeden söküp alabilir.	Lüks Masraf	İsteyemez. Karşılık önerilmezse eşyaya zarar vermeden söküp alabilir.

Bu çerçevede sebepsiz zenginleşme konusunun iadesini bir örnekle de anlatalım:

BÖLÜM 3

BORÇLARIN HÜKÜM ve SONUÇLARI

BORÇLARIN İFASI

İfa, yerine getirme anlamına gelir. Zamanında ve edime uygun ifa borcu sona erdirir. **Borç, alışılmış iş saatlerinde ifa ve kabul edilir.**

Borçlu, kararlaştırılan edimden farklı bir edim ifa ederse buna “aluid (yanlış) ifa” adı verilir.

UYARI: Aluid ifa ile daha önce anlattığımız ifa yerine edim birbirine karıştırılmamalıdır. Alacaklının kabulü alınarak farklı bir edim ifa edilirse ifa yerine edim olur; aluid ifade ise alacaklının rızası olmadan farklı bir edim ifa etme durumu vardır.

Borcun, bizzat borçlu tarafından ifa edilmesinde alacaklının menfaati bulunmadıkça borçlu, borcunu şahsen ifa etmekle yükümlü değildir. Başka bir ifadeyle maddi edime dayanan borçlarda üçüncü kişinin ifası da borçlunun ifası gibi sonuç doğurur; ancak borçlunun kişisel özelliklerine güvenerek yükletilmiş bir edim (şahsi) söz konusuysa bizzat ifade bulunulması gerekir.

Çeşit (cins) borçlarında hukuki ilişkiden ve işin özelliğinden aksi anlaşılmadıkça, edimin seçimi borçluya aittir. Ancak borçlunun seçeceği edim, ortalama nitelikten daha düşük olamaz.

Sözleşmenin hükümlerinden veya özelliğinden ya da durumun gereğinden tarafların aksini kastettikleri anlaşılmadıkça borçlu, edimini sürenin sona ermesinden önce ifa edebilir. Ancak, kanun veya sözleşme ya da âdet gereği olmadıkça borçlu, erken ifada bulunması sebebiyle indirim yapamaz.

Bölünemeyen bir borcun birden çok alacaklısı varsa, alacaklılardan her biri, borcun alacaklıların tamamına ifasını isteyebilir. Borçlu, edimini alacaklıların hepsine birden ifa etmek zorundadır. Bölünemeyen borcun birden çok borçlusu varsa, borçlulardan her biri borcun tamamını ifa etmekle yükümlüdür.

Karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmenin ifası isteminde bulunan tarafın, sözleşmenin koşullarına ve özelliklerine göre daha sonra ifa etme hakkı olmadıkça, kendi borcunu ifa etmiş ya da ifasını önermiş olması gerekir.

Karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmede, taraflardan birinin borcunu ifada güçsüzlüğe düşmesi ve özellikle iflas etmesi ya da hakkındaki haciz işleminin sonuçsuz kalması sebebiyle diğer tarafın hakkı tehlikeye düşerse bu taraf, karşı edimin ifası güvence altına alınıncaya kadar kendi ediminin ifasından kaçınabilir. Hakkı tehlikeye düşen taraf, ayrıca uygun bir sürede istediği güvence verilmezse sözleşmeden dönebilir.

Kısmi İfa

Borçlu tarafından, borcun tamamı değil de bir kısmının ifa edilmesi durumudur. Hukukumuzda kısmi ifa istisnadır.

Kural olarak borçlunun borcun tamamını ifa etmesi gerekir. Kanunumuzun 84. Maddesinde de bu kural açıkça düzenlenmiştir: “Borcun tamamı belli ve muaccel ise, alacaklı kısmen ifayı reddedebilir. Alacaklı kısmen ifayı kabul ederse borçlu, borcun kendisi tarafından ikrar olunan kısmını ifadan kaçınamaz.” Maddenin ikinci fıkrasıyla da güvence altına alındığı üzere alacaklının kısmi ifayı kabul etmiş olması borçluyu kalan kısmın ifasından kurtarmaz.

Kısmi ifada bulunabilmek için edimin bölünebilir edim olması gerekir; bölünemez edimli borçlarda kısmi ifa söz konusu olamaz. Örneğin; bir atın tesliminde atın bir kısmını ifa etmek mümkün değildir; ancak 10.000 TL tutarındaki borç bölünebilir bir edim olduğundan kısmi ifa mümkün olabilir. Bazı durumlarda ise edim kısmen ifa edilebilir görünmesine rağmen kısmi ifa alacaklı için bir anlam ifade etmeyeceğinden kısmi ifa söz konusu olmayabilir.

Alacaklının kısmi ifayı reddedebilmesi için borcun tamamı muaccel olmalıdır. Aksi takdirde borçlu yalnızca muaccel olan kısmı ifa eder ve alacaklı da bu kısmı kabul yükümlülüğü altındadır.

Bazı durumlarda ise alacaklı kısmi ifayı kabul yükümlülüğü altındadır:

- Sözleşmeden kısmi ifanın mümkün olacağı anlaşılıyorsa
- Edim tek seferde ifa edilemiyorsa
- Dürüstlük ilkesi gereğince kısmi ifanın kabulü gerekiyorsa
- Borçlu, borcun bir kısmına itiraz etmiş, kalan kısmın ise ifasını öneriyorsa
- Ticari örf ve âdetçe kısmi ifa mümkünse

UYARI: Bu haller dışında İcra İflas Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu'nun kısmi ifayı kabul yükümlülüğü getirdiği haller vardır.

İfa Yeri

Borcun konusunun ifa edilmesi gereken yere ifa yeri adı verilir. Borcun ifa yeri, tarafların açık veya örtülü iradelerine göre belirlenir. Kanunkoyucu ifa yerini belirleme yetkisini taraflara bırakmış ancak tarafların ifa yerini düzenlememe ihtimaline karşı tamamlayıcı kurallara da yer vermiştir. Buna göre taraflarca ifa yeri belirlenmemişse;

- **Para borçları, alacaklının ödeme zamanındaki yerleşim yerinde ifa edilir. Bu borçlara götürülecek borç da denir.**

UYARI: Kanunumuzun 89. Maddesinin son fıkrasında “Alacaklının yerleşim yerinde ifası gereken bir borcun doğumundan sonra alacaklının yerleşim yerini değiştirmesi sebebiyle ifa önemli ölçüde güçleşmişse borç, alacaklının önceki yerleşim yerinde ifa edilebilir.” hükmüne yer verilmiştir.

- Parça borçları, sözleşmenin kurulduğu sırada borç konusunun bulunduğu yerde ifa edilir.
- Diğer borçlar ise, doğumları sırasında borçlunun yerleşim yerinde ifa edilir. Bu borçlara aranacak borç da denir.

İfa Zamanı

İfa zamanı taraflarca kararlaştırılmadıkça veya hukuki ilişkinin özelliğinden anlaşılmadıkça her borç, doğumu anında muaccel olur. Birinci bölümde borçlar hukukuna hakim olan ilkelerde de ifade ettiğimiz üzere aksine anlaşma yoksa borcun derhal ifası gerekir.

İfa zamanının tespiti taraflarca yapılmış olmasına rağmen yorum gerektiriyorsa aşağıdaki hükümler uygulanır:

- Borcun ifası için bir ayın başlangıcı veya sonu belirlenmişse, bundan ayın birinci ve sonuncu günü; ayın ortası belirlenmişse, bundan da ayın onbeşinci günü anlaşılır.
- Borcun ifası için gün belirtilmeksizin sadece ay belirlenmişse, bundan o ayın son günü anlaşılır.
- İfa zamanı gün olarak belirlenmiş süre, sözleşmenin kurulduğu gün sayılmaksızın, bu sürenin son günü dolmuş olur.

Sekiz veya onbeş gün olarak belirlenmiş süre ise, bir veya iki haftayı değil, tam sekiz veya on beş günü ifade eder.

- İfa zamanı hafta olarak belirlenmiş süre, son haftanın sözleşmenin kurulduğu güne ismen uyan gününde dolmuş olur.

- Ay olarak veya yıl, yarıyıl ve yılın dörtte biri gibi birden çok ayı içeren bir zaman olarak belirlenmiş süre, sözleşmenin kurulduğu gün ayın kaçınıcı günü ise, son ayın bunu karşılayan gününde dolmuş olur.

UYARI: Şubat ayının 29 gün olduğu yıla denk geldiğı takdirde 29. Gün ifa zamanı olur.

- Yarım aydan onbeş günlük süre anlaşılır. Bir veya birden çok ay ve yarım ay olarak belirlenmiş sürenin dolduğı gün, son aya onbeş gün eklenerek belirlenir.

Kanunumuzun 93. Maddesinde “İfa zamanı veya sürenin son günü, kanunlarda tatil olarak kabul edilen bir güne rastlarsa, kendiliğinden bu günü izleyen ve tatil olmayan ilk güne geçer. Aksine anlaşma geçerlidir.” Hükümüne yer verilmiştir. İlgili hükümde belirtilen tatil günü resmi tatil günleridir.

Taraflar yapacakları anlaşmayla ifa için belirlenen süreyi uzatabilirler. Bu durumda yeni süre, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, önceki sürenin sona ermesini izleyen birinci günden başlar. Esas sözleşme şekle tabiyse, uzatma sözleşmesinin de o şekilde yapılması gerekir.

Para Borçlarında İfa

Konusu para olan borç Ülke parasıyla ödenir. Ülke parası dışında başka bir para birimiyle ödeme yapılması kararlaştırılmışsa, **sözleşmede aynen ödeme veya bu anlama gelen bir ifade bulunmadıkça borç**, ödeme günündeki rayiç üzerinden Ülke parasıyla da ödenebilir. Ülke parası dışında başka bir para birimiyle belirlenmiş ve sözleşmede aynen ödeme ya da bu anlama gelen bir ifade de bulunmadıkça, **borcun ödeme gününde ödenmemesi üzerine alacaklı**, bu alacağının aynen veya vade ya da fiilî ödeme günündeki rayiç üzerinden Ülke parası ile ödenmesini isteyebilir.

Borçlu, faiz veya giderleri ödemede gecikmemiş ise, kısmen yaptığı ödemeyi ana borçtan düşme hakkına sahiptir. Aksine anlaşma yapılamaz.

Alacaklı, alacağın bir kısmı için kefalet, rehin veya başka bir güvence almış ise, borçlu kısmen yaptığı ödemeyi, güvence altına alınan veya güvencesi daha iyi olan kısma mahsup etme hakkına sahip değildir. Kanun koyucu bu düzenleme ile alacaklıyı koruma altına almıştır.

Birden çok borcu bulunan borçlu, ödeme gününde bu borçlardan hangisini ödemek istediğini alacaklıya bildirebilir.

Borçlu bildirimde bulunmazsa, yapılan ödeme, kendisi tarafından derhâl itiraz edilmiş olmadıkça, alacaklının makbuzda gösterdiği borç için yapılmış sayılır. Borçlu hangi borç için ifada bulunduğunu belirtmez; alacaklı da makbuzda hangi borç için ifa yapıldığını belirtmezse kanundaki hükümler esas alınır. Bu çerçevede;

- Kanunen geçerli bir açıklama yapılmadığı veya makbuzda bir açıklık bulunmadığı durumda ödeme, muaccel borç için yapılmış sayılır.
- Birden çok borç muaccel ise ödemenin, borçluya karşı ilk olarak takip edilen borç için yapılmış olduğu kabul edilir.

- Takip yapılmamış ise ödeme, vadesi ilk önce gelmiş olan borç için yapılmış olur.
- Birden çok borcun vadesi aynı zamanda gelmişse, mahsup orantılı olarak yapılır.
- Borçlardan hiçbirinin vadesi gelmemişse ödeme, güvencesi en az olan borç için yapılmış sayılır.

Borcu ödeyen borçlu, bir makbuz ve borcun tamamı ödenmişse, buna ilişkin borç senedinin geri verilmesini veya iptalini isteyebilir. Borcun tamamı ödenmemiş veya borç senedi alacaklıya başkaca haklar da vermekte ise borçlu, ancak makbuz verilmesini ve ödemenin borç senedine işlenmesini isteyebilir.

Faiz veya kira bedeli gibi dönemsel edimlerden biri için, alacaklı tarafından çekince belirtilmeksizin makbuz verilmişse, önceki dönemlere ait edimler de ifa edilmiş sayılır. Alacaklı anaparanın tamamı için makbuz vermişse, faizlerini de almış olduğu kabul edilir. Borç senedi borçluya geri verilmişse, borç sona ermiş sayılır.

Alacaklı, borç senedini kaybettiğini iddia ederse, borçlunun istemi üzerine, borcu ödeme sırasında, kendisine borç senedinin iptalini ve borcun sona ermiş olduğunu gösteren resmen düzenlenmiş veya usulüne göre onaylanmış bir belge vermek zorundadır.

BORÇ İLİŞKİLERİNİN ÜÇÜNCÜ KİŞİLERE ETKİSİ

1. Halefiyet

Halef olmak, yerine geçmek anlamına gelir. Borçlar hukukumuzda halefiyet ise borcu ifa eden üçüncü kişinin alacaklının yerine geçmesi ve alacaklının sahip olduğu haklara sahip olması anlamına gelmektedir. Kanundan doğan halefiyet ilişkileri şunlardır:

- Başkasının borcu için rehnedilen bir şeyi rehinden kurtardığı ve bu şey üzerinde mülkiyet veya başka bir ayni hakkı bulunduğu takdirde borcu ödeyen kişi alacaklının haklarına halef olur.

- Alacaklıya ifada bulunan üçüncü kişinin ona halef olacağı, borçlu tarafından ifadan önce alacaklıya bildirildiği takdirde borcu ödeyen üçüncü kişi alacaklının haklarına halef olur.
- Kefil, alacaklıya ifada bulunduğu ölçüde, onun haklarına halef olur. Kefil, bu hakları asıl borç muaccel olunca kullanabilir.
- Müteselsil borçlulardan biri iç ilişkideki payından fazla ifada bulunduğu takdirde alacaklının haklarına halef olur. Bu halefiyetten doğan hakları kullanabilmesi için rücu hakkını kaybetmemiş olması gerekir. Müteselsil borçlunun hangi durumda rücu hakkını kaybedeceğini ileriki konularda ele alacağız.

UYARI: Bu hükümler dışında Türk Ticaret Kanunu’nun 1472. Maddesinde halefiyet düzenlenmiştir: “Sigortacı, sigorta tazminatını ödediğinde, hukuken sigortalının yerine geçer. Sigortalının, gerçekleşen zarardan dolayı sorumlulara karşı dava hakkı varsa bu hak, tazmin ettiği bedel kadar, sigortacıya intikal eder. Sorumlulara karşı bir dava veya takip başlatılmışsa, sigortacı, mahkemenin veya diğer tarafın onayı gerekmeksizin, halefiyet kuralı uyarınca, sigortalısına yaptığı ödemeyi ispat ederek, dava veya takibi kaldığı yerden devam ettirebilir.”

2. Üçüncü Kişinin Fiilini Üstlenme

Üçüncü bir kişinin fiilini başkasına karşı üstlenen, bu fiilin gerçekleşmemesinden doğan zararı gidermekle yükümlüdür.

Dikkat edilmelidir ki burada üçüncü kişi borcu ifa etmeyi değil; borcun ifa edilmemesinden doğan zararı karşılamayı üstlenmektedir.

UYARI: Yargıtay kararları incelendiğinde banka teminat mektuplarının da üçüncü kişinin fiilini üstlenme olarak nitelendirildiği görülmektedir.

Belirli bir süre için yapılan üstlenmede, sürenin bitimine kadar üstlenene edimini ifa etmesi için yazılı olarak başvurulmaması hâlinde, üstlenenin sorumluluğunun sona ereceği kararlaştırılabilir.

3. Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme

Kanunumuzun 129. Maddesinde “Kendi adına sözleşme yapan kişi, sözleşmeye üçüncü kişi yararına bir edim yükümlülüğü koydurmuşsa, edimin üçüncü kişiye ifa edilmesini isteyebilir.” hükmüne yer vermiştir. Üçüncü kişi yararına sözleşmede, sözleşmeye dahil olmayan bir üçüncü kişi lehine anlaşma yapılmaktadır. Üçüncü kişi sözleşmenin yapılmasında bulunmadığı gibi böyle bir sözleşmenin varlığından bilgi sahibi olması da gerekmez.

Üçüncü kişi yararına sözleşme kendi içerisinde ikiye ayrılır:

- Eksik üçüncü kişi yararına sözleşme: Bu durumda üçüncü kişi, borçludan edimin ifasını talep edemez, edim üzerinde tasarrufta bulunamaz. Edimin ifasını isteme ve edimle ilgili tasarrufta bulunma yetkisi alacaklıya aittir.

Tam üçüncü kişi yararına sözleşme: Bu durumda üçüncü kişi, yapılan sözleşme sonucunda doğrudan alacaklı konumuna geçmektedir. Bu nedenle ifayı talep yetkisine sahiptir ve edim üzerinde tasarrufta da bulunabilir.

Kanunumuzun 130. Maddesinde sorumluluk sigortaları tam üçüncü kişi yararına sözleşmeye örnek olarak düzenlenmiştir: “Başkasını çalıştıran kişi, çalıştırdığı kişiye karşı hukuki sorumluluğunu güvence altına almak üzere sigorta yaptırmışsa, sigortadan doğan haklar doğrudan doğruya çalışana ait olur.” İlgili hüküm gereğince çalışan sigorta şirketinden haklarını bizzat talep edebilir ve edim üzerinde tasarrufta bulunabilir. Tam üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi veya üçüncü kişiye halef olanlar da, tarafların amacına veya örf ve âdete uygun düştüğü takdirde edimin ifasını isteyebilirler. Bu durumda, üçüncü kişi veya ona halef olanlar bu hakkı kullanmak istediklerini borçluya bildirdikten sonra, alacaklı borçluyu ibra edemeyeceği gibi, borcun nitelik ve kapsamını da değiştiremez.

Yukarıdaki örnekte çalışan veya halefleri tarafından bu sigorta hakkından faydalanma isteği ortaya konmuşsa çalıştıran artık sigorta şirketinin borçlarını ibra edemez, yapılan sigorta anlaşmasının niteliğini ve kapsamını değiştiremez.

UYARI: Hukukumuzda eksik üçüncü kişi yararına sözleşme kural; tam üçüncü kişi yararına sözleşme ise istisnadır.

ALACAKLININ TEMERRÜDÜ

Temerrüt, kelime anlamı olarak direnme / direnim anlamına gelir. Borçlar hukuku anlamında daha akılda kalıcı olması açısından tarafların yapması gerekeni hukuka uygun şekilde yapmaması olarak düşünülmesi daha uygun olacaktır. Bir borç ilişkisinde borçlunun yapması gereken, zamanında ve edime uygun bir ifada bulunmak; alacaklının yapması gereken ise ifayı kabul için gereken hazırlıkları yapmak ve zamanında edime uygun yapılan ifayı kabul etmektir. Taraflardan biri bu yapması gerekeni hukuka uygun şekilde yerine getirmezse temerrüde düşmüş / mütemerrit olur. Bu durumda alacaklının temerrüdü için şu tanım tam olacaktır: borçlu, zamanında ve anlaşmaya uygun ifa teklif eder; ancak alacaklı haklı sebebi olmadan ifayı kabulden kaçınırsa temerrüde düşer. Kanunumuzda verilen tanım da “Yapma veya verme edimi gereği gibi kendisine önerilen alacaklı, haklı bir sebep olmaksızın onu kabulden veya borçlunun borcunu ifa edebilmesi için kendisi tarafından yapılması gereken hazırlık fiillerini yapmaktan kaçınırsa, temerrüde düşmüş olur.” şeklindedir.

Alacaklının temerrüde düşmesi durumunda borcun verme edimi veya yapma edimi olduğu ayrımı önem arz eder:

- Borç, yapma borcuysa, borçlu sözleşmeden dönme hakkını kullanabilir.
- Borç, verme (bir şeyin teslimi) borcuysa, alacaklının temerrüde düşmesi durumunda borçlu, hasar ve giderleri alacaklıya ait olmak üzere, teslim edeceği şeyi tevdi ederek borcundan kurtulabilir. Tevdi, bırakma anlamına gelir.

Borçlu, borcun konusu olan şeyi hakimın göstereceği yere bırakmak suretiyle borcundan kurtulmuş olur. Tevdiye ilişkin hükümler şunlardır:

- Tevdi yerini, ifa yerindeki hâkim belirler. Bununla birlikte ticari mallar, hâkim kararı olmadan da bir ardiyeye tevdi edilebilir.
- Tevdiye ilişkin hasar ve giderler alacaklıya aittir.
- Sözleşmenin konusu olan şeyin niteliği veya işin özelliği tevdi edilmesine uygun düşmez veya teslim edilecek şey bozulabilir ya da bakımı, korunması veya tevdi edilmesi önemli bir gideri gerektirir ise, borçlu,
- alacaklıya önceden ihtarda bulunması koşuluyla,
- hâkimin izniyle
- açık artırma yoluyla sattırıp bedelini tevdi edebilir.

UYARI: Teslim edilecek şey, borsada kayıtlıysa veya piyasa fiyatı varsa ya da yapılacak gidere oranla değeri az ise, satışın açık artırma yoluyla yapılması zorunlu olmadığı gibi, hâkim, önceden ihtarda bulunma koşulunu aramaksızın satışa izin verebilir.

Alacaklı, tevdi edilen şeyi kabul ettiğini açıklamış veya tevdi bir rehnin ortadan kaldırılması sonucunu doğurmuş olmadıkça borçlu, tevdi edilen şeyi geri alabilir. Tevdi edilen şey geri alındığı anda alacak, bütün yan haklarıyla birlikte varlığını sürdürür. Borçlunun geri alma hakkını iki durum ise engeller:

- Alacaklı tevdi edilen şeyi kabul ettiğini açıklamışsa,
- Tevdi bir rehnin ortadan kaldırılması sonucunu doğurmuşsa borçlu geri alma hakkını kullanamaz.

Alacaklının temerrüdünün borçluya sağladığı yararlar ise şunlardır:

- Borçlu, mütemerrit olmaktan kurtulur.
- Borçlu, alacaklıdan tevdi için yaptığı giderleri isteyebilir.
- Temerrüde düşen alacaklı, borçluya karşı ödemezlik definden yararlanamaz.
- Alacaklı, müteselsil borçlulardan birine karşı temerrüde düşerse, hepsine karşı düşmüş olur. Müteselsil borçlulukta tüm borçlular borcun tamamından sorumludur; bu nedenle birinin ifa teklifi hepsinin ifa teklifi anlamına gelir; alacaklı da birini reddettiğinde hepsini reddetmiş sayılır ve tüm borçlulara karşı temerrüde düşer.

BORÇLUNUN TEMERRÜDÜ

Borçlu, anlaşmaya uygun olarak zamanında ifada bulunmazsa temerrüde düşer. Anlaşmadaki edim ifa edilse bilebu ifa zamanında yapılmamışsa temerrüt durumu ortaya çıkar. Muaccel bir borcun borçlusu, alacaklının ihtarıyla temerrüde düşer. Bazı durumlarda ise kanunumuz ihtar yerine geçen durumlar belirlemiştir:

- Borcun ifa edileceği gün, birlikte belirlenmiş veya sözleşmede saklı tutulan bir hakka dayanarak taraflardan biri usulüne uygun bir bildirimde bulunmak suretiyle belirlemişse, bu günün geçmesiyle,
- Haksız fiilde fiilin işlenmesiyle,
- Sebepsiz zenginleşmede ise zenginleşmenin gerçekleştiği tarihte borçlu temerrüde düşmüş olur.

UYARI: Daha önce de belirttiğimiz üzere sebepsiz zenginleşen iyi niyetliyse ihtar çekilmesi gerekir.

Borçlunun temerrüde düşmesinde kusuru aranmaz; gecikmiş olması yeterlidir.

Borçlunun temerrüdünün şartlarını toparlarsak:

- İfa edilebilir durumda bir edim olmalıdır.
- Borç muaccel hale gelmelidir.
- Alacaklı tarafından ihtar çekilmelidir.
- Alacaklı ifanın kabulü için gerekli hazırlıkları yapmış olmalıdır.
- Borçlunun ödemezlik defi veya ifa güçsüzlüğü gibi ifadan kaçınmasına olanak verecek yasal durumları olmamalıdır.
- Borcu, borca aykırı davranışla ifayı zamanında gerçekleştirmemiş olmalıdır.
- Temerrüde düşen borçlu karşısında alacaklının sahip olduğu seçimlik haklar vardır:

- **Alacaklı aynen ifade diretebilir.**
- **Alacaklı, aynen ifa ile birlikte gecikme tazminatı isteyebilir.** Aynen ifa ile birlikte gecikme tazminatı isteyebilmek için; kusur ve zarar gerekir. Bu durumda alacaklı zararı olduğunu ispatlamalı, borçlu da kusuru olmadığını ispatlayamamış olmalıdır.

UYARI: Görüldüğü üzere borçlu temerrüde düşmekte kusuru olmadığını ispatlarsa gecikme tazminatı ödemekten kurtulur. Yine dikkat çekmek gerekir ki; zararı ispat yükü alacaklıya, kusuru olmadığını ispat yükü ise borçluya aittir.

- **Alacaklı, aynen ifadan vazgeçip müspet zararını isteyebilir.** Bu durumda sözleşmedeki edimi ifa yükümlülüğü, zararı tazmin yükümlülüğüne dönüşür. Alacaklının bu hakkını kullanması sözleşmenin ortadan kalkması anlamına gelmez. Daha önce de anlattığımız üzere müspet zararın kapsamına; ifaya duyulan güvenden doğan zarar ve yoksun kalınan kâr girer.

- Alacaklı, sözleşmeden dönüp menfi zararını isteyebilir. Bu durumda alacaklı, sözleşmeyi sonlandırma yoluna gider ve menfi zarar olarak; sözleşme nedeniyle yapılan masraflar ve daha iyi bir sözleşme fırsatının kaçırılmasından doğan zararını talep eder. Sözleşmeden dönme hâlinde taraflar, karşılıklı olarak ifa yükümlülüğünden kurtulurlar ve daha önce ifa ettikleri edimleri geri isteyebilirler. Bu durumda borçlu, temerrüde düşmekte kusuru olmadığını ispat edemezse alacaklı, sözleşmenin hükümsüz kalması sebebiyle uğradığı zararın giderilmesini de isteyebilir.

UYARI: Temerrüde düşen borçlu, beklenmedik hâl sebebiyle doğacak zarardan sorumludur. Borçlu, temerrüde düşmekte kusuru olmadığını veya borcunu zamanında ifa etmiş olsaydı bile beklenmedik hâlin ifa konusu şeye zarar vereceğini ispat ederek bu sorumluluktan kurtulabilir.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun temerrüdü halinde alacaklı, aynen ifayı halen istiyorsa borçluya süre vermesi gerekir ya da uygun bir süre verilmesini hakimden isteyebilir. Temerrüde düşen borçlu, verilen süre içinde, borcunu ifa etmemişse veya süre verilmesini gerektirmeyen bir durum söz konusu ise alacaklı, her zaman borcun ifasını ve gecikme sebebiyle tazminat isteme hakkına sahiptir. **Bazı durumlarda borçluya süre verilmesine gerek yoktur:**

- Borçlunun içinde bulunduğu durumdan veya tutumundan süre verilmesinin etkisiz olacağı anlaşılıyorsa
- Borçlunun temerrüdü sonucunda borcun ifası alacaklı için yararsız kalmışsa
- Borcun ifasının, belirli bir zamanda veya belirli bir süre içinde gerçekleşmemesi üzerine, ifanın artık kabul edilmeyeceği sözleşmeden anlaşılıyorsa

UYARI: Dikkat edilmelidir ki aynen ifa halen isteniyorsa süre verilir; aynen ifadan vazgeçme veya sözleşmeden dönme durumunda süre verilmesine gerek yoktur; bu haklardan birinin kullanıldığının borçluya DERHAL bildirilmesi yeterlidir.

Para Borçlarında Temerrüt

Para borçlarında temerrüt halinde, sözleşmede kararlaştırılmasa da alacaklı temerrüt faizi isteyebilir. **Temerrüt faizinin talep edilebilmesi için alacaklının zararı veya borçlunun kusuru aranmaz.** Borçlunun ifada gecikmiş olması yeterlidir.

Kanunumuzun 120. Maddesine göre “Uygulanacak yıllık temerrüt faizi oranı, sözleşmede kararlaştırılmamışsa, faiz borcunun doğduğu tarihte yürürlükte olan mevzuat hükümlerine göre belirlenir.” **Yasal faiz oranı %9’dur. Bu nedenle taraflar sözleşmede temerrüt faiz oranını belirlememişlerse bu oran dikkate alınır.**

Sözleşme ile kararlaştırılacak yıllık temerrüt faizi oranı, yasal yıllık faiz oranının yüzde yüz fazlasını aşamaz.

Yani sözleşmeyle kararlaştırılacak oran ile yıllık %18'e kadar çıkılabilir.

Faiz, anapara ile birleştirilerek faiz yürütülemez; başka bir ifadeyle adi borç ilişkilerinde bileşik faiz yasaktır.

Anapara faiz oranı da taraflarca sözleşmeyle belirlenebilir; ancak yıllık yasal faiz oranının %50 fazlasını aşamaz. Yani sözleşmeyle kararlaştırılacak olan anapara faiz oranı da en fazla %13,5 olabilir.

Faiz veya irat borcunu ya da bağışladığı bir miktar parayı ödemekte temerrüde düşen borçlu, icra takibine girişildiği veya dava açıldığı günden başlayarak, temerrüt faizi ödemekle yükümlüdür.

Alacaklı, temerrüt faizini aşan bir zarara uğramış olursa (munzam/aşkın/ek zarar), borçlu kendisinin hiçbir kusuru bulunmadığını ispat etmedikçe, bu zararı da gidermekle yükümlüdür. Temerrüt faizini aşan zarar miktarı görülmekte olan davada belirlenebiliyorsa, davacının istemi üzerine hâkim, esas hakkında karar verirken bu zararın miktarına da hükmeder. Gecikme tazminatındaki durum burada da geçerlidir; munzam zarar için, alacaklı bu zararını ispatlamalı, borçlu da kusuru olmadığını ispatlayamamış olmalıdır.

UYARI: Görüldüğü üzere borçlu kusuru olmadığını ispat ederse gecikme tazminatı ve munzam zararın ifasından kurtulur; ancak kusuru olmasa bile temerrüt faizi ödemek zorundadır.

BÖLÜM 4

BORÇ İLİŞKİLERİNDE ÖZEL DURUMLAR

ŞARTA BAĞLI BORÇLAR

Bir sözleşmenin hüküm ifade etmesi ya da sona ermesi gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir olguya bağlanmışsa şarta bağlı borç söz konusudur. Bir koşul, hukuka veya ahlaka aykırı bir yapma veya yapmama fiilini sağlamak amacıyla konulmuşsa, bu koşula bağlı hukuki işlem kesin olarak hükümsüzdür.

1. Şartın Türleri

a. Geciktirici (Taliki) Şart – Bozucu (İnfisahi) Şart

Bir sözleşmenin hüküm ifade etmesi, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir olguya bırakılmışsa, sözleşme geciktirici koşula bağlanmış olur. Örneğin; A, B'ye işe girersen sana 30.000 TL bağışlarım vaadinde bulunmuşsa şartın gerçekleşmesiyle hak ortaya çıkacağı için geciktirici şart söz konusudur. Aksi kararlaştırılmamışsa, geciktirici koşula bağlı sözleşme, ancak koşulun gerçekleştiği andan başlayarak hüküm ifade eder.

Sona ermesi önceden gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir olguya bırakılan sözleşme, bozucu koşula bağlanmış olur. Örneğin; yurt dışına taşınırsan ortaklığımız sona erer şeklinde bir anlaşma yapılmışsa şartın gerçekleşmesiyle sözleşme ortadan kalkacağından bozucu şart söz konusu olur. Bozucu koşula bağlanmış sözleşmenin hükümleri, koşulun gerçekleştiği anda ortadan kalkar. Aksi kararlaştırılmadıkça veya işin niteliğinden anlaşılmadıkça sona erme, geçmişe etkili olmaz.

b. İradi Şart – Tesadüfi Şart – Karma Şart

Şartın gerçekleşmesi taraflardan birinin irade ve fiiline bağlıysa iradi şart söz konusudur. Örneğin; dükkan sahibi A, kiralamayı düşünen B'ye dükkanı kiralarsan masaları hediye ederim şeklinde bir taahhütte bulunmuşsa dükkanı kiralamak kişinin kendi irade ve beyanıyla gerçekleştirebileceği bir şart olduğundan iradi şart söz konusudur.

Şartın gerçekleşmesi tarafların iradesi dışında bir olaya bağlanmışsa tesadüfi şart söz konusu olur. Örneğin; belediye alkol ruhsatı verirse dükkanı sana kiralarım şeklinde bir taahhütte söz konusu şartı tarafların irade ve fiiliyle gerçekleştirmesi mümkün değildir; bu nedenle tesadüfi şart vardır.

Şartın gerçekleşmesi için hem taraf iradesi hem de tarafların dışındaki irade ya da olaya bağlanmışsa karma şart söz konusu olur. Örneğin, X, oğlu Y'ye evlenirsen, Bodrum'daki yazlığımı sana bağışlarım vaadinde bulunmuşsa evlilik şartının gerçekleşmesi için hem Y'nin iradesi hem de üçüncü bir kişinin Y ile evlenme yönünde iradesi gerektiğinden karma şart söz konusu olur.

c. Olumlu Şart – Olumsuz Şart

Meydana gelecek yeni bir olguya sonuç bağlanmışsa olumlu şart; herhangi bir olgunun ortaya çıkmamasına sonuç bağlanmışsa olumsuz şart söz konusu olur. Örneğin; asgari ücrete zam yapılırsa, kışın yeterli yağış olursa gibi şartlar olumlu şart iken; dolar kuru artmazsa, mahsulü soğuk vurmazsa gibi şartlar olumsuz şarttır.

2. Şartın Hüküm ve Sonuçları

- Şartın gerçekleşmesiyle borç muaccel olur ve zamanaşımı işlemeye başlar.
- Koşul, taraflardan birinin bizzat yerine getirmesi gerekli bir davranış değilse, o tarafın ölümü hâlinde mirasçısı onun yerine geçebilir.
- Koşul gerçekleşinceye kadar borçlu, borcun gereği gibi ifasını engelleyecek her türlü davranıştan kaçınmakla yükümlüdür.
- Taraflardan biri, koşulun gerçekleşmesine dürüstlük kurallarına aykırı olarak engel olursa, koşul gerçekleşmiş sayılır.

- Taraflardan biri, koşulun gerçekleşmesini dürüstlük kurallarına aykırı biçimde sağlarsa, koşul gerçekleşmemiş sayılır.
- Koşula bağlı hakkı tehlikeye düşürülen alacaklı, alacağı koşula bağlı olmayan alacaklıların haklarını korumak üzere başvurabilecekleri önlemleri alabilir.
- Koşulun gerçekleşmesinden önce yapılan tasarruflar, koşulun hükümlerini zedelediği oranda geçersiz olur.
- Borcun konusunu oluşturan şey, koşulun gerçekleşmesinden önce kendisine verilen alacaklı, koşul gerçekleşirse, koşulun gerçekleşmesine kadar elde ettiği yararların sahibi olur. Koşul gerçekleşmezse alacaklı, elde ettiği yararları geri vermekle yükümlüdür.
- Şart gerçekleşmeden alacak devredilebilir; ancak takas edilemez. Zira alacağın devri için muacceliyet aranmadığından şart gerçekleşmeden alacak devri yapılmasında sakınca yoktur; ancak takas için muacceliyet gerektiğinden şart gerçekleşmeden alacağın vadesi gelmiş olmadığından takas söz konusu olmaz.

BAĞLANMA PARASI (KAPORA)

Türk Borçlar Kanunu 177. Maddeye göre: “Sözleşme yapılırken bir kimsenin vermiş olduğu bir miktar para, cayma parası olarak değil sözleşmenin yapıldığına kanıt olarak verilmiş sayılır.” Kanunkoyucu bu hükme yer vererek sözleşme yapılırken verilen paranın ne amaçla verildiği belirtilmemişse bağlanma parası olarak dikkate alınacağını belirtmiştir.

Bağlanma parasının iki farklı işlevi vardır:

- Sözleşmenin kurulduğuna kanıt oluşturur.
- Sözleşmenin ispatı için kolaylık sağlar.

Aksine sözleşme veya yerel âdet olmadıkça, bağlanma parası esas alacaktan düşölür. Göröldüğü üzere kanunkoyucu taraflara aksini düzenleme yetkisi vermiştir; bu yönde bir anlaşma yapılırsa bağlanma parası esas alacaktan ayrıca verilmiş olarak değerlendirilir.

Sözleşme geçersiz olduğı takdirde alacaklının bağlanma parasını sebepsiz zenginleşme hükümlerince iade etmesi gerekir. Borçlu, borcunu ifa etmekten kaçınırsa alacaklı uğradığı zararların tazminini isteyebilir; ancak parayı verenin tazminat ödeyeceğı bu durumda aksine anlaşma yoksa bağlanma parasının ödenecek tazminattan mahsup edilmesi gerekir. Bağlanma parasını alan taraf ifadan kaçınır ya da tarafların anlaşmasıyla sözleşme sonlandırılırsa aldığı bağlanma parasını iade etmesi gerekir.

CAYMA PARASI

Kanunumuzun 178. Maddesinde de cayma parasına yer verilmiştir: “Cayma parası kararlaştırılmışsa, taraflardan her biri sözleşmeden caymaya yetkili sayılır; bu durumda parayı vermiş olan cayarsa verdiği bırakır; almış olan cayarsa aldığı iki katını geri verir.” **Cayma parası da sözleşme kurulurken verilen bir paradır; ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi bu paranın dilediği zaman sözleşmeden dönmek amacıyla verilen bir para olduğu belirtilmelidir; aksi takdirde karine bağlanma parası olduğu yönündedir.** Cayma parası, yalnızca parayı veren tarafa değil, iki tarafa da dilediğinde sözleşmeyi sonlandırma yetkisi verir.

Parayı veren cayarsa verdiği karşı tarafta bırakır, parayı alan cayarsa iki katını geri verir. Parayı veren cayma hakkını kullanmazsa, verdiği parayı sebepsiz zenginleşme hükümlerince geri isteyebilir.

CEZA KOŞULU (CEZAÎ ŞART)

Ceza koşulu, daha önce de belirttiğimiz üzere alacak hakkına bağlı yani ferî bir haktır. Bu nedenle asıl borç herhangi bir sebeple geçersiz ise veya aksi kararlaştırılmadıkça sonradan borçlunun sorumlu tutulamayacağı bir sebeple imkânsız hâle gelmişse, cezanın ifası istenemez. Ceza koşulunun geçersiz olması veya borçlunun sorumlu tutulamayacağı bir sebeple sonradan imkânsız hâle gelmesi, asıl borcun geçerliliğini etkilemez. Alacağı güvence altına alma işlevi olduğu gibi, bazı durumlarda alacağı genişletme işlevi de görür. **Asıl borcun ifa yeri ve zamanı, ceza koşulu için de uygulanır.**

Taraflar, cezanın miktarını serbestçe belirleyebilirler. Hâkim, aşırı gördüğü ceza koşulunu kendiliğinden indirir.

Eksik borçlar için de ceza koşulu belirlenebilir; ancak yalnızca zamanaşımına uğramış borç ve ahlaki ödevden doğan borç için düzenlenebileceği kabul edilir. Ceza koşulu ayrı bir sözleşmeyle düzenlenecekse güvence altına aldığı sözleşmenin şekliyle düzenlenmelidir.

Ceza koşulunun ödenmesi için borçlunun kusuru veya alacaklının rızası aranmaz. Başka bir ifadeyle borçlu kusurlu olmasa da alacaklının zararı olmasa da ceza koşulunun ödenmesi gerekir. Borçlunun kusuru aranmamasının istisnası; borcun ifası, borçlunun kusuru olmaksızın imkansızlaşırsa ceza koşulu da talep edilemez.

UYARI: Bu durumda dikkat edilmesi gereken; borçlu kusuru olmasa da ceza koşulu öder; ancak kusuru olmadan ifa imkansızlaşırsa ceza koşulu ödemekten de kurtulur.

Alacaklı, belirlenen ceza koşulundan daha fazla zarar görmüşse aşkın / munzam / ek zarar durumu ortaya çıkar. Türk Borçlar Kanunu 180/2 bu konuyu da açıkça düzenleyerek “Alacaklının uğradığı zarar kararlaştırılan ceza tutarını aşıyorsa alacaklı, borçlunun kusuru bulunduğunu ispat etmedikçe aşan miktarı isteyemez.” Hükmüne yer vermiştir. Buna göre alacaklının ceza koşulunu aşan zararını borçludan talep edebilmesi için hem aşkın zararını hem de borçlunun kusuru olduğunu ispat etmesi gerekir.

UYARI: Borçlunun temerrüdünde gecikme tazminatı ve munzam zararı ödemekten kurtulabilmek için borçlunun kusuru olmadığını ispat etmesi gerekiyordu; ceza koşulunda ise munzam zararı talep edebilmek için alacaklının kusuru ispat etmesi gerekir.

Ceza Koşulunun Türleri

1. Seçimlik Ceza Koşulu

Bir sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi durumu için bir ceza kararlaştırılmışsa, aksi sözleşmeden anlaşılmadıkça alacaklı, ya borcun ya da cezanın ifasını isteyebilir. Alacaklı, cezayı istediğini beyan ederse artık edimin ifasından vazgeçmiş sayılır.

2. İfaya Eklenen Ceza Koşulu

Ceza, borcun belirlenen zaman veya yerde ifa edilmemesi durumu için kararlaştırılmışsa alacaklı, hakkından açıkça feragat etmiş veya ifayı çekincesiz olarak kabul etmiş olmadıkça, asıl borçla birlikte cezanın ifasını da isteyebilir.

3. Dönme Ceza Koşulu (İfayı Engelleyen Ceza Koşulu)

Borçlunun, kararlaştırılan cezayı ifa ederek sözleşmeyi, dönme veya fesih suretiyle sona erdirmeye yetkili olduğunu ispat etme hakkı saklıdır. İlk iki ceza koşulunun aksine bu kez borçlunun durumunu kuvvetlendiren bir ceza koşulu söz konusudur. Borçlu edimi ifa etmek yerine, cezayı ödeyerek sözleşmeden dönebilir; alacaklının bunu kabul etmeme gibi bir yetkisi yoktur.

UYARI: Dönme ceza koşulu sıklıkla cayma parası ile karıştırılmaktadır. İkisi arasındaki farklara dikkat çekmekte fayda var:

- Cayma parası sözleşme kurulurken verilir; dönme ceza koşulu ise ifa zamanı geldiğinde verilir.
- Cayma parası iki tarafa da dilediğinde sözleşmeyi sonlandırma yetkisi verirken; dönme ceza koşulu yalnızca borçluya sözleşmeyi sonlandırma yetkisi verir.

MÜTESELSİL BORÇLULUK

Birden çok borçludan her biri, alacaklıya karşı borcun tamamından sorumlu olmayı kabul ettiğini bildirirse, müteselsil borçluluk doğar. Böyle bir bildirim yoksa, müteselsil borçluluk ancak kanunda öngörülen hâllerde doğar. Kanundan doğan müteselsil borçluluğa örnek olarak; miras hukukunda külli haleflerin borçlardan sorumluluğu verilebilir. Daha önce de belirttiğimiz üzere borçlar hukukumuzda kısmi borçluluk kuralı, müteselsil borçluluk ise istisnadır.

Müteselsil borçlulukta, alacaklı, borcun tamamının veya bir kısmının ifasını, dilerse borçluların hepsinden, dilerse yalnız birinden isteyebilir. Borçluların hepsini aynı anda ya da ayrı dava edebilir, takip yoluna gidebilir. Borçluların sorumluluğu, borcun tamamı ödeninceye kadar devam eder. Borçlulardan biri borcu öder ve sonlandırırorsa, diğerleri de alacaklıya karşı borçtan kurtulmuş olur.

Müteselsil borçlulukta borçluların kendi aralarındaki ilişkiye iç ilişki; borçluların alacaklıyla olan ilişkisine dış ilişki adı verilir. Müteselsil borçlu olma durumu yalnızca dış ilişki için geçerlidir; iç ilişkiye dönüldüğünde kısmi borçluluk söz konusu olur.

Borçluların, alacaklıya karşı ileri sürebileceği defiler ikiye ayrılır: ortak defiler ve kişisel defiler. Ortak defileri, tüm borçlular ileri sürebilirken; kişisel defileri yalnızca ilgili borçlu ileri sürebilir. Ortak defileri ileri sürmek hak olduğu gibi aynı zamanda yükümlülüktür. Ortak defileri ileri sürmeyen borçlu, diğerlerine rücu hakkını kaybeder. Kanun koyucu her ne kadar defi kavramını kullanmış olsa da itirazları da kapsayacak şekilde düşünülmesi gerekir.

Ortak Defiler	Kişisel Defiler
Vadenin gelmediği	Takas defî
Ehliyetsizlik	İrade sakatlığı defî
Şekil eksikliği	Ayirt etme gücünden geçici yoksunluk
Ödemezlik defî	Kendisine getirilen koşulun gerçekleşmediği
Zamanaşımı defî	Kendisinin ibra edildiği

Müteselsil borçlulukta her ne kadar borçluların her biri aynı borcun tamamından sorumlu olsa da her birinin borcu bağımsız borç olarak değerlendirilir. Bu nedenle **müteselsil borçluluğu sorumluluk hukuku bakımından bağımsız borçların bir araya gelmesi; ancak ifanın sonuçları açısından ortaklığın var olduğu bir borçlanma durumu olarak değerlendirmek gerekir.** Yani alacaklı sorumluluk açısından her bir borçluyu ayrı ayrı dava edebilir veya takip yoluna başvurabilirken; borçlulardan birinin ifası diğerlerinin de borçtan kurtulması anlamına gelecektir. Sorumluluk bakımından bağımsızlığın kanundaki önemli düzenlemelerinden biri de şudur: “Kanun veya sözleşme ile aksi belirlenmedikçe, borçlulardan biri kendi davranışıyla diğer borçluların durumunu ağırlaştıramaz.” TBK 165. Maddesinde düzenlenen bu hükme göre borçluların kendi sorumluluklarını artıracak fiilleri yalnızca kendilerini bağlar.

Borçlulardan birinin temerrüde düşmesi, diğerlerinin temerrüdü anlamına gelmez. Borçlunun temerrüdü konusunda ele aldığımız üzere, borçluyu temerrüde düşürmek için ihtar çekmek gerekir. Alacaklı, borçlulardan birine ihtar çekerek onu temerrüde düşürmüş olsa da bu diğer borçluların da temerrüdü anlamına gelmez. Onları da temerrüde düşürmek isteyen alacaklı ayrı ayrı ihtar çekmek zorundadır. Borçlunun temerrüdü hükümlerince alacaklının sözleşmeden dönme hakkını kullanabilmesi tüm borçluları etkileyecek bir seçimlik hak olduğundan; alacaklının bu hakkını kullanabilmesi için tüm borçluların temerrüde düşmüş olması gerekir.

Borçlulardan birinin sözleşme kurulduktan sonra ifanın imkansızlığına kusuruyla sebep olması durumunda meydana gelecek tazminat borcundan yalnızca kusurlu borçlu sorumlu olacaktır; diğerleri ise ifa imkansızlığı nedeniyle borçtan kurtulmuş olacaktır.

Müteselsil borçlulardan birinin zamanaşımından feragat etmesi, diğerlerinin feragati anlamına gelmez. Zamanaşımı konusunda ele alacağımız üzere, zamanaşımından önceden feragat edilemez; ancak borç zamanaşımına uğradığı halde borçlu tarafından ifa edilirse sonradan feragat edilmiş olur. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi zamanaşımı defi ortak bir defidir ve borçlular açısından bu defiyi ileri sürmek hak olduğu gibi aynı zamanda yükümlülüktür. Borçlulardan biri, borç zamanaşımına uğradığı halde, zamanaşımı defini ileri sürmeyip borcun bir kısmını ödese de alacaklı kalan kısım için diğer borçlulara başvurduğunda onlar yine zamanaşımı defini ileri sürebilir.

Borçluların diğerlerinin durumunu ağırlaştıramama, artan sorumluluktan tek başına yükümlü olma halinin tek istisnası zamanaşımının kesilmesidir. Kanunumuzun 155. Maddesi “Zamanaşımı müteselsil borçlulardan veya bölünemeyen borcun borçlularından birine karşı kesilince, diğerlerine karşı da kesilmiş olur.” Hükmüne yer vermiştir. Zamanaşımının kesilmesi durumunda süre baştan başlar. Bu nedenle zamanaşımının kesilmesi borçlunun aleyhine, alacaklının lehine bir durumdur. Zamanaşımı konusunda ele alacağımız üzere borçlunun kısmi ifada bulunması, kefil göstermesi, rehin vermesi zamanaşımını kesen sebeplerdendir. Borçlulardan biri böyle bir fiilde bulunur ve zamanaşımının kesilmesine sebep olursa bu diğer borçlular açısından da sonuç doğuracak ve tüm borçlular için süre baştan başlayacaktır.

Borçlular Arasındaki İç İlişki

Kanunumuzun 167. Maddesinde borçlular arasındaki iç ilişki açıkça düzenlenmiştir: “Aksi kararlaştırılmadıkça veya borçlular arasındaki hukuki ilişkinin niteliğinden anlaşılmadıkça, borçlulardan her biri, alacaklıya yapılan ifadan, birbirlerine karşı eşit paylarla sorumludurlar.” Daha önce de ifade ettiğimiz gibi iç ilişkide kısmi borçluluk söz konusudur. Bu nedenle tüm borçlular, birbirlerine karşı iç ilişkideki payı kadar sorumlu olurlar. Kanun tamamlayıcı bir hukuk kuralına yer vererek tarafların iç ilişkideki payları istedikleri gibi kararlaştırabileceğini ancak kararlaştırmamışlarsa eşit paylar olacağını kabul etmiştir.

TBK 167/2’de “Kendisine düşen paydan fazla ifada bulunan borçlunun, ödediği fazla miktarı diğer borçlulardan isteme hakkı vardır. Bu durumda borçlu, her bir borçluya ancak payı oranında rücu edebilir. Borçlulardan birinden alınamayan miktarı, diğer borçlular eşit olarak üstlenmekle yükümlüdürler.” Hükmüne yer verilmiştir. Buna göre borçlulardan birine rücu edilemiyor olması alacaklıya karşı ileri sürülemez; bu borçluların iç ilişki meselesidir. Rücu edilemeyen borçlunun payı diğerleri tarafından eşit şekilde paylaşılacaktır. Bu hükmün aksine düzenleme yapılabilir.

Borçlulardan birinin alacaklı tarafından ibra edilmiş olması halinde diğer borçlular ibra edilmiş olmaz; ancak ibra edilen borçlunun iç ilişkideki payı kadar alacaklıya karşı borçtan kurtulurlar. Bu durumda alacaklı, diğer borçlulardan, ibra edilen borçlunun payı düşüldükten sonra geriye kalan miktarı isteyebilir. TBK 168/2 bu konuyu düzenleyerek “Alacaklı diğerlerinin zararına olarak borçlulardan birinin durumunu iyileştirirse, bunun sonuçlarına katlanır.” Hükmüne yer vermiştir.

UYARI: Alacaklının borçluyu ibrası dış ilişkideki borçtan kurtarma anlamına gelir, iç ilişkiyi etkilemez. Bu nedenle iç ilişkide ibra edilen borçluya rücu hakkı devam eder.

Diğerlerine rücu hakkına sahip olan borçlulardan her biri, ifa ettiği miktar oranında alacaklının haklarına halef olur. Halefiyet, rücuya göre daha geniş haklar tanıyan bir müessesedir. Alacaklının haklarına halef olan borçlu, yalnızca diğerlerine rücu davası açmakla yetinmez; ilgili borç için kefil veya rehin gibi yan haklar varsa bunlara da başvurabilir. Dikkat edilmesi gereken nokta, halefiyetten yararlanabilmek için rücu hakkını kaybetmemiş olmak gerekir. Borçlu, ortak defiyi ileri sürmesi gerekirken sürmez ve rücu hakkını kaybederse, halefiyet durumu da söz konusu olmaz.

MÜTESELSİL ALACAKLILIK

Müteselsil alacaklılık, borçlunun, alacaklılardan her birine borcun tamamını isteme hakkını tanıdığı veya kanunun belirlediği durumlarda doğar. Borçlu, alacaklılardan birine yaptığı ifayla, bütün alacaklılara karşı borcundan kurtulmuş olur. Alacaklılardan birinin icraya veya mahkemeye başvurmuş olduğu kendisine bildirilmedikçe, borçlu onlardan dilediği birine ifada bulunabilir. Dikkat edilmelidir ki alacaklılardan biri icraya veya mahkemeye başvurmuşsa ifa, yasal yola başvuran alacaklıya yapılmalıdır; bu durumda borçlu dilediğine ifa etme hakkı kullanamaz. Aksi kararlaştırılmadıkça veya alacaklılar arasındaki hukuki ilişkinin niteliğinden anlaşılmadıkça, alacaklılardan her birinin edim üzerindeki hakları eşittir. Kendisine düşen paydan fazlasını elde eden alacaklı, bu fazlalığı payını alamamış olan diğer alacaklılara ödemekle yükümlüdür.

ALACAĞIN DEVRİ (TEMLİKİ)

Kanunumuzun 183. Maddesi gereğince “Kanun, sözleşme veya işin niteliği engel olmadıkça alacaklı, borçlunun rızasını aramaksızın alacağını üçüncü bir kişiye devredebilir. Borçlu, devir yasağı içermeyen yazılı bir borç tanınmasına güvenerek alacağı devralmış olan üçüncü kişiye karşı, alacağın devredilemeyeceğinin kararlaştırılmış bulunduğu savunmasını ileri süremez.” Alacağın devrinde; borçlu, alacaklı ve devralan olmak üzere üç farklı kişi karşımıza çıkar.

Alacağın devri kaynakları bakımından üçe ayrılır: kanuni devir, kazai devir (mahkeme kararıyla) ve iradi devir. Kanuni devrin örneği miras hukukudur. Miras bırakan öldüğünde borçları da alacakları da mirasçılara geçer. Kazai devre örnek olarak Türk Medeni Kanunu’nun 198. Maddesinde düzenlenen “Eşlerden biri, birliğin giderlerine katılma yükümlülüğünü yerine getirmezse, hâkim onun borçlularına, ödemeyi tamamen veya kısmen diğer eşe yapmalarını emredebilir.” Hükümü verilebilir. Bu durumda mahkemenin kararıyla alacaklı kişinin eşi olarak değişmektedir. İradi devir ise, kişinin kendi isteğiyle alacağını bir başkasına devretmesi anlamına gelir. Borçlar hukukunda hükümlerini ele alacağımız alacağın devri kaynağı budur.

Alacaklı, kendi iradesiyle alacağını devrederken farklı amaçlar güdebilir. Bu amaçları toparlarsak;

- **İfa amacıyla devir:** Alacaklı, devralana olan borcunu ifa etmek amacıyla alacağını devreder.
- **Bağış amacıyla devir:** Alacaklı, alacağını hiçbir karşılık almadan devreder.
- **Tahsil amacıyla devir:** Alacaklı, devralanın tahsil edip daha sonra kendisine teslim etmesi için alacağı devreder.
- **Teminat amacıyla devir:** Alacaklı, devralana olan borcunun teminatı olarak alacağını devreder.
- **Kredi amacıyla devir:** Alacaklı, nakit para elde edebilmek için belirli bir komisyon karşılığında vadesi gelmeden alacağını devreder.

Alacağın devrinde borç ilişkisi değil, borç ilişkisinden doğan bir alacak devredilir. Bu nedenle esas sözleşmenin taraflarında bir değişiklik olmaz; bağımsız bir devir sözleşmesi yapılmış olur.

Alacağın devri daha önce de belirttiğimiz üzere bir tasarruf işlemidir; yani mal varlığının aktifini etkiler.

Alacaklı, alacağını birden çok kişiye devretme anlamına gelen devir sözleşmeleri yapmışsa, ilk yapılan devir sözleşmesi geçerli olacaktır ve alacak bu sözleşmedeki devralana geçmiş sayılır.

Alacağın devri sözleşmesi, geçerlilik bakımından yazılı şekle tabidir. Esas sözleşme şekle tabi olmasa bile alacağın devri sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması gerekir. Devir sözleşmesinde yalnızca devredenin imzası yeterlidir; zira devralan bir borç altına girmemektedir. Alacağın devri sözü verme ise şekle tabi değildir.

Alacağın devri için muacceliyet aranmaz. Hatta devir sırasında henüz doğmamış alacak bile devredilebilir. Devredilen alacağın şarta bağlı olması da devre engel değildir.

Alacağın devri sözleşmesi yapılırken borçlunun rızası aranmaz, hatta devir sözleşmesinin yapılması esnasında borçlunun bilgi sahibi olması dahi gerekmez. Ancak devir yapıldıktan sonra bu durumun borçluya bildirilmesi gerekir; zira borçlunun ifada bulunması gereken kişi değişmektedir. **Bildirildiği halde borçlu, alacaklıya ifada bulunursa, devralana tekrar ifada bulunur.** Borçlu, alacağın devredildiği, devreden veya devralan tarafından kendisine bildirilmemişse, önceki alacaklıya; alacak birkaç kez devredilmişse, son devralan yerine önceki devralanlardan birine iyiniyetle ifada bulunarak borcundan kurtulur. Kime ait olduğu çekişmeli bulunan bir alacağın borçlusu, ifadan kaçınabilir ve alacağın konusunu hâkim tarafından belirlenen yere tevdi etmekle borçtan kurtulur. Borçlu, alacağın çekişmeli olduğunu bildiği hâlde ifada bulunursa, bundan doğacak sonuçlardan sorumlu olur. Dava konusu olan çekişme mahkemece henüz sonuca bağlanmamış ve borç da muaccel ise, taraflardan her biri borçluyu, edimi tevdi etmeye zorlayabilir.

Borçlu, devri öğrendiği sırada devredene karşı sahip olduğu savunmaları, devralana karşı da ileri sürebilir. Borçlu, devri öğrendiği anda muaccel olmayan alacağını, devredilen alacaktan önce veya onunla aynı anda muaccel olması koşuluyla borcu ile takas edebilir.

Alacağın devri ile devredenin kişiliğine özgü olanlar dışındaki öncelik hakları ve bağlı haklar da devralana geçer. Bu nedenle kefil ve rehin verenin sorumluluklarında bir değişiklik olmaz. Bunun temel nedeni de kefil, borçluya kefil olmuştur; rehin veren de borçlu için malını rehin vermiştir; alacağın devri sonucunda borçlunun durumunda değişme olmadığından kefil ve rehin verenin sorumluluğunda da değişme olmaz. Asıl alacakla birlikte işlemiş faizler de devredilmiş sayılır. Devreden, devralana alacak senedi ile elinde bulunan ispatla ilgili diğer belgeleri teslim etmek ve alacağını ileri sürebilmesi için gerekli bilgileri vermekle yükümlüdür.

Alacağın devrindeki bir diğer ayrım ise ivazlı devir ve ivazsız devir ayrımıdır.
Alacaklının sorumluluğu devrin karşılıklı olup olmadığına göre değişkenlik gösterir.

Alacak, bir edim karşılığında devredilmişse devreden, devir sırasında alacağın varlığını ve borçlunun ödeme gücüne sahip olduğunu garanti etmiş olur.

Devralan garanti ile yükümlü olan devredenden aşağıdaki istemlerde bulunabilir:

- İfa ettiği karşı edimin faizi ile birlikte geri verilmesini.
 - Devrin sebep olduğu giderleri.
 - Borçluya karşı devraldığı alacağı elde etmek için yaptığı ve sonuçsuz girişimlerin yol açtığı giderleri.
 - Devreden kusursuzluğunu ispat etmedikçe uğradığı diğer zararlarını.
- Alacaklı, alacağını borcu ifaya yönelik olarak devretmekle birlikte borca mahsup edilecek miktarı belirlememişse devralan, ancak borçludan aldığı veya gereken özeni gösterseydi alabilecek olduğu miktarı, kendi alacağına mahsup etmek zorundadır.

Alacak bir edim karşılığı olmaksızın devredilmiş ya da kanun gereğince başkasına geçmişse, devreden veya önceki alacaklı, alacağın varlığından ve borçlunun ödeme gücünden sorumlu değildir.

Alacağın devri tarafların yapacakları sözleşmeyle yasaklanabilir.

Sözleşme dışında kanun gereği de bazı alacakların devri yasaktır:

- Ölünceye kadar bakım alacaklısı bakım hakkını devredemez.
- Ürün kirasında kiracı kiraya verenin rızası olmaksızın kiralananı kullanma ve işletme hakkını devredemez.
- Vergi alacağı devredilemez.
- Manevi tazminat alacağı, karşı tarafın rızası alınmadan devredilemez.
- Nafaka alacağının da niteliği gereğince devri mümkün değildir.

BORCUN ÜSTLENİLMESİ (BORCUN NAKLİ)

Borcun üstlenilmesinde üçüncü kişi kendi isteğiyle borçlunun borcunu devralmaktadır. Kanunumuzun 195. Maddesinde “Borçlu ile iç üstlenme sözleşmesi yapan kişi, borcu bizzat ifa ederek veya alacaklının rızasıyla borcu üstlenerek, borçluyu borcundan kurtarma yükümlülüğü altına girmiş olur.” Hükmüyle tanımı yapılmıştır.

Borcun üstlenilmesinde iç üstlenme ve dış üstlenme olmak üzere iki ayrı sözleşme yapılır.

İç üstlenme sözleşmesi, borçlu ile üstlenen arasında yapılır. İç üstlenme sözleşmesi hukuk alanında etki meydana getirmez, bir taahhüt niteliğindedir. İç üstlenme sözleşmesi kural olarak şekle tabi değildir; ancak iç üstlenme ivazsız nitelikteyse yazılı şekilde yapılması gerekir.

Borçlu, iç üstlenme sözleşmesinden doğan borçlarını ifa etmedikçe, diğer taraftan yükümlülüğünü yerine getirmesini isteyemez. İç üstlenme sözleşmesi ivazlıysa borçlu öncelikle kendi edimini ifa etmeli daha sonra borcu üstlenen kişiden alacaklıya borcu ödemesini istemelidir.

Dış üstlenme sözleşmesi ise üstlenen ile alacaklı arasında yapılır. Dış üstlenme sözleşmesinin yapılmasında şekil şartı yoktur. Üstlenenin, borçlu ile yaptığı iç üstlenme sözleşmesini alacaklıya bildirmesi dış üstlenme sözleşmesi için öneridir. Alacaklı da bu öneriyi kabul ederse dış üstlenme sözleşmesi kurulmuş olur. Burada alacaklının rızasının aranma sebebi, üstlenenin ödeme gücüne veya dürüstlüğüne güvenemeyebilecek olmasıdır. Alacaklının kabulü açık veya örtülü olabilir. Alacaklı, çekince ileri sürmeksizin üstlenenin ifasını kabul eder veya onun borçlu sıfatı ile yaptığı diğer herhangi bir işleme rıza gösterirse, borcun üstlenilmesini kabul etmiş sayılır.

Borcun üstlenilmesinde borç ilişkisinin devri değil, ilişkiden doğan bir borcun üstlenilmesi söz konusudur. Bu nedenle esas sözleşmenin taraflarında bir değişiklik olmaz. İç ve dış üstlenme olmak üzere bağımsız sözleşmeler yapılır.

Borcun üstlenilmesine ilişkin öneri alacaklı tarafından her zaman kabul edilebilir. Ancak, üstlenen veya önceki borçlu, kabul için bir süre koyabilir. Alacaklı bu sürenin bitimine kadar susarsa, öneri reddedilmiş sayılır. Önerinin alacaklı tarafından kabul edilmesinden önce yeni bir iç üstlenme sözleşmesi yapılır ve bu ikinci üstlenmeye ilişkin olarak alacaklıya öneride bulunulursa, ilk öneride bulunan, önerisi ile bağlı olmaktan kurtulur.

Dış üstlenme sözleşmesi, tasarruf işlemidir. Borcun üstlenilmesi ile alacaklı tarafından eski borçluyla olan ilişki sonlandırıldığından yani eski borçluya karşı alacak hakkı kaybedildiğinden mal varlığının aktifini etkileyen bir durum söz konusudur, bu nedenle borcun dış üstlenme sözleşmesi tasarruf işlemi niteliğindedir.

Borçlu değişmiş olsa bile, alacaklının borcunun kişiliğine özgü olanlar dışındaki bağlı hakları saklı kalır. Bununla birlikte borcun güvencesi olarak rehin veren üçüncü kişinin ve kefilin sorumlulukları, ancak onların borcun üstlenilmesine yazılı olarak rıza göstermeleri hâlinde devam eder. Alacağın devrinden farklı olarak burada borçlu değiştiği için kefil ve rehin verenin güvendiği kişi de değişmektedir. Bu nedenle kefil ve rehin veren yazılı rıza ile üstlenen için de güvence verdiklerini belirtmedikleri takdirde sorumlulukları ortadan kalkar.

Üstlenilen borca ilişkin savunmaları ileri sürme hakkı, yeni borçluya geçer. Dış üstlenme sözleşmesinden aksi anlaşılmadıkça yeni borçlu, alacaklıya karşı önceki borçlunun ileri sürebileceği kişisel savunmalarda bulunamaz. Yeni borçlu, iç üstlenme sözleşmesinden kaynaklanan savunmaları alacaklıya karşı ileri süremez.

Dış üstlenme sözleşmesi hükümsüz hâle gelirse, iyiniyetli üçüncü kişilerin hakları saklı kalmak üzere, eski borç bütün bağlı borçlarıyla birlikte varlığını sürdürür. Bundan başka, borcu üstlenen üstlenme sözleşmesinin hükümsüz hâle gelmesinde ve alacaklının zarara uğramasında kendisine bir kusur yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe alacaklı, önceden sağlanmış güvenceyi yitirmesi yüzünden veya başka herhangi bir sebeple uğradığı zararın giderilmesini üstlenenden isteyebilir.

Üstlenen tarafından borç ifa edilmediği takdirde alacaklının borçluya başvurması mümkün değildir; yani burada alacağın devri gibi bir garanti etme durumu yoktur. Dış üstlenme sözleşmesi alacaklının kabulü ile gerçekleştiğinden alacaklı bu kabulün sonuçlarına katlanmak durumundadır. Başka bir ifadeyle borcun nakli ile birlikte borçlunun sorumluluğu tamamen sona erer.

UYARI: Üçüncü kişinin maddi edime dayanan bir borcu derhal ifa etmeyi önermesinde bir üstlenme söz konusu değildir; burada borcun hukuka uygun bir ifası söz konusu olduğundan alacaklı bu ifayı kabul etmek zorundadır; aksi takdirde alacaklının temerrüdü ortaya çıkar.

Alacağın Devri (Temlik)	Borcun Üstlenilmesi (Nakli)
Borçlunun rızası aranmaz.	Alacaklının kabulü gerekir.
Yazılı şekle tabidir.	Şekle tabi değildir.
Kefil ve rehin verenin sorumluluğu devam eder.	Kefil ve rehin verenin sorumluluğu yazılı rıza göstermedikçe devam etmez.
İvazlı devirde, borçlu borcu ödemezse devralan alacaklıya karşı hak iddia edebilir.	Üstlenen borcu ödemezse, alacaklı borçluya karşı hak ileri süremez.
İki durumda da esas sözleşmenin tarafları değişmez.	

Borca Katılma

Borca katılma, mevcut bir borca borçlunun yanında yer almak üzere, katılan ile alacaklı arasında yapılan ve katılanın, borçlu ile birlikte borçtan sorumlu olması sonucunu doğuran bir sözleşmedir. Borca katılan ile borçlu, alacaklıya karşı müteselsilen sorumlu olurlar. >

Malvarlığının veya İşletmenin Devralınması

Bir malvarlığını veya bir işletmeyi aktif ve pasifleri ile birlikte devralan, bunu alacaklılara bildirdiği veya ticari işletmeler için Ticaret Sicili Gazetesinde, diğerleri için Türkiye genelinde dağıtımı yapılan gazetelerden birinde yayımlanacak ilanla duyurduğu tarihten başlayarak, onlara karşı malvarlığındaki veya işletmedeki borçlardan sorumlu olur. Bununla birlikte, iki yıl süreyle önceki borçlu da devralanla birlikte müteselsil borçlu olarak sorumlu kalır. Bu süre, muaccel borçlar için, bildirme veya duyuru tarihinden; daha sonra muaccel olacak borçlar için ise, muacceliyet tarihinden işlemeye başlar.

Borçların bu yoldan üstlenilmesinin sonuçları, dış üstlenme sözleşmesinden doğan sonuçlarla özdeştir. Bildirme veya ilanla duyurma yükümlülüğü devralan tarafından yerine getirilmedikçe, yukarıda belirtilen iki yıllık süre işlemeye başlamaz.

İşletmelerin Birleşmesi ve şekil Değiştirmesi

Bir işletme, başka bir işletme ile aktif ve pasiflerin karşılıklı olarak devralınması ya da birinin diğerine katılması yoluyla birleştirilirse, her iki işletmenin alacaklıları, bir malvarlığının devralınmasından doğan haklara sahip olup, bütön alacaklarını yeni işletmeden alabilirler.

SÖZLEŞMENİN DEVRİ

Sözleşmenin devri, **sözleşmeyi devralan ile devreden ve sözleşmede kalan taraf arasında yapılan** ve devreden bu sözleşmeden doğan taraf olma sıfatı ile birlikte bütün hak ve borçlarını devralana geçiren bir anlaşmadır.

Sözleşmeyi devralan ile devreden arasında yapılan ve sözleşmede kalan diğer tarafça önceden verilen izne dayanan veya sonradan onaylanan anlaşma da, sözleşmenin devri hükümlerine tabidir.

Sözleşmenin devrinin geçerliliği, devredilen sözleşmenin şekline bağlıdır.

SÖZLEŞMEYE KATILMA

Sözleşmeye katılma, mevcut bir sözleşmeye taraflardan birinin yanında yer almak üzere, **katılan ile bu sözleşmenin tarafları arasında yapılan ve katılanın, yanında yer aldığı tarafla birlikte**, onun hak ve borçlarına sahip olması sonucunu doğuran bir anlaşmadır. Sözleşmeye katılma borçlu tarafın yanında ya da alacaklı tarafın yanında olabilir.

Anlaşmada aksi kararlaştırılmamışsa, sözleşmeye katılan ile yanında yer aldığı taraf, sözleşmenin diğer tarafına karşı müteselsilen alacaklı ve borçlu olurlar.

Sözleşmeye katılmanın geçerliliği, katılma konusu sözleşmenin şekline bağlıdır.

BÖLÜM 5

BORÇ İLİŞKİSİNİ ve BORCU SONA ERDİREN SEBEPLER, ZAMANAŞIMI BORÇ İLİŞKİSİNİ SONA ERDİREN SEBEPLER (GENİŞ ANLAMDA BORCU SONA ERDİREN SEBEPLER)

1. Bozma (İkale) Sözleşmesi

Taraflar, yaptıkları sözleşmeyle borç ilişkisini ortadan kaldırırlar. Bozma sözleşmesi kanunda düzenlenmemiştir.

Bozma sözleşmesi bir tasarruf işlemidir; zira var olan ilişkinin ortadan kalkmasıyla alacak hakkı sona ermektedir; bu da mal varlığının aktifini etkileyen işlemidir.

Bozma sözleşmesi şekle tabi değildir; bozmanın konusu olan sözleşme şekle tabi olsa bile bozma sözleşmesi için şekil şartı yoktur.

Bozma sözleşmesi kural olarak geçmişe etkilidir; ancak sürekli edimli sözleşmelerde sözleşme ifa edilmeye başlanmış ve daha sonra bozma sözleşmesi yapılırsa geleceğe etkili olarak sonuç doğurur.

2. Fesih

Sürekli edime dayanan sözleşmelerde sonradan ortaya çıkan bir sebeple tek taraflı olarak sözleşmenin geleceğe etkili şekilde sonlandırılmasına fesih adı verilir. Feshin dayandığı sebepler sözleşmede veya kanunda fesih nedeni olarak düzenlenmiş olabilir. TBK 351. Maddede düzenlenen “Kiralananı sonradan edinen kişi, onu kendisi, eşi, altsoyu, üstsoyu veya kanun gereği bakmakla yükümlü olduğu diğer kişiler için konut veya işyeri gereksinimi sebebiyle kullanma zorunluluğu varsa, edinme tarihinden başlayarak bir ay içinde durumu kiracıya yazılı olarak bildirmek koşuluyla, kira sözleşmesini altı ay sonra açacağı bir davayla sona erdirebilir.” hükmü kanuni fesih sebeplerine örnek teşkil eder.

Fesih, kendi içerisinde olağan fesih ve olağanüstü fesih olarak ikiye ayrılmaktadır. Olağan fesihte borç ilişkisi karşı tarafa ulaştıktan belli bir süre sonra ortadan kalkar. Olağanüstü fesihte ise borç ilişkisi fesih beyanının karşı tarafa ulaşmasıyla derhal sona erer.

Feshin özelliklerini toparlarsak;

- Tek taraflı bozucu yenilik doğuran hakkın kullanılmasıdır.
- Sürekli edime dayanan sözleşmelerde söz konusu olur.
- Sözleşmeye veya kanuna dayanan sebebin varlığı gerekir.
- Borç ilişkisi geleceğe etkili olarak sonlandırılır.

3. Dönme

Sözleşmenin tek taraflı beyan ile geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılmasıdır. Dönme, kanuna veya taraf iradesine dayanabilir. Borçlunun temerrüdü karşısında alacaklının sözleşmeden dönme hakkını kullanması veya alacaklının temerrüdü karşısında borç yapma borcu olduğunda borçlunun sözleşmeden dönme hakkını kullanması kanuni dönmeye örnek teşkil eder. Borçlunun dönme ceza koşulunu ödeyerek sözleşmeyi sonlandırması ise iradi dönmeye örnek teşkil eder.

4. İptal

Borç ilişkisinin, tek taraflı beyan ile geçmişe etkili olarak ortadan kaldırılmasına sebep olur. İptal hakkının kullanılabileceği durumlar kanunda açıkça düzenlenmiştir. Buna göre irade sakatlıkları olan yanıltma, aldatma veya korkutma durumlarında 1 yıllık hak düşürücü süre içinde iptal hakkı kullanılabileceği gibi; aşırı yararlanma durumunda ise en geç sözleşmenin kurulmasından itibaren 5 yıl içinde iptal hakkı kullanılabilir.

5. Geri Alma (Rücu)

Borç ilişkisinin tek taraflı beyan ile sonlandırılmasıdır. Kural olarak geçmişe etkili sonuç doğurmasına rağmen; sürekli edimli sözleşmelerde edim ifa edilmeye başlanmışsa geleceğe etkili sonuç doğurur.

Borç İlişkisini Sona Erdiren Sebeplerin Etkisi Bakımından Sınıflandırılması

Geçmişe Etkili Olma	Geleceğe Etkili Olma
Bozma sözleşmesi	Bozma sözleşmesi; sürekli edimli sözleşmelerde edim ifa edilmeye başlanmışsa geleceğe etkilidir.
Geri alma	Geri alma; sürekli edimli sözleşmelerde edim ifa edilmeye başlanmışsa geleceğe etkilidir.
İptal	Fesih
Dönme	

BORCU SONA ERDİREN SEBEPLER (DAR ANLAMDA BORCUN SONA ERMESİ)

1. İfa (Yerine Getirme)

Zamanında ve edime uygun ifa borcu sona erdirir. Kimi görüşler ifayı borç ilişkisini sona erdiren sebepler arasında alsa da borcu sona erdiren sebepler arasında almak doğru olacaktır. İfa tüm nitelikleriyle daha önceki bölümlerde ele alınmıştır.

2. İbra Sözleşmesi

İlk kez 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile kanunda düzenlenmiştir. Kanunumuzun 132. Maddesinde “Borcu doğuran işlem kanunen veya taraflarca belli bir şekle bağlı tutulmuş olsa bile borç, tarafların şekle bağlı olmaksızın yapacakları ibra sözleşmesiyle tamamen veya kısmen ortadan kaldırılabilir.” hükmüne yer verilmiştir. İbra sözleşmesi hükümde de belirtildiği gibi şekle bağlı değildir; borcu meydana getiren sözleşme şekle tabi olsa bile ibra sözleşmesinde şekil serbestliği esastır. TBK 420. Maddesi ibranın şekil şartına tabi olmamasına istisna teşkil eder: “İşçinin işverenden alacağına ilişkin ibra sözleşmesinin yazılı olması, ibra tarihi itibarıyla sözleşmenin sona ermesinden başlayarak en az bir aylık sürenin geçmiş bulunması, ibra konusu alacağın türünün ve miktarının açıkça belirtilmesi, ödemenin hak tutarına nazaran noksansız ve banka aracılığıyla yapılması şarttır. Bu unsurları taşımayan ibra sözleşmeleri veya ibraname kesin olarak hükümsüzdür.”

İbra, tarafların anlaşmasıyla borcun ortadan kaldırılmasıdır; alacaklı tek taraflı beyanıyla alacağı ortadan kaldıramaz, borçlu ile bu yönde anlaşma yapılması gerekir. İbra ile borcun tamamının ortadan kaldırılacağı kararlaştırılırsa, borç tüm ferileriyle birlikte sona erer.

İbra bir tasarruf işlemidir; zira ibra edilen alacak oranında alacaklının mal varlığında azalma olur.

İbra, şarta bağlanabilir. İbra alacak hakkının kendisini kapsama almayıp sadece ferilere (faiz, ceza koşulu vb.) ilişkin de olabilir.

3. Yenileme (Tecdit)

Tarafların açık irade beyanıyla anlaşması sonucunda eski borcun sona erdirilmesi ve yeni bir borç meydana getirilmesidir. Kanunumuzun 133. Maddesinde de açıkça düzenlenmiştir: “Yeni bir borçla mevcut bir borcun sona erdirilmesi, ancak tarafların bu yöndeki açık iradesi ile olur.” Bu çerçevede yenilemenin şartlarını toparlarsak;

- Eski borç sona ermeli,
- Yeni bir borç doğmalı,
- Taraflar anlaşmalı,
- Yenileme iradesi açıkça ortaya konmalıdır.

Yenileme sonucunda eski borç tüm ferileriyle birlikte sona erer.

Kanunkoyucu bazı durumların yenileme sayılmayacağını düzenlemiştir:

- Mevcut borç için kambiyo taahhüdünde bulunulması
- Alacak senedi düzenlenmesi
- Kefalet senedi düzenlenmesi
- Çeşitli kalemlerin bir cari hesaba sadece kaydedilmiş olması

UYARI: Ancak, hesabın kesilmiş ve hesap sonucu diğer tarafça kabul edilmiş olması durumunda, borç yenilenmiş olur.

Türk Medeni Kanunu'nun 910. Maddesi gereğince **“İpotekli borç senedinin veya irat senedinin düzenlenmesiyle birlikte dayanağı olan borç ilişkisi yenileme yoluyla sona erer.”**

Tarafların hukuki ilişkiden doğan karşılıklı alacaklarını tek tek talep etmek yerine bunları hesaba kaydetmek suretiyle mahsuplaşma yapıldıktan sonra geriye kalan tutarı talep etmelerine ilişkin sözleşmeye cari hesap sözleşmesi adı verilir. Kalemlerin cari hesaba kaydedilmesi yenileme anlamına gelmez ancak dönem sonunda taraflardan birinin lehine arta kalan tutar diğer tarafın da kabulüyle yeni hesap bakiyesi olarak yazılırsa borç yenilenmiş olur.

Yenilemenin konusu olan eski borç iki veya beş yıllık zamanaşımına tabi olsa da yenileme sonucunda meydana gelen yeni borç 10 yıl zamanaşımına tabi olacaktır

4. Alacaklı ve Borçlu Sifatının Birleşmesi

Alacaklı ve borçlu sıfatlarının aynı kişide birleşmesiyle borç sona erer. **Ancak, üçüncü kişilerin alacak üzerinde önceden mevcut olan hakları birleşmeden etkilenmez.** Alacaklı ve borçlu sıfatının birleşmesi, miras veya şirketlerin birleşmesi yoluyla olabilir.

Birleşme ile birlikte borç tüm ferileriyle birlikte sona erer. **Birleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkarsa, borç varlığını sürdürür.**

5. Kusursuz Sonraki İmkansızlık (Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlık)

Kanunumuzun 136. Maddesi gereğince “Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, borç sona erer.” İfa imkansızlığının borcu sona erdirebilmesi için borcun parça borcu olması gerekir; cins borçlarında imkansızlaşan edimin ikamesi bulunduğundan borç sona ermez.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder.

Borçlu ifanın imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirmez ve zararın artmaması için gerekli önlemleri almazsa, bundan doğan zararları gidermekle yükümlüdür.

Taraflar imkansızlığa rağmen borcun sona ermeyeceğini kararlaştırabilirler.

Kısmi İfa İmkansızlığı

Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle kısmen imkânsızlaşırsa borçlu, borcunun sadece imkânsızlaşan kısmından kurtulur. **Ancak, bu kısmi ifa imkânsızlığı önceden öngörülseydi taraflarca böyle bir sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, borcun tamamı sona erer.** Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, bir tarafın borcu kısmen imkânsızlaşır ve alacaklı kısmi ifaya razı olursa, karşı edim de o oranda ifa edilir. Alacaklının böyle bir ifaya razı olmaması veya karşı edimin bölünemeyen nitelikte olması durumunda, tam imkânsızlık hükümleri uygulanır.

Aşırı İfa Güçlüğü

Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, **hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir**. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır.

Sözleşmede İmkansızlığın Tespit Edilmesi

İmkansızlık Sözleşme Kurulmadan Önce Varsa	İmkansızlık Sözleşme Kurulduktan Sonra Ortaya Çıkıyışsa	
	Borçlu Kusurluysa	Borçlunun Kusuru Yoksa
Sözleşmeye kesin hükümsüzlük yaptırımı uygulanır. DİKKAT! Bu durumda borcun sona ermesinden bahsedilmez; çünkü borç hiç doğmaz.	Tazminat borcu ortaya çıkar.	Borç sona erer.

6. Takas

Takas, tek taraflı bozucu yenilik doğuran bir haktır. İki kişi, karşılıklı olarak bir miktar para veya özdeş diğer edimleri birbirine borçlu oldukları takdirde, her iki borç muaccel ise her biri alacağını borcuyla takas edebilir. Takasın şartları şunlardır:

- Karşılıklı alacaklar olmalı,
- Aynı cinsten alacaklar olmalı,
- Alacakların ikisi de muaccel olmalı,
- Takas taraflardan biri tarafından ileri sürülmelidir.

Takas için alacakların eşit miktarda olması gerekmez, borç az olanı oranında sona erer.

Alacaklardan biri çekişmeli olsa bile takas ileri sürülebilir.

Zamanaşımına uğramış bir alacağın takası, ancak takas edilebileceği anda henüz zamanaşımına uğramamış olması koşuluyla ileri sürülebilir.

Asıl borçlunun takası ileri sürme hakkı bulundukça, kefil de alacaklıya ifade bulunmaktan kaçınabilir. Kefil, borçlu borcu ödeyemezse borcu ödeyeceğini beyan eden kişidir; borçlunun alacaklıya karşı takas yoluyla borcu sonlandırma hakkı varken kefil de bu durumu ileri sürerek ifadan kaçınabilir.

Üçüncü kişi yararına borçlanan kişi, bu borcu ile sözleşmenin diğer tarafından olan alacağını takas edemez.

Borçlunun iflası hâlinde alacaklılar, muaccel olmasalar bile, alacaklarını, müflise olan borçları ile takas edebilirler.

Borçlu, takas hakkında önceden de feragat edebilir.

Her ne kadar takas tek taraflı irade beyanıyla borcun ortadan kaldırılması anlamına gelse de **bazı alacakların takasta kullanılabilmesi için karşı tarafın rızası aranır:**

- Tevdi edilmiş eşyanın geri verilmesine veya bedeline ilişkin alacaklar.
- Haksız olarak alınmış veya aldatma sonucunda alıkonulmuş eşyanın geri verilmesine veya bedeline ilişkin alacaklar.
- Nafaka ve işçi ücreti gibi, borçlunun ve ailesinin bakımı için zorunlu olup, özel niteliği gereği, doğrudan alacaklıya verilmesi gereken alacaklar.

ZAMANAŞIMI

Zamanaşımı borcu sona erdirmez, eksik borca dönüştürür. Bu nedenle zamanaşımına uğramış borç, ifa edilebilir ancak dava veya takip yoluyla tahsil edilemez. TBK 146 gereğince “Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, her alacak on yıllık zamanaşımına tabidir.”

Bazı alacaklar ise 5 yıllık zamanaşımına tabidir:

- Kira bedelleri, anapara faizleri ve ücret gibi diğer dönemsel edimler.
- Otel, motel, pansiyon ve tatil köyü gibi yerlerdeki konaklama bedelleri ile lokanta ve benzeri yerlerdeki yeme içme bedelleri.
- Küçük sanat işlerinden ve küçük çapta perakende satışlardan doğan alacaklar.
- Bir ortaklıkta, ortaklık sözleşmesinden doğan ve ortakların birbirleri veya kendileri ile ortaklık arasındaki; bir ortaklığın müdürleri, temsilcileri, denetçileri ile ortaklık veya ortaklar arasındaki alacaklar.
- Vekâlet, komisyon ve acentalık sözleşmelerinden, ticari simsarlık ücreti alacağı dışında, simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar.
- Yüklenicinin yükümlülüklerini ağır kusuruyla hiç ya da gereği gibi ifa etmemesi dışında, eser sözleşmesinden doğan alacaklar.

UYARI: Haksız fiilde tazminat hakkı ve sebepsiz zenginleşmeden doğan dava hakkında ise 2 yıllık zamanaşımı söz konusudur.

UYARI: Taşınmaz rehnine bağlanmış alacak ise zamanaşımına uğramaz. Alacağın bir taşınır rehniyle güvenceye bağlanmış olması, bu alacak için zamanaşımının işlemesine engel olmaz; bununla birlikte alacaklının, hakkını rehinden alma yetkisi devam eder.

Kanunda belirlenen zamanaşımı süreleri, sözleşmeyle değiştirilemez.

Zamanaşımı, alacağın muaccel olmasıyla işlemeye başlar. Alacağın muaccel olmasının bir bildirimle bağlı olduğu hâllerde, zamanaşımı bu bildirimin yapılabileceği günden işlemeye başlar.

Süreler hesaplanırken zamanaşımının başladığı gün sayılmaz ve zamanaşımı ancak sürenin son günü de hak kullanılmaksızın geçince gerçekleşmiş olur. Zamanaşımı sürelerinin hesaplanmasında da, borçların ifasındaki sürelerin hesaplanmasına ilişkin hükümler uygulanır.

Asıl alacak zamanaşımına uğrayınca, ona bağılı faiz ve diğler alacaklar da zamanaşımına uğramış olur.

Ömür boyunca gelir ve benzeri dönemsel edimlerde, alacağın tamamı için zamanaşımı, ifa edilmemiş ilk dönemsel edimin muaccel olduğı günde işlemeye başlar. Alacağın tamamı zamanaşımına uğramışsa, ifa edilmemiş dönemsel edimler de zamanaşımına uğramış olur.

Zaman aşımından önceden feragat edilemez. Zamanaşımı ileri sürölmedikçe, hâkim bunu kendiliğinden göz önüne alamaz.

Zamanaşımının Kesilmesi

Zamanaşımını kesen sebepler iki başlıkta toplanır: borçlunun fiiliyle kesen sebepler ve alacaklının fiiliyle zamanaşımıyla kesen sebepler.

Borçlunun fiiliyle zamanaşımını kesen sebepler şunlardır:

- Borçlunun borcunu ikrar (kabul) etmesi
- Borçlunun kısmi ifada bulunması
- Borçlu rehin vermişse
- Borçlu kefil göstermişse

UYARI: Görüldüğü üzere bu maddelerin ortak noktası borçlunun borcunu kabul etmesidir.

Alacaklının fiiliyle zamanaşımını kesen sebepler ise şunlardır:

- Mahkemeye başvurusu

- Hakeme başvurusu
- İcra takibinde bulunması
- İflas masasına başvurusu

UYARI: Görüldüğü üzere bu maddelerin ortak noktası da alacaklının alacağın tahsili için yasal bir yola başvurusudur.

Dava veya def'i; mahkemenin yetkili veya görevli olmaması ya da düzeltilebilecek bir yanlışlık yapılması yahut vaktinden önce açılmış olması nedeniyle reddedilmiş olup da o arada zamanaşımı veya hak düşürücü süre dolmuşsa, alacaklı altmış günlük ek süre içinde haklarını kullanabilir.

Zamanaşımının kesilmesiyle, yeni bir süre işlemeye başlar. Süre baştan başladığı için zamanaşımına uğrayacağı tarih uzamakta ve bu durum borçlunun aleyhine, alacaklının lehine olmaktadır. Borç bir senetle ikrar edilmiş veya bir mahkeme ya da hakem kararına bağlanmış ise, yeni süre her zaman on yıldır.

Zamanaşımı asıl borçluya karşı kesilince, kefile karşı da kesilmiş olur.
Zamanaşımı kefile karşı kesilince, asıl borçluya karşı kesilmiş olmaz.

Zamanaşımı müteselsil borçlulardan veya bölünemeyen borcun borçlularından birine karşı kesilince, diğerlerine karşı da kesilmiş olur.

Zamanaşımının Durması

Zamanaşımının durmasına sebep olacak bir durum ortaya çıktığında bu sebep ortadan kalkana kadar zamanaşımı durur ve sebebin ortadan kalkmasıyla kaldığı yerden devam eder. **Aşağıdaki durumlarda zamanaşımı işlemeye başlamaz, başlamışsa durur:**

- Velayet süresince, çocukların ana ve babalarından olan alacakları için.
- Vesayet süresince, vesayet altında bulunanların vasiden veya vesayet işlemleri sebebiyle Devletten olan alacakları için.
- Evlilik devam ettiği sürece, eşlerin diğerinden olan alacakları için.

- Hizmet ilişkisi süresince, ev hizmetlilerinin onları çalıştıranlardan olan alacakları için.
- Borçlu, alacak üzerinde intifa hakkına sahip olduğu sürece.
- Alacağı, Türk mahkemelerinde ileri sürme imkânının bulunmadığı sürece.
- Alacaklı ve borçlu sıfatının aynı kişide birleşmesinde, birleşmenin ileride geçmişe etkili olarak ortadan kalkması durumunda, bu durumun ortaya çıkmasına kadar geçecek sürece.

UYARI: Dikkat edilmelidir ki alacaklının dava açması zamanaşımını kesen sebep iken; alacaklının Türk mahkemelerinde dava açamaması ise durduran sebeptir.

Zamanaşımı	Hak Düşürücü Süre
Hakkı ortadan kaldırmaz, yasal dayanaklarını kaybetmesine neden olur.	Hakkı ortadan kaldırır.
Hakim tarafından resen dikkate alınmaz, ileri sürülmesi gerekir.	Hakim tarafından resen dikkate alınır.
Zamanaşımı alacak hakkının söz konusu olduğu durumlarda uygulanır.	Hukuken tanınmış herhangi bir hakkın kullanım süresi olabilir.
Kesilebilir veya durabilir.	Kesilmesi veya durması söz konusu olmaz.

BORÇ İLİŞKİSİNİN UNSURLARI

Borçlu

Borçun konusunu ifa ile yükümlü kişidir.

Birden Fazla Borçlu Halinde

Kismi Borçluluk

Her borçlu, payı kadar borçtan sorumludur.

Müteselsil Borçluluk

Her borçlu, borcun tamamından sorumludur.

Alacaklı

Borç konusunu talep yetkisine sahip olan kişidir.

Birden Fazla Alacaklı Halinde

Kismi Alacaklılık

Alacaklılardan her biri, kendi payı kadar talepte bulunabilir.

Müteselsil Alacaklılık

Alacaklılardan her biri, alacağın tamamını talep edebilir.

Edim

Borçun konusudur.

Edimin Sınırları

Objektif imkansız olmamalıdır.

Hukuka veya ahlaka aykırı olmamalıdır.

Belirli veya belirlenebilir olmalıdır.

Ekonomik bir değer taşıması gerekmez.

Hukuken korunmaya değer bir menfaat olmalıdır.

EDİM TÜRLERİ

Cins edimi - Parça edimi

Ayrıncı herhangi bir özelliği yoksa ve tamamen cinsiyle belirli ise cins edimidir.

Ör: 1 kg fındık
Ör: 3 kasa elma

"Cins borcu yok olmaz" kabulü gereğince ifa imkansız hale gelse bile borç sona ermez, zira ikame edilebilir.

Sınırlı cins borcunda ise imkansızlığın borcu sona erdirmesi sayının tükenmesine bağlıdır.

Kendisine özgü özellikleriyle tüm benzerlerinden ayrılmış, yegane ise parça edimidir.

Ör: 06 BJK 903 plakalı Audi araba
Ör: Kaynanam isimli İngiliz atı

İfa imkansız hale gelirse borç sona erer, zira ikame edilemez.

Edim Türleri

Maddi edim - Şahsi edim

Bizzat ifa gerektirmeyen, mal varlığına ilişkin edim maddi edimdir.

Ör: 10.000 TL para borcu

Borçlu ölse de borç mirasçılara geçer.

Bizzat ifanın zorunlu olduğu, kişinin kendine has özellikleri sebebiyle yüklendiği edim şahsi edimdir.

Ör: Heykeltıraşın heykel yapması
Ör: Ressamın tablo yapması

Borçlunun ölümüyle birlikte sona erer, zira bizzat ifa gerekir.

Bölünebilir edim - Bölünemez edim

Bölünerek ifa edilmesi niteliğine zarar vermeyen edim bölünebilir edimdir.

Ör: 100 kg patatesin teslimi

Bütün olarak ifa edilmediğinde niteliği zarar gören edim bölünemez edimdir.

Ör: Bir adet zebranın teslimi

Edim Türleri

Ani edim - Dönemli edim - Sürekli edim

Alacaklının menfaatine olan borç
konusunun bir defada yerine getirildiği
edim ani edimdir.

Ör. Terzinin diktiği takım elbiseyi teslim
etmesi

Alacaklının menfaatine olan borç
konusunun periyodik olarak tekrarlanan
ifalar ile yerine getirildiği edim dönemli
edimdir.

Ör. Kiracının her ayın 1'inde kirayı yatırması

Alacaklının menfaatine olan borç
konusunun bir süreç içerisinde kesintisiz
olarak ifade edilmesini gerektiren edim
sürekli edimdir.

Ör. İşçinin işverene hizmet etmesi

EDİM TÜRLERİ

Verme edimi - Yapma edimi -
Yapmama edimi

Mevcutta var olan bir şeyin teslimini
içeren edim verme edimidir.

Ör. Bir ineğin teslimi

Mevcutta var olmayan bir şeyi
meydana getirmeye dayanan edim
yapma edimidir.

Ör. Yazarın bir kitap yazması

Bir davranışın yapılmayacağının
taahhüt edildiği edim yapmama
edimidir.

Ör. İşçinin işverenle rekabet etmeyeceğini
taahhüt etmesi

BORÇ İLİŞKİSİNDEN DOĞAN HAKLAR

Asli Haklar

Alacak Hakkı

Talep Hakkı

Aralarındaki Farklar

Doğum anları farklı olabilir.

Sona ermeleri farklı olabilir.

Alacak hakkı daha geniş kapsama sahiptir.

Bazı hukuki ilişkilerde alacak hakkı

Ferî (Bağlı) Haklar

Asli hak mevcut ve geçerli ise bu haklar da mevcut ve geçerlidir. Bu haklar hakkı genişletir veya güvenceye alır.

Kefalet

Rehin

Gecikme tazminatı

Faiz

Ceza koşulu

Dava masrafları

Borç İlişkisinden Doğan Haklar

Tali Haklar

Yenilik Doğuran Haklar

Özellikleri

Tek taraflı kullanılırlar.

Bir defa kullanmakla tükenirler.

Şarta bağlanamazlar.

Geri alınamazlar.

Devredilmeleri mümkündür.

Hak düşürücü süreye tabidir.

Türleri

Kurucu Yenilik Doğuran Haklar

Ör. Alım, ön alım, geri alım hakları, kabul hakkı, icazet

Bozucu Yenilik Doğuran Haklar

Ör. Fesih, azıl, iptal, dönme, mirasın reddi

Değiştirici Yenilik Doğuran Haklar

Ör. Ayıplı malın ayıpsızıyla değiştirilmesi, seçimli borçlarda seçim hakkının kullanılması

Defi ve İtiraz Hakları

İleri sürülen bir hakkın kullanılmasını geçici veya sürekli olarak engelleyen ve ifadan kaçınma yetkisi veren hak defi hakkıdır. İtiraz ise borcun doğmadığına ya da sona erdiğine ilişkindir.

Defi Türleri

Geçici defi

Ör. Ödemezik defi, tartışma defi

Kesin defi

Ör. Zamanaşımı defi

Ödemezik defi, karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde ifa sırasında önce olan kişinin edimini yerine getirmemesi sebebiyle karşı tarafın ifadan kaçınmasıdır.

İstisnaen devredilemeyenler vardır.

Defi ve İtiraz Hakkı Arasındaki Farklar

Defi ve İtiraz Arasındaki Farklar

Defi hakkın kullanılmasını geçici olarak veya sürekli şekilde engeller.

İleri sürülmesi gerekir.

Sadece taraf ileri sürebilir.

Zamanaşımı, defidir.

İtiraz, borcun hiç doğmadığını ya da sona erdiğini ifade eden bir hukuki olaya ilişkindir.

Hakim resen dikkate alır.

Menfaati olan herkes ileri sürebilir.

Hak düşürücü süre vardır.

BORÇ İLİŞKİSİNDEN DOĞAN YÜKÜMLÜLÜKLER

Asli Edim Yükümlülüğü

Borcun konusunun zamanında ve sözleşmeye uygun şekilde ifa edilmesidir.

Ör: İki adet televizyonun teslim edilmesi

Ör: Doktorun hastayı ameliyat etmesi

Yan Edim Yükümlülüğü

Asli edimi yerine getirmeyi sağlayan araçların tedarik edilmesidir.

Ör: Televizyonların nakliyesi, ambalajlanması, paketlenmesi

Ör: Ameliyathanenin sağlanması ve hazırlanması

Yan Yükümler

Dikkat, özen ve aydınlatma yükümlülüğüdür.

Ör: Televizyonların dikkatli ve özenli taşınması, önemli hususlarda bilgilendirme yapılması

Ör: Ameliyathanenin steril olması, hastanın riskler ile ilgili bilgilendirilmesi

BORÇ İLİŞKİSİNİN UNSURLARINDA DEĞİŞİKLİKLER

Alacaklı Tarafın Değişmesi

Ör: Miras yoluyla alacağın mirasçılara geçmesi,
Alacağın devredilmesi

Alacağın devri konusu ilerde tüm detaylarıyla ele alınacaktır.

Borçlu Tarafın Değişmesi

Ör: Miras yoluyla borcunun mirasçılara geçmesi,
Borcun üstlenilmesi

Borcun üstlenilmesi konusu ilerde detaylarıyla ele alınacaktır.

Edimin Değişmesi

İfa Yerine Edim

Borçlu, yüklenmiş edimden başka bir edim önerir, alacaklı da kabul ederse ifa yerine edim söz konusu olur.

İfa Amacıyla Edim

Borçlu, borcuna karşılık alacaklıya paraya çevrilmesi için bir eşya verir.

Değer farkları istenemez.

Seçimlik Borç

Borçlu, sözleşmede belirtilen birden fazla edimden birini seçerek edimini ifa eder. Seçim hakkı borçluya aittir.

Seçimlik Yetki

Ülke parası dışında başka bir para birimiyle ödeme yapılması kararlaştırılmış borcun, sözleşmede aynen ödeme veya bu anlama gelen bir ifade bulunmadıkça ödeme günündeki rayiç üzerinden ülke parasıyla ödenebilmesidir.

EKSİK BORÇLAR

İfa edilebilir, dava ve takip edilemez borçlardır.

Doğuştan Eksik Borçlar

Kumar ve bahis borçları

Evlenme simsarlığından
doğan borçlar

Ahlaki ödevden doğan borçlar

Sonradan Eksik Borçlar

Zamanaşımına uğramış borçlar

Konkordatodan arta kalan borçlar

BORÇLAR HUKUKUNA HAKİM OLAN İLKELER

İrade Serbestliği İlkesi

İvazlılık İlkesi

Nispiilik İlkesi

Derhal İfa İlkesi

Dürüstlük ilkesi

Sözleşme yapma veya yapmama özgürlüğü

Sözleşmenin tarafını seçme özgürlüğü

Sözleşmenin koşullarını seçme özgürlüğü

Sözleşmenin konusunu seçme özgürlüğü

Sözleşmenin türünü seçme özgürlüğü

Sözleşmenin şeklini seçme özgürlüğü

Sözleşmeyi sonlandırma özgürlüğü

İstisnaları:
Bağışlama ve kefalet
sözleşmesi

İstisnaları

Şerh edilmiş
şahsi haklar

Ör: Alım, ön
alım, geri alım,
kira hakkı vb.

Üçüncü kişi
yararına
sözleşme

Kanunda geçerlilik
şekli öngörülmuşse
bu şekle uyulması
zorunludur.

Borçlar Hukukuna Hakim Olan İlkeler

Kusur Sorumluluğu İlkesi

İstisna:

Kusursuz sorumluluk halleri

Borçlunun Yerleşim
Yerinde İfa İlkesi

İstisnalar:

* Para borçları, alacaklının
yerleşim yerinde

* Parça borçları, borç
konusunun bulunduğu yerde
ifa edilir

Üçüncü Kişi Aleyhine
Borç Yaratılamaması İlkesi

Sınırlı Sayı
ve
Tipte Olmama
İlkesi

Zamanaşımına
Uğrama İlkesi

İstisna:

Taşınmaz rehnine
bağlanmış alacak

BORCUN KAYNAKLARI

```
graph TD; A[BORCUN KAYNAKLARI] --> B[Hukuki İşlemden Doğan Borçlar]; A --> C[Haksız Fiilden Doğan Borçlar]; A --> D[Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borçlar];
```

Hukuki İşlemden Doğan Borçlar

Haksız Fiilden Doğan Borçlar

Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borçlar

Dikkat! Borcun kaynakları kanunda bu şekilde sınıflandırılmış olsa da bu kapsam dışında da borç meydana getirilebilir. Bu durum sınırlı sayı ve tipe bağlı olmama ilkesinin sonucudur.

HUKUKİ İŞLEMLER

TARAF SAYISINA GÖRE

Tek Taraflı İşlemler

Ulaşması Gerekenler

Fesih

Azil

Kabul

Takas

Örnekler artırılabilir.

Ulaşması Gerekmeyenler

El yazılı vasiyetname

Sahipsiz taşınmazın
işgal yoluyla
kazanılması

İki Taraflı İşlemler

Tek Tarafa Borç Yükleyenler

Kefalet sözleşmesi

Bağışlama sözleşmesi

İki Tarafa Borç Yükleyenler

Tam İki Tarafa Borç Yükleyenler

Kira sözleşmesi

Hizmet sözleşmesi

Satım sözleşmesi

Eser sözleşmesi

Trampa sözleşmesi

Örnekler artırılabilir.

Eksik İki Tarafa Borç Yükleyenler

İvazsız emanet
(vedia) sözleşmesi

İvazsız vekalet
sözleşmesi

Tüketim ödöncü
(karz) sözleşmesi

Kullanım ödöncü
(ariyet) sözleşmesi

Çok Taraflı İşlemler

Dernek genel kurulu kararları

Örnekler artırılabilir.

Hukuki İşlemler

MAL VARLIĞINA ETKİLERİNE GÖRE

Taahhüt İşlemleri

Kişiyi borç altına sokan, mal varlığının pasifini artıran işlemlerdir.

Taşınmaz satışı, bağışı

Taşınmaz satış vaadi

Taşınırın satışı, bağışı

Taşınır bağış vaadi

Alacağın devri sözü verme

Sözleşmeler

Tasarruf İşlemleri

Mal varlığında azalış meydana getiren işlemlerdir.

Ayni hakkın tescili

Taşınırın teslimi

Alacağın devri sözleşmesi

İbra sözleşmesi

SÖZLEŞMELERİN KURULMASI

Sözleşme, tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamalarıyla kurulur.

ÖNERİ

Şartları

Karşı tarafa yöneltilmiş olmalıdır.

Sözleşmenin esaslı unsurlarını içermelidir.

Öneren, önerisiyle bağlı kalma niyetinde olmalıdır.

2. veya 3. şartları bir eksikse, beyan öneriye davet olur.

Fiyatını göstererek mal sergilenmesi veya tarife, fiyat listesi ya da benzerlerinin gönderilmesi, aksi açıkça ve kolaylıkla anlaşılmadıkça öneri sayılır.

"Stoklara sınırdır, ilk 50 kişiye, son 100 ürün gibi bir ifade varsa öneren, önerisiyle bağlı kalma niyetinde değildir dolayısıyla beyan öneriye davet olur.

İsmlenmemiş bir şeyin gönderilmesi öneri sayılmaz. Bu şeyi alan kişi, onu geri göndermek veya saklamakla yükümlü değildir.

Herkese Açık Öneri

Herhangi bir sınırlanmış olmaksızın kamuya açık ve herkesin kabul beyanında bulunabileceği öneridir.

Şahsi edime dayanan önerilerde önerenin ölmesiyle borç sona erer.

Türleri

Süresine Göre

Sürelî Öneri

Öneren, önerisi ile bağlı kalacağı süreyi belirtir.

Öneren, süre dolmadan önerisinden dönemez.

Öneren bise de öneri mirasçılara geçerliliğini korur.

Kabul haberi, süresi içinde önerene ulaşmazsa öneren önerisi ile bağlı olmaktan kurtulur.

Süresiz Öneri

Hazır Arasında

Yüz yüze veya telefon, bilgisayar gibi araçlarla doğrudan iletişim halinde söz konusu olur.

Kabulcünün "DERHAL" kabul beyanını açıklaması gerekir.

Hazır Olmayanlar Arasında

Kabul için süre belirlenmeksizin hazır olmayan bir kişiye yapılan öneri, zamanında ve usulüne uygun olarak gönderilmiş bir yanıtın ulaşmasının beklenebileceği ana kadar, önereni bağlar.

Öneren, önerisini zamanında ulaştırmış sayılır.

Zamanında gönderilen kabul, önerene geç ulaşır ve öneren onunla bağlı olmak istemezse, durumu hemen kabul edene bildirmek zorundadır.

SÖZLEŞMELERİN KURULMASI

ÖNERİNİN GERİ ALINMASI

Öneri ile geri alma aynı anda ulaşmışsa

Geri alma öneriden önce ulaşmışsa

Geri alma öneriden daha geç ulaşmış ancak daha önce öğrenilmişse **geri alma beyanı üstündür.**

KABUL

Öneriye bire bir uygun olmalıdır.

Önerinin süresi içinde ulaşmalıdır.

Geç gelen kabul, yeni bir öneri sayılır.

Açık veya örtülü olabilir.

Susmak kural olarak ret anlamına gelir; ancak taraflar aksine anlaşma yapabilirler.

SÖZLEŞMENİN KURULDUĞU ve HÜKÜM ve SONUÇLARINI DOĞURDUĞU AN

Hazırlar Arasında

Kabul beyanında bulunulduğu an sözleşme kurulur, hüküm ve sonuçlar da aynı anda doğar.

Hazır Olmayanlar Arasında

Açık Kabul Gerektiren
Durumlarda

Kabulün gönderildiği an hüküm ve sonuçlar doğar.

Kabulün var olduğu an sözleşme kurulur.

Açık Kabul Gerektirmeyen
Durumlarda

Önerinin var olduğu an hüküm ve sonuçlar doğar.

Önerinin kabul edildiği an sözleşme kurulur.

İLAN YOLUYLA ÖDÜL SÖZÜ VERME

Bir sonucun gerçekleşmesi karşılığında ödül vereceğini ilan yoluyla duyuran kimse, sözünü yerine getirmekle yükümlüdür.

Ödül sözü veren, sonucun gerçekleşmesinden önce sözünden cayarsa veya sonucun gerçekleşmesini engellerse, dürüstlük kurallarına uygun olarak yapılan giderleri ödemekle yükümlüdür.

Ödül sözü veren, giderlerinin ödenmesini isteyenlerin beklenen sonucu gerçekleştiremeyeceklerini ispat ederse, giderleri ödeme yükümlülüğünden kurtulur.

Bir ya da birden çok kişiye ödenecek giderlerin toplamı, ödülün değerini aşamaz.

SÖZLEŞMENİN GEÇERSİZLİĞİ

YOKLUK

Kurucu unsurlarda eksiklik halinde sözleşme kurulmamış sayılır.

İkincil hususlar taraflarca tartışılır ve uzlaşamazsa sözleşme yine kurulmamış sayılacaktır.

KESİN HÜKÜMSÜZLÜK

Emredici hükümlere aykırılık

Ahlaka aykırılık

Kamu düzenine aykırılık

Kişilik haklarına aykırılık

Objektif imkansızlık

Sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının hükümsüz olması, diğerlerinin geçerliliğini etkilemez. Ancak, bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, sözleşmenin tamamı kesin olarak hükümsüz olur.

İPTAL EDİLEBİLİRLİK

İradesi sakatlanan taraf kanunda belirtilen hak düşürücü süre içerisinde baştan itibaren etkili olmak kaydıyla sözleşmeyi tek taraflı şekilde iptal edebilir.

SÖZLEŞMELERDE ŞEKİL

Kaynağına Göre

Kanuni Şekil

Kanun koyucunun zorunlu kıldığı şekildir.

İradî Şekil

Tarafların belirlediği şekildir.

Kanunda şekle bağlanmamış bir sözleşmenin taraflarca belirli bir şekilde yapılması kararlaştırılmışsa, belirlenen şekilde yapılmayan sözleşme tarafları bağlamaz.

Amacına Göre

İspat Şekli

Yapılan işlemin ve hakkın ispatı için gerekli olan şekildir.

Geçerlilik Şekli

İşlemin geçerli bir şekilde kurulması kanunda yazılı olan şekle uymasına bağlıysa geçerlilik şekli söz konusudur.

Sözlü Şekil

Yazılı Şekil

Resmî Şekil

Borçlar Kanunu'nda sözlü şekle tabi işlem yoktur. Ancak Medeni Kanundaki "evlenme ve sözlü vasiyetname" sözlü şekle tabidir.

YAZILI ŞEKİL

METİN

Yazılı şekilde yapılması öngörülen sözleşmelerde borç altına girenlerin imzalarının bulunması zorunludur.

Sözleşmenin esaslı unsurlarının ve taraf iradelerinin ana metinde yer alması gerekir.

İmzanın el yazısı dışında bir araçla atılması, ancak örf ve âdetçe kabul edilen durumlarda ve özellikle çok sayıda çıkarılan kıymetli evrakın imzalanmasında yeterli sayılır.

Yazılı Şekil Yerine Geçen Metinler

İmzalı bir mektup

Asılları borç altına girenlerce imzalanmış telgraf

Teyit edilmiş olmaları kaydıyla faks

Güvenli elektronik imzalı metinler

YAZILI ŞEKİL

İMZA

İmzanın, borç altına girenin el yazısıyla atılması zorunludur

Güvenli elektronik imza da, el yazısıyla atılmış imzanın bütün hukuki sonuçlarını doğurur.

İmza atamayanlar, usulüne göre onaylanmış olmak şartıyla

- * parmak izi

- * mühür

- * el ile yapılmış bir işaret kullanabilirler.

Görme engelli kişiler, isterlerse imzalarında şahit bulundurabilirler. Aksi takdirde görme engellilerin imzalarını el yazısı ile atmaları yeterlidir.

YAZILI ŞEKİL

GENEL İŞLEM KOŞULLARI

Genel işlem koşulları, bir sözleşme yapılırken düzenleyenin, ileride çok sayıda benzer sözleşmede kullanmak amacıyla, önceden, tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleridir.

GENEL HÜKÜMLER

Bu koşulların, sözleşme metninde veya ekinde yer alması, kapsamı, yazı türü ve şekli, nitelendirmede önem taşımaz.

Aynı amaçla düzenlenen sözleşmelerin metinlerinin özdeş olmaması, bu sözleşmelerin içerdiği hükümlerin, genel işlem koşulu sayılmasını engellemez.

Genel işlem koşulları içeren sözleşmeye veya aynı bir sözleşmeye konulan bu koşulların her birinin tartışılarak kabul edildiğine ilişkin kayıtlar, tek başına, onları genel işlem koşulu olmaktan çıkarmaz.

YORUMLANMASI

Genel işlem koşullarında yer alan bir hüküm, açık ve anlaşılır değilse veya birden çok anlama geliyorsa, **düzenleyenin aleyhine ve karşı tarafın lehine** yorumlanır.

Yazılmamış sayılan hükümler olmasa idi sözleşmenin yapılmayacağı ileri sürülemez.

YAZILMAMIŞ SAYILAN HÜKÜMLER

Karşı tarafın menfaatine aykırı genel işlem koşullarının sözleşmenin kapsamına girmesi, sözleşmenin yapılması sırasında düzenleyenin karşı tarafa, bu koşulların varlığı hakkında açıkça bilgi verip, bunların içeriğini öğrenme imkânı sağlamasına ve karşı tarafın da bu koşulları kabul etmesine bağlıdır. Aksi takdirde, genel işlem koşulları yazılmamış sayılır.

Sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine yabancı olan genel işlem koşulları da yazılmamış sayılır.

Genel işlem koşullarının bulunduğu bir sözleşmede veya aynı bir sözleşmede yer alan ve düzenleyene tek yanlı olarak karşı taraf aleyhine genel işlem koşulları içeren sözleşmenin bir hükmünü değiştirme ya da yeni düzenleme getirme yetkisi veren kayıtlar yazılmamış sayılır.

YAZILI ŞEKLE TABİ İŞLEMLER

Kefalet sözleşmesi

Alacağın devri sözleşmesi

Ön alım sözleşmesi

Ömür boyu gelir sözleşmesi

Rekabet yasağı sözleşmesi

Taşınır bağışlama vaadi

El yazlı vasiyetname

Miras paylaşma sözleşmesi

Alım ve geri alım resmi şekle tabi iken ön alım yazılı şekle tabidir. Çok önemlidir, dikkat!

Taşınır bağışı şekle tabi değildir ancak taahhüdü yazılı şekle tabidir.

RESMÎ ŞEKİL

Yetkili Makamlar

Genel yetkili makam noterler

Tapu memurları

Sulh hakimi

Yurtdışında Türk Konsoloslukları

Tabi Olan İşlemler

Alım sözleşmesi

Geri alım sözleşmesi

Ölümceye kadar bakma sözleşmesi

Motorlu taşıt satışına ilişkin işlemler

Taşınmazın satışı, bağışı ve bunların vaadi

Taşınmaz üzerinde ayni hak kurma

Taşınmazlar ile ilgili tüm işlemler tapu müdürlüğünde yapılırken, taşınmaz satış vaadi noterde de yapılabilir.

İRADE İLE BEYAN UYUMSUZLUKLARI

Tek Tarafın İsteği ile

Latife (Şaka) Beyanı

Kişinin karşı tarafın da ciddiye almayacağını düşünerek iradesini yansıtmayan bir beyanda bulunmasıdır. Kişi, beyanı ile bağlı değildir.

Zihni Kayıt

Kişinin iradesi başka yönde olmasına rağmen bazı sebepler ile iradesine uymayan bir beyanda bulunmasıdır. Ancak işlem geçerlidir.

İki Tarafın İsteği ile

Muvazaa

İrade Sakatlıkları

Yanılma

Aldatma

Korkutma

MUVAZAA (DANIŞIKLILIK)

Tarafların aralarında anlaşarak üçüncü kişileri aldatmak amacıyla taraf iradelerine uymayan işlem yapmasıdır.

ÇEŞİTLERİ

Mutlak Muvazaa

Taraflar gerçekte bir işlem yapmak istememelerine rağmen istiyormuş gibi hareket ederek bir işlem yaparlar.

Tek işlem vardır, o da taraf iradelerini yansıtmadığından kesin hükümsüzdür.

Nispi Muvazaa

Taraflar yapmak istedikleri işlemi (gizli işlem), yapmak istemedikleri bir işlemin (görünürdeki işlem) ardına gizlerler.

Görünürdeki işlem taraf iradelerini yansıtmayıp üçüncü kişileri aldatma amacı güttüğünden kesin hükümsüz, ancak gizli işlem taraf iradelerine uygun olduğundan **şekil şartlarını sağlıyorsa** geçerlidir.

Bedel muvazaası da nispi muvazaa örneğidir.

HÜKÜMLERİ

Taraflar muvazaayı yalnızca belge (muvazaa anlaşması) ile ispatlayabilirler.

Üçüncü kişiler ise muvazaa iddiasını her türlü delille ispatlayabilir.

İyiniyetle ve tapuya güvenerek aynı hak kazanan üçüncü kişilere karşı muvazaa iddiasında bulunulamaz.

Borçlu, yazılı bir borç tanımına güvenerek alacağı kazanmış olan üçüncü kişiye karşı, bu işlemin muvazaalı olduğu savunmasında bulunamaz.

MUVAZAA BENZERİ İŞLEMLER

Kanuna Karşı Hile

Kanun koyucunun yasakladığı bir yolu yasaklamadığı başka bir yolu kullanarak gerçekleştirmeye çalışmaktır.

Hukuka aykındır ve kesin hükümsüzdür.

İnançlı İşlem

İnananın, bir hakkını belirli bir süre veya amaç ile inanılana geçirmeyi, inanılanın da inananın emir ve talimatlarına göre kullanıp, amaç gerçekleşince veya süre dolunca hakkı tekrar inana devretmeyi yüklediği hukuksal işlemlerdir.

Hukuka uygundur, dolayısıyla işlem geçerlidir.

YANILMA (HATA)

Esaslı Yanılma Halleri

Sözleşmenin niteliğinde yanılma

Yanılan, kurulmasını istediği sözleşmeden başka bir sözleşme için iradesini açılmışsa

Sözleşmenin konusunda yanılma

Yanılan, istediğinden başka bir konu için iradesini açılmışsa

Kişide yanılma

Yanılan, sözleşme yapma iradesini, gerçekte sözleşme yapmak istediği kişiden başkasına açılmışsa

Kişinin niteliğinde yanılma

Yanılan, sözleşmeyi yaparken belirli niteliklere olan bir kişiyi düşünürken almasıyla karşın başka bir kişi için iradesini açılmışsa

Kısmi (Miktarlı) Yanılma

Yanılan, gerçekte üstlenmek istediğinden önemli ölçüde fazla bir edim için veya gerçekte istediğinden önemli ölçüde az bir karşı edim için iradesini açılmışsa

İletimde Yanılma

Sözleşmenin kurulmasına yönelik iradenin haberi veya çevirmen gibi bir aracı ya da bir araç tarafından yanlış iletilmiş olması hâlinde de yanılma hükümleri uygulanır.

Saklı Yanılma

Belirtili yanılma olarak düşünülebilir.

İptal sebebi değildir.

Yanılanın, yanlışlığı saklı sözleşmenin temel sayması ve bunun da iş ilişkilerinde geçerli dinî hükümler kuralına uygun olması hâlinde yanılma esaslı sayılır. Ancak bu durumu karşı tarafça da bilenebilir olması gerekir.

Yanılmanın Hükümleri

Yanılan, yanılmasını öğrendiği tarihten itibaren 1 yıl içinde sözleşmenin iptalini talep edebilir.

Yanılan kusurlu da olsa sözleşmeyi iptal edebilir ancak karşı tarafın zararını karşılar.

Yanılan, yanlışlığını dürüstlük kuralına aykırı olarak deni süremez.

Özellikle diğer tarafın, sözleşmenin yanılanın kaspettiği anlamda kurulmasına raz olduğunu bildirmesi durumunda, sözleşme bu anlamda kurulmuş sayılır.

Karşı taraf yanılma bilmiyorsa yanılma iptal talebi edilemez.

Basit hesap yanlışlığı sözleşmenin geçerliliğini etkilemez, buradan düzeltilmesi ile yetinir.

ALDATMA (HİLE)

Karşı tarafta yanlış bir kanaat oluşturmak veya karşı taraftaki yanlış kanaati sürdürmek yoluyla işlem yapılır.

Aldatılanın Hakları

Aldatmayı öğrendiği tarihten itibaren 1 yıl içinde sözleşmenin iptalini talep edebilir.

Sözleşmenin iptal edilmemiş olması tazminat isteme hakkını ortadan kaldırmaz.

Aldatılan şartları mevcutsa defiyi her zaman ileri sürebilir.

Üçüncü Kişinin Aldatması

Üçüncü kişinin aldatmasını, taraf biliyor veya bilmesi gerekiyorsa aldatılan sözleşmeyi iptal edebilir.

Aldatmayı bilmeyen taraftan tazminat istenemez.

Temsilcinin aldatması ise taraf aldatmasıdır, sözleşme iptal edilebilir ve sözleşmenin tarafından tazminat istenebilir.

KORKUTMA (İKRAH)

Hüküm ve Sonuçları

Korkutulan, içinde bulunduğu durum bakımından kendisinin veya yakınlarından birinin kişilik haklarına ya da malvarlığına yönelik ağır ve yakın bir zarar tehlikesinin doğduğuna inanmakta haklı ise, korkutma gerçekleşmiş sayılır.

Bir hakkın veya kanundan doğan bir yetkinin kullanılacağı korkutmasıyla sözleşme yapıldığında, bu hakkı veya yetkiyi kullanacağını açıklayanın, diğer tarafın zor durumda kalmasından aşırı bir menfaat sağlamış olması hâlinde, korkutmanın varlığı kabul edilir.

Korkutmanın ortadan kalkmasından itibaren 1 yıl içinde sözleşme korkutulan tarafından iptal edilebilir.

Üçüncü Kişinin Korkutması

Üçüncü kişinin korkutmasını sözleşmenin tarafı bilse de bilmese de korkutulan sözleşmeyi iptal edebilir.

Korkutan bir üçüncü kişi olup da diğer taraf korkutmayı bilmiyorsa veya bilecek durumda değilse, sözleşmeyle bağlı kalmak istemeyen korkutulan, hakkaniyet gerektiriyorsa, diğer tarafa tazminat ödemekte yükümlüdür.

Yanılma, aldatma ve korkutma halindeki iptal süreleri hak düşürücü süredir!

AŞIRI YARARLANMA (GABİN)

Subjektif Şart

Darda kalma (müzayaka hali)

Düşüncesizlik (hafiflik hali)

Tecrübesizlik (deneyimsizlik hali)

Objektif Şart

Subjektif şartların birinin varlığından yararlanarak **edimler arasında açık orantısızlık yaratılması**

Hükümleri

Sömürülen kişi; darda kalmada bu durumun ortadan kalkmasından itibaren, tecrübesizlik ve düşüncesizlikte öğrenmeden itibaren 1 yıl içinde ve her halde en geç sözleşmenin kurulmasından itibaren 5 yıl içinde

Sözleşmeyle bağlı olmadığını ileri sürebilir.

Edimler arasındaki orantısızlığın giderilmesini isteyebilir.

Süreler, hak düşürücü süredir.

!!! Aşırı yararlanma, bir irade bozukluğu değildir.

TEMSİL

Kaynakları

Kanuni Temsil

Velayet ve vesayet kanuni temsile örnektir.

İradî Temsil

Sözleşme ile kişinin kendisine bir temsilci atmasıdır.

Türleri

Dolaylı Temsil

Temsilci kendi adına ancak temsil olunan hesabına işlem yapar. Komisyoncu örnektir.

Doğrudan Temsil

Temsilci, temsil olunanın adına ve hesabına işlem yapar.

Ele alacağımız temsil türü budur.

Kapsamı

Sınırlanması

Konu bakımından

Miktar bakımından

Yer bakımından

Zaman bakımından

Kişi bakımından

Özel Yetki Verilmesi

Vekil, özel olarak yetkili kılınmadıkça dava açamaz, sulh olamaz, hakeme başvuramaz, iflas, iflasın ertelenmesi ve konkordato talep edemez, kambyo taahhüdünde bulunamaz, bağışlama yapamaz, kefil olamaz, taşınmaz devredemez ve bir hak ile sınırlıdır.

Temsil Yetkisinin Sona Ermesi

Sebepleri

Kendiliğinden

Sürenin sona ermesi

Taraflardan birinin

- * ölümü
- * gıplığı
- * iflas etmesi
- * ehliyetini kaybetmesi

Temsil olunanın tam ehliyetli olması gerekir, temsilcinin ise ayrıt etme gücünün varlığı yeterlidir.

Çekilme (İstifa) ile

Azil ile

Yetki nasıl verildiyse azlin de aynı yöntemle yapılması gerekir.

Temsilciye yetki belgesi verilmişse, bu belgenin geri alınması gerekir. Temsilci belgeyi iade etmezse mahkemeye başvurulmalıdır.

Sonuçları

Temsilci azledildiğini bilmiyorsa yaptığı işlem geçerlidir yani temsil olunanı bağlar.

Üçüncü kişiler kötüniyetliyse geçerli olmaz.

Temsilciden yetki belgesini geri almak için gerekli önlemler alınmamışsa temsil olunan üçüncü kişilerin zararını karşılar.

Temsil olunan gerekli önlemleri almışsa üçüncü kişilerin zararından temsilci sorumludur.

Temsilci, üçüncü kişilerin iyiniyetli olmadığını ispatlarsa zararı karşılamaktan kurtulur.

Yetkisiz Temsil

Yetki hiç yok ya da sahteyse
Yetki sona ermişse
Yetki aşılmışsa

Yapılan işlem geçersizdir. Ancak bu geçersizlik
askıda hükümsüzlüktür. Yani temsil olunanın icazeti
ile işlem geçerli hale gelir.

Üçüncü kişiler temsil olunana icazet için bir süre tanıyabilir.

Bu süre içinde temsil olunan
susarsa reddetmiş sayılır.

İcazet verilirse işlem baştan
itibaren geçerli olur ve
sorumluluk temsil olunana
geçer.

Unsurları

Hukuka aykır fiil

Zarar

İliyet bağı

Kusur

Hukuka Uygunluk Sebepleri

Meşru müdafaa

Kişinin kendisine veya bir başkasına yönelik şahsa ya da mal varlığına yönelmiş saldırıyı orantılı güç kullanarak savunmasıdır.

Kendi hakkını koruma

Yetkili kamu makamlarının müdahalesinin zamanında sağlanamayacak olması durumunda kişinin kuvvet kullanarak hakkını korumasıdır.

Zorunluluk hali

Kişinin ağır ve yakın bir tehlikeden kendisini ya da bir başkasını kurtarabilmek için zarureten üçüncü bir kişinin mal varlığına zarar vermesidir.

Zarar görenin rızası

Zarar gören, yaşama hakkına veya kişi dokunulmazlığına aykırı fiillere rıza gösteremez. Ayrıca fiilin hukuka uygun hale gelebilmesi için rızanın fiilden önce verilmesi gerekir.

Üstün nitelikte özel yarar

Üstün nitelikte kamu yararı

Yasal yetkiye dayanılması

ZARAR

Maddi Zarar - Manevi Zarar

Maddi zarar, kişinin mal varlığında ve bedensel bütünlüğünde meydana gelen zarar ifade eder.

Bedensel zarar kalemleri şunlardır:

- * Tedavi giderleri
- * Kazanç kaybı

* Çalışma gücünün azalmasından ya da yitilmesinden doğan kayıplar

* Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar

Ölüm halinde;

* Cenaze giderleri

* Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitilmesinden doğan kayıplar

* Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıplar.

Manevi zarar, acı, elem, keder meydana getiren, kişilik haklarına saldırı nedeniyle meydana gelen zarardır.

Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir.

Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.

Menfi Zarar - Müspet Zarar

Menfi zarar, sözleşme nedeniyle yapılan masraflar ve daha iyi bir sözleşme yapma fırsatının kaçınılmasını ifade eder.

Müspet zarar, sözleşmeye duyulan güvenden doğan zarar ve yoksun kalınan kâr ifade eder.

Zarar

Doğrudan Zarar - Dolaylı Zarar - Yansıma Zarar

Doğrudan zarar, kişinin maruz kaldığı fiilin ilk etkilerini ifade eder.

Dolaylı zarar, fiilin yarattığı ilk etkinin dolaylı olarak başka zararlar meydana getirmesidir.

Ör: Yaralama fiili sonucunda meydana gelen tedavi giderleri doğrudan zararken; yoksun kalınan kâr dolaylı zarar, bu kişi

Yansıma zarar ise, zarara maruz kalan kişinin bu durumundan başka kişilerin etkilenmesini ifade eder.

İllyet Bağını Kesen Sebepler

Üçüncü kişinin ağır kusuru

Zarar görenin ağır kusuru

Mücbir sebepler

Birden Fazla İllyet Bağının Varlığı Halinde İllyet Türleri

Ortak İllyet

Hiçbiri tek başına yeterli olmayıp ancak bir araya geldiğinde zararlı sonucu meydana getiren birden fazla fiilin varlığını ifade eder.

Yanşan İllyet

Her biri zararlı sonucu meydana getirmek için tek başına yeterli olan birden fazla fiilin birbirinden habersiz olarak gerçekleşmesini ifade eder.

Önüne Geçilen (Farazi) İllyet

Zararlı sonucu meydana getiren fiil olmasaydı, başka bir fiil kaçınılmaz olarak aynı sonucu meydana getirecek idiyse söz konusudur.

Seçimlik (Alternatif) İllyet

Zararlı sonucu meydana getirmeye elverişli birden fazla fiil olmasına rağmen hangisinin meydana getirdiği tespit edilemiyorsa söz konusudur.

KUSUR

Kural olarak haksız fiil sorumluluğunun doğması için fiili gerçekleştiren kişinin kusurlu olması gerekir. Kusur; kast veya ihmâl şeklinde karşımıza çıkar.

İstisnai Haller: Kusursuz Sorumluluk Halleri

Borçlar Kanunu'nda Düzenlenen Kusursuz Sorumluluk Halleri

Hayvan Bulunduranın Sorumluluğu

Ayrıt Etme Gücü Bulunmayanın Sorumluluğu

Yapı Malikinin Sorumluluğu

Adam Çalıştıranın Sorumluluğu

Türk Medeni Kanunu'nda Düzenlenen Kusursuz Sorumluluk Halleri

Taşınmaz Malikinin Sorumluluğu

Ev Başkanının Sorumluluğu

Özel Kanunda Düzenlenen Kusursuz Sorumluluk Halleri

Motorlu Taşıt İşletenin Sorumluluğu

Adam Çalıştırmanın Kusursuz Sorumluluğu (BK Madde 66)

Adam çalıştırarak, çalışanın, kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zarar gidermekle yükümlüdür. Özen sorumluluğuna dayanır.

Şartları

Çalışan - çalıştırıcı ilişkisi olmalı

Zarar, işin görülmesi sırasında verilmeli

Zarar, sözleşme ilişkisi içinde olmayan, üçüncü kişiye verilmeli

Adam çalıştırıcının özenli ile çalışan da bir başkasını çalıştırırsa, zarardan, asıl adam çalıştırıcı ve alt adam çalıştırıcı kişi müteselsilen sorumlu olurlar.

Hüküm ve Sonuçları

Zarar gören, çalışanı ya da çalıştırıcı dava edebilir. Çalışanın sorumluluğu kusur sorumluluğu iken çalıştırıcının sorumluluğu kusursuz sorumluluktur.

Adam çalıştırarak, çalıştırıcısını seçerken, işiyle ilgili talimat verirken, gözetim ve denetimde bulunurken, zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse, sorumlu olmaz. (Kurtuluş kanıtı)

Çalışan ya da çalıştırıcı illiyet bağıni kesen sebeplerin varlığını ispatlarsa sorumluluktan kurtulur.

Adam çalıştırarak, ödediği tazminat için, zarar veren çalışana, ancak onun bizzat sorumlu olduğu ölçüde rücu hakkına sahiptir.

BORÇLAR KANUNU MADDE 66 ve 116 KARŞILAŞTIRMASI

Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu (BK Madde 66)

Çalışan - çalıştırıcı ilişkisi zorunludur.

Zarar, üçüncü kişiye verilmelidir.

Kurtuluş kanıtı getirilebilir.

Sorumluluk anlaşması söz konusu değildir.

Ör. Bir binanın çatısını onaran A, çatıyı onarken kiremitleri kırarak ve çatıya zarar vermiş aynı zamanda elinden düşürdüğü çekiç yoldan geçen B'nin de yaralanmasına sebep olmuştur. Bu örnekte apartman sakinleri Madde 116'ya dayanarak, yoldan geçen B ise Madde 66'ya dayanarak dava açacaktır.

Yardımcı Şahsın Eylemlerinden Sorumluluk (BK Madde 116)

Borçlu, borcun ifasını veya bir borç ilişkisinden doğan hakkın kullanılmasını, birlikte yaşadığı kişiler ya da yanında çalışanlar gibi yardımcılarına kanuna uygun surette bırakmış olsa bile, onların işi yürüttükleri sırada diğer tarafa verdikleri zarar gidermekte yükümlüdür.

Çalışan - çalıştırıcı ilişkisi aranmaz.

Zarar, sözleşme ilişkisi içindeki kişiye verilmelidir.

Kurtuluş kanıtı getirilemez.

Kısmen veya tamamen sorumsuzluk anlaşması yapılabilir.

Uzmanlığı gerektiren bir hizmet, meslek veya sanat, ancak kanun veya yetkili makamlar tarafından verilen iznle yürütülebiliyorsa, borçlunun yardımcı kişilerin fiillerinden sorumlu olmayacağına ilişkin anlaşma kesin olarak

HAYVAN BULUNDURANIN SORUMLULUĞU

Kapsamı

Bir hayvanın bakımını ve yönetimini sürekli veya geçici olarak üstlenen kişi, hayvanın verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.

Hayvan bulunduran, bu zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse sorumlu olmaz. **(Kurtuluş kanıtı getirilebilir.)**

Hayvan, bir başkası veya bir başkasına ait hayvan tarafından ürkütülmüş olursa, hayvanı bulunduranın, bu kişilere rücu hakkı saklıdır.

Hayvan bulunduran, illiyet bağıni kesen sebepleri ispat ederek de sorumluluktan kurtulabilir.

Zarar Görenin Hakları

Bir kişinin hayvanı, başkasının taşınmazı üzerinde bir zarar verdiği takdirde, taşınmazın zilyedi, o hayvanı yakalayabilir, zararı giderilinceye kadar alıkoyabilir; hatta durum ve koşullar hakkı gösteriyorsa hayvanı diğer yollarla etkisiz hâle getirebilir.

Bu durumda, taşınmazın zilyedi derhâl hayvan sahibine bilgi vermek ve sahibini bilmiyorsa, onun bulunması için gerekli girişimleri yapmak zorundadır.

YAPI MALİKİNİN SORUMLULUĞU

Kapsamı

Bir binanın veya diğer yapı eserlerinin maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden doğan zararı gidermekle yükümlüdür.

İntifa ve oturma hakkı sahipleri de, **binanın bakımındaki eksikliklerden doğan** zararlardan, malikle birlikte müteselsilen sorumludurlar.

Sorumluların, kendilerine karşı sorumlu olan diğer kişilere rücu hakkı saklıdır.

Hüküm ve Sonuçları

Özen sorumluluğuna dayanır.

Kurtuluş kanıtı getirilemez.

İllet bağımlı kesen sebeple ispatlanarak sorumluluktan kurtulunabilir.

UYARI! Bir başkasına ait bina veya diğer yapı eserlerinden zarar görme tehlikesiyle karşılaşan kişi, bu tehlikenin giderilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını hak sahiplerinden isteyebilir.

BK MADDE 69 ile TMK MADDE 730 KARŞILAŞTIRMASI

Yapı Malikinin Sorumluluğu (BK Madde 69)

Tüm yapı eserlerinden
sorumluluğu kapsar.

Yapıda bozukluk veya
bakımda eksiklik gerekir.

Taşınmazlara, taşınırlara veya
kişilere zarar verilir.

Taşınmaz Malikinin Sorumluluğu (TMK Madde 730)

Bir taşınmaz malikinin mülkiyet hakkını bu hakkın
yasal kısıtlamalarına aykırı kullanması sonucunda
zarar gören veya zarar tehlikesi ile karşılaşan kimse,
durumun eski hâline getirilmesini, tehlikenin ve
uğradığı zararın giderilmesini dava edebilir.

Taşınmaz türünde bir eşya
olması gerekir.

Hakkın kötüye kullanılması yeterlidir.

Komşu taşınmaza zarar verilir.

UYARI!! İki sorumlulukta da kurtuluş kanıtı getirilemez.

TEHLİKE SORUMLULUĞU

Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur.

Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletme olduğu kabul edilir.

Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arzeden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arzeden işletme sayılır.

Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin bu tür faaliyetine hukuk düzenince izin verilmiş olsa bile, zarar görenler, bu işletmenin faaliyetinin sebep olduğu zararlarının uygun bir bedelle denkleştirilmesini isteyebilirler.

Kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulmak mümkün değildir.

AYIRT ETME GÜCÜ BULUNMAYANIN SORUMLULUĞU

Hakkaniyet gerektiriyorsa; hâkim, ayırt etme gücü bulunmayan kişinin verdiği zararın, tamamen veya kısmen giderilmesine karar verir.

Ayırt etme gücünün bulunmaması olay tarihi açısından değerlendirilir.

Ayırt etme gücünün geçici kaybı halinde;

Kişi kendi kusuruyla bu duruma düşüyse verdiği zarardan sorumludur.

Kişi bu duruma düşmede kusuru olmadığını ispatlarsa sorumluluktan kurtulur.

EV BAŞKANININ SORUMLULUĞU (TMK MADDE 369)

Ev başkanı, ev halkından olan **küçüğün, kusatılının, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı** bulunan kişinin verdiği zarardan, alışılmış şekilde durum ve koşulların gerektirdiği dikkatle onu gözetim altında bulundurduğunu veya bu dikkat ve özeni gösterseydi dahi zararın meydana gelmesini engelleyemeyeceğini ispat etmedikçe sorumludur.

Ev başkanı, kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulabilir.

İllyet bağına kesen sebepler ispatlanabilir.

MOTORLU ARAÇ İŞLETENİN SORUMLULUĞU (KARAYOLLARI TRAFİK KANUNU)

Kapsamı

Tehlike sorumluluğuna dayanır.

Kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulmak mümkün değildir.

Aracın işletiliyor olması zorunlu değildir.

Bir motorlu aracın işletilmesi bir kimsenin ölümüne veya yaralanmasına veya bir şeyin zarara uğramasına sebep olursa, motorlu aracın bir teşebbüsün unvanı veya işletme adı altında veya bu teşebbüs tarafından kesilen biletle işletilmesi hâlinde motorlu aracın işleteni ve bağlı bulunduğu teşebbüsün sahibi, doğan zarardan müteselsilen sorumlu olurlar.

Aracı İşletenler

Gerçek İşletenler

Malik

Mülkiyeti muhafaza kaydı ile satın alan kişi

Kiralayan
(3 gün veya üzeri)

Ödünç alan

Rehin alan

Farazi İşletenler

Yanış organize edenler

Çalan ya da gasp edenler

Meslek sahipleri

Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri

KUSURSUZ SORUMLULUKTA KUSURUN ETKİSİ (MUNZAM KUSUR)

Kurtuluş kanıtı getirilebilen hallerde bu kanıtın getirilmesini imkansız hale getirir, kurtuluş kanıtı getirilemeyen hallerde ise illiyet bağıını kesen sebepleri ispatlayarak sorumluluktan kurtulmayı engeller.

Hükmedilecek tazminat miktarının artmasına sebep olabileceği gibi, ortak kusurun bir indirim sebebi olarak değerlendirilmesini engeller.

Sorumsuzluk anlaşmasına dayanma hakkı ortadan kalkar.

İLKELERE ve KURTULUŞ KANITI GETİRİLMESİNE GÖRE KUSURSUZ SORUMLULUK HALLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Hakkaniyet İlkesi

Ayırt etme gücü bulunmayanın sorumluluğu

Kurtuluş kanıtından bahsedilmez.

Özen İlkesi

Adam çalıştıranın sorumluluğu

Kurtuluş kanıtı getirilebilir.

Hayvan bulunduranın sorumluluğu

Kurtuluş kanıtı getirilebilir.

Yapı malikinin sorumluluğu

Kurtuluş kanıtı getirilemez.

Ev başkanının sorumluluğu

Kurtuluş kanıtı getirilebilir.

Tehlike İlkesi

Tehlike sorumluluğu

Kurtuluş kanıtı getirilemez.

Motorlu araç işletenin sorumluluğu

Kurtuluş kanıtı getirilemez.

Haksız Fiilde Tazminat

Tazminatın Belirlenmesi

Hâkim, kusurun ağırlığına ve zararın büyüklüğüne göre tazminata hükmeder.

Tazminatta İndirim Sebepleri

Zarar görenin rızası

Ortak kusur

Zarar görenin davranışları

Hakkaniyet gereği
(tarafların ekonomik durumuna bakılır)

Davalarda Süre

Tazminat istemi, zarar görenin zarar ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak 2 yılın ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak 10 yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.

Rücu istemi, tazminatın tamamının ödendiği ve birlikte sorumlu kişinin öğrenildiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde tazminatın tamamının ödendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.

Bedensel zararın kapsamı, karar verme sırasında tam olarak belirlenemiyorsa hâkim, kararın kesinleşmesinden başlayarak **2 yıl içinde**, tazminat hükmünü değiştirme yetisini saklı tutabilir.

Tazminat ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuşsa, bu zamanaşımı uygulanır.

Geçici Ödemeler

Tazminat davası devam ederken zarar görene yapılan ödemelerdir.

Şartları

Zarar gören haklılığını ispatlayacak inandırıcı deliller sunmalı

Zarar görenin ekonomik durumu ödemeyi gerektirmeli

Zarar gören, hakimden talep etmeli

Sonuçları

Tazminata hükmedilirse yapılan ödemeler, tazminattan mahsup edilir.

Tazminata hükmedilmezse alınan ödemeler yasal faizi ile birlikte iade edilir.

Haksız fiilde de sözleşmeye aykırılıkta da istenebilir ancak geçici ödemeler toplamı talep edilen tazminat miktarını aşamaz.

Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borçlar

Hakkı bir sebep olmaksızın, bir başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşmektir.

Hükümleri

Zenginleşen iyiniyetliyse ihtar çekilmesi gerekir.

İhtara rağmen zenginleşme iade edilmezse, zenginleşen kişi diğer tarafın zararından da sorumlu olur.

Sebepsiz zenginleşmeden doğan istem hakkı, hak sahibinin geri isteme hakkı olduğunu öğrendiği tarihten başlayarak 2 yılın ve her hâlde zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten başlayarak 10 yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.

Zenginleşme, zenginleşenin bir alacak hakkı kazanması suretiyle gerçekleşmişse diğer taraf, istem hakkı zamanaşımına uğramış olsa bile, her zaman bu borcunu ifadan kapabilir.

Sebepsiz Zenginleşmeye Dayanarak Geri İstenebilenler

Borçlanmadığı edimi kendi isteğiyle yerine getiren kimse, bunu ancak, kendisini borçlu sanarak yerine getirdiğini ispat ederse geri isteyebilir.

Sözleşme GEÇERSİZ OLURSA ilgili sözleşme nedeniyle verilenler, sebepsiz zenginleşme hükümlerince geri istenebilir.

Sebepsiz Zenginleşmeye Dayanarak Geri İstenemeyenler

Zamanaşımına uğramış bir borcun ifasından veya ahlaki bir ödevin yerine getirilmiş olmasından kaynaklanan zenginleşmeler geri istenemez. (Genel olarak eksik borçlar ifa edilirse geri istenemez.)

Hukuka veya ahlaka aykırı amaç için yapılan ifalar geri istenemez.

Açılan davada hâkim, bu şeyin Devlete mal edilmesine karar verebilir.

Alacaklının Temerrüdü

Hükümleri

Yapma veya verme edimi gereği gibi kendisine önerilen alacaklı, haklı bir sebep olmaksızın onu kabulden veya borçlunun borcunu ifa edebilmesi için kendisi tarafından yapılması gereken hazırlık fiillerini yapmaktan kaçınırsa, temerrüde düşmüş olur.

Borç, verme (teslim) borcuysa, borçlu edimi tevdi (muhafaza) etmek zorundadır.

Tevdiye ilişkin hasar ve masraf alacaklıya ait olmak üzere edimi tevdi eden borçlu, borcundan kurtulur.

Sözleşmenin konusu olan şeyin niteliği veya işin özelliği tevdi edilmesine uygun düşmez veya teslim edilecek şey bozulabilir ya da bakımı, korunması veya tevdi edilmesi önemli bir gideri gerektirir ise, borçlu, *alacaklıya önceden ihtarda bulunması koşuluyla, *hâkimin izniyle *açık artırma yoluyla satıp bedelini tevdi edebilir.

Tevdi yemini, ita yerindeki hâkim belgeler, bunlarla birlikte ticari mallar, hâkim karar olmadan da bir ardiye tevdi edilebilir.

Sonuçları

Borç, yapma borcuysa, borçlu sözleşmeden dönebilir.

Alacaklının temerrüdüyle borçlu mütemerrit olmaktan kurtulur.

Temerrüde düşen alacaklı, ödemezlik definden yararlanamaz.

Alacaklı, müteselsil borçlulardan birine karşı temerrüde düşerse hepsine karşı düşmüş olur.

Teslim edilecek şey, borsada karlıysa veya piyasa fiyatı varsa ya da yapılacak güdere oranla değeri az ise, satışın açık artırma yoluyla yapılması zorunlu olmadığı gibi, hâkim, önceden ihtarda bulunma koşulunu aramaksızın satışa izin verebilir.

Borçlunun Temerrüdü

Hükümleri

Borçlu, zamanında ve edime uygun ifada bulunmazsa temerrüde düşer.

Temerrüde düşmekte borçlunun kusuru aranmaz.

Borçluyu temerrüde düşürmek için ihtâr ve mehil (süre) gerekir.

İstisnaen İhtara Gerek Olmayan Haller

İfa zamanı taraflarca birlikte belirlenmişse

İfa zamanının belirlenmesi taraflardan birine bırakılmışsa

Haksız fiilde

Sebepsiz zenginleşen kötüniyetliyse

İstisnaen Mehile Gerek Olmayan Haller

Sözleşmeyle mehil verilmeyeceği kararlaştırılmışsa

Kesin vade varsa

Borçlunun durumundan mehilin faydasız olacağı anlaşılıyorsa

İfa alacaklı için faydasız hale gelmişse

Alacaklının Seçimlik Hakkı

Aynen ifada diretebilir.

Aynen ifa ile birlikte gecikme tazminatı isteyebilir.

Alacaklı zarar olduğunu ispatlamak, borçlu da kusuru olmadığını ispatlayamamış olmalıdır.

Aynen ifadan vazgeçip müspet zararını isteyebilir.

Sözleşmeden dönüp menfi zararını isteyebilir.

Borçlunun Temerrüdü

Para Borçlarında Temerrüt

Sözleşmede kararlaştırılmasa da alacaklı temerrüt faizi isteyebilir.

Temerrüt faizi için kusur ve zarar aranmaz.

Temerrüt faizine, ayrıca temerrüt faizi yürütülemez.

Temerrüt faiz oranı sözleşme (akdi faiz) ile belirlenmişse yasal faiz oranının %100 fazlasını aşamaz.

Anapara faiz oranı sözleşmede (akdi faiz) belirlenmişse, yasal faiz oranının %50 fazlasını aşamaz.

Alacaklı, temerrüt faizini aşan bir zarara uğramış olursa, borçlu kendisinin hiçbir kusuru bulunmadığını ispat etmedikçe, bu zararı da gidermekte yükümlüdür.

Temerrüt faizini aşan zarar miktarı görülmekte olan davada belirlenebiliyorsa, davacının istemi üzerine hâkim, esas hakkında karar verirken bu zararın miktarına da hükmeder.

Borç İlişkilerinin 3. Kişilere Etkisi

Halefiyet

Başkasının borcu için rehnedilen bir şeyi rehinden kurtardığı ve bu şey üzerinde mülkiyet veya başka bir aynı hakkı bulunduğu takdirde kişi alacaklıya halef olur.

Alacaklıya ifada bulunan üçüncü kişinin ona halef olacağı, borçlu tarafından ifadan önce alacaklıya bildirildiği takdirde alacaklıya halef olur.

Başkasının borcu için kefil olan kişi borcu ödediğinde alacaklıya halef olur.

Müteselsil borçlulardan biri payından fazla ifada bulunduğu anda alacaklıya halef olur.

Halefiyetin özelliği, alacaklının sahip olduğu haklara sahip olmaktır. Örneğin müteselsil borçlu payından fazla ifada bulunup alacaklıya halef olduğunda kefile başvurma, rehin konusu eşyayı satırma gibi haklar da ona geçer.

Üçüncü Kişinin Filini Üstlenme

Üçüncü bir kişinin filini başkasına karşı üstlenen, bu filin gerçekleşmemesinden doğan zararı gidermekle yükümlüdür.

Belirli bir süre için yapılan üstlenimde, sürenin bitimine kadar üstlenene edimini ifa etmesi için yazılı olarak başvurulmaması halinde, üstlenenin sorumluluğunun sona ereceği kararlaştırılabilir.

Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme

Kendi adına sözleşme yapan kişi, sözleşmeye üçüncü kişi yararına bir edim yükümlülüğü koydurmuşsa, edimin üçüncü kişiye ifa edilmesini isteyebilir.

Üçüncü kişi veya üçüncü kişiye halef olanlar da, tarafların amacına veya örf ve âdete uygun düşüğü takdirde edimin ifasını isteyebilirler. Bu durumda üçüncü kişi veya ona halef olanlar bu hakkı kullanmak istediklerini borçluya bildirdikten sonra, alacaklı borçluyu ibra edemeyeceği gibi, borcun nitelik ve kapsamını da değiştiremez.

Rehini taşınmazın sahibi başkasının borcu için rehnediği taşınmazı rehinden kurtarmak adına borcu ifa ettiğinde alacaklıya halef olduğundan rehini terk etme yetkisi de bu kişiye geçer. Bu da eşya hukukundaki "tescil, taddi, terkin talebini aleyhine sonuç doğuracak olan kişi yapar." kuralına istisna oluşturur.

BORÇ İLİŞKİLERİNDE ÖZEL DURUMLAR

Şarta Bağlı Borçlar

Şart Türleri

Geçikdirici Şart

Bir sözleşmenin hüküm ifade etmesi, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir olguya bırakılmışsa, sözleşme geçikdirici koşula bağlanmış olur. Ör. İşe girersen sana 30.000 TL bağlanırım.

Aksi kararlaştırılmamışsa, geçikdirici koşula bağlı sözleşme, ancak koşulun gerçekleştiği andan başlayarak hüküm ifade eder.

Bozucu Şart

Sona ermesi önceden gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir olguya bırakılan sözleşme, bozucu koşula bağlanmış olur. Ör. Yurt dışına taşınırsan ortaklığımız sona erer.

Bozucu koşula bağlanmış sözleşmenin hükümleri, koşulun gerçekleştiği anda ortadan kalkar.

Aksi kararlaştırılmadıkça veya işin niteliğinden anlaşılmadıkça sona erme, geçmişe etkili olmaz.

Şartın gerçekleşmesi için tarafların iradesi yeterli ise iradi şart, tarafların iradesi dışında 3. kişinin de iradesi gerekiyorsa iradi olmayan şart söz konusudur. Ör. Dükkanı kiralarsan masaları hediye ederim (iradi şart). Oturma izni alabilirsen burayı sana kiralanım (iradi olmayan şart).

Şartın Hüküm ve Sonuçları

Koşul gerçekleşinceye kadar borçlu, borcun gereği gibi ifasını engelleyecek her türlü davranıştan kaçınmakla yükümlüdür.

Borcun konusunu oluşturan şey, koşulun gerçekleşmesinden önce kendisine verilen alacaktır, koşul gerçekleşirse, koşulun gerçekleşmesine kadar elde ettiği yararların sahibi olur. Koşul gerçekleşmezse alacaktır, elde ettiği yararları geri vermekle yükümlüdür.

Koşul, taraflardan birinin bizzat yerine getirmesi gerekli bir davranış değilse, o tarafın ölümü hâlinde mirasçısı onun yerine geçebilir.

Taraflardan biri, koşulun gerçekleşmesine dürüstlük kurallarına aykırı olarak engel olursa, koşul gerçekleşmiş sayılır.

Taraflardan biri, koşulun gerçekleşmesini dürüstlük kurallarına aykırı biçimde sağlarsa, koşul gerçekleşmemiş sayılır.

Bir koşul, hukuka veya ahlaka aykırı bir yapma veya yapmama fiilini sağlamak amacıyla konulmuşsa, bu koşula bağlı hukukî işlem kesin olarak hükümsüzdür.

Bağlanma Parası, Cayma Parası

Bağlanma Parası (Pey Akçesi / Kapora)

Sözleşme yapılırken bir kimsenin vermiş olduğu bir miktar para, cayma parası olarak değil sözleşmenin yapıldığına **KANIT** olarak verilmiş sayılır.

Aksine sözleşme veya yerel âdet olmadıkça, bağlanma parası esas alacaktan düşülür.

Cayma Parası (Pişmanlık Akçesi)

Cayma parası kararlaştırılmışsa, taraflardan her biri sözleşmeden caymaya yetkili sayılır; bu durumda parayı vermiş olan cayarsa verdiğini bırakır; almış olan cayarsa aldığıнын iki katını geri verir.

Ceza Koşulu

Ceza Koşulu (Cezai Şart)

Türleri

Bir sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi durumu için bir ceza kararlaştırılmışsa, aksi sözleşmeden anlaşılmadıkça alacaklı, ya borcun ya da cezanın ifasını isteyebilir. (Seçimlik Ceza Koşulu)

Ceza, borcun belirlenen zaman veya yerde ifa edilmemesi durumu için kararlaştırılmışsa alacaklı, hâkimden açıkça feragat etmiş veya ifayı çekincesiz olarak kabul etmiş olmadıkça, asıl borçla birlikte cezanın ifasını da isteyebilir. (İfaya Eklenen Ceza Koşulu)

Borçlunun, kararlaştırılan cezayı ifa ederek sözleşmeyi, dönme veya fesih suretiyle sona erdirmeye yetkili olduğunu ispat etme hakkı saklıdır. (Dönme Ceza Koşulu)

Hüküm ve Sonuçları

Alacaklı hiçbir zarara uğramamış olsa bile, kararlaştırılan cezanın ifası gerekir.

Alacaklının uğradığı zarar kararlaştırılan ceza tutarını aşıyorsa alacaklı, borçlunun kusuru bulunduğunu ispat etmedikçe aşan miktardan isteyemez.

Taraflar, cezanın miktarını serbestçe belirleyebilirler.

Hâkim, aşın gördüğü ceza koşulunu kendiliğinden indirir.

Asıl borç herhangi bir sebeple geçersiz ise veya aksi kararlaştırılmadıkça sonradan borçlunun sorumlu tutulamayacağı bir sebeple imkânsız hâle gelmişse, cezanın ifası istenemez.

Müteselsil Borçluluk

Hükümleri

Borçlar hukukunda kural kısmi borçluluk, istisna ise müteselsil borçluluktur.

Birden çok borçludan her biri, alacaklıya karşı borcun tamamından sorumlu olmayı kabul ettiğini bildirirse, müteselsil borçluluk doğar.

Alacaklı, borcun tamamının veya bir kısmının ifasını, dilerse borçluların hepsinden, dilerse yalnız birinden isteyebilir.

Borçluların sorumluluğu, borcun tamamı ödeninceye kadar devam eder.

Kanun veya sözleşme ile aksi belirlenmedikçe, borçlulardan biri kendi davranışıyla diğer borçluların durumunu ağırlaştıramaz.

Borçlulardan biri zamanaşımından feragat etse de diğerleri feragat etmiş olmaz; ancak zamanaşımı borçlulardan birine karşı kesilirse hepsi için kesilmiş olur yani zamanaşımı süresi baştan başlar.

Borçlulardan biri temerrüde düşse de bu diğerlerinin temerrüde düştüğü anlamına gelmez.

Alacaklıya Karşı İleri Sürülebilecek Defiler

Ortak Defiler

Zamanaşımı defii

Ehliyetsizlik defii

Şekil eksikliği defii

Vadenin gelmediği defii

Kişisel Defiler

Takas defii

İrade sakatlığı defii
(yanılma, aldatma, korkutma)

Ortak defileri tüm borçlular ileri sürebilir ve ortak defileri ileri sürmeyen borçlu diğerlerine rücu hakkını kaybeder. Kişisel defileri ise yalnızca ilgili borçlu ileri sürebilir ve ileri sürülmesi zorunlu değildir.

Müteselsil Borçluluk

Borcun Sona Ermesi

Borçlulardan biri, ifa veya takasla borcun tamamını veya bir kısmını sona erdirmişse, bu oranda diğer borçluları da borçtan kurtarmış olur.

Borçlulardan biri, alacaklıya ifada bulunmaksızın borçtan kurtulmuşsa, diğer borçlular bundan, ancak durumun veya borcun niteliğinin elverdiği ölçüde yararlanabilirler

Alacaklının borçlulardan biriyle yaptığı ibra sözleşmesi, diğerlerinin ibra edildiği anlamına gelmez ancak diğer borçluları da ibra edilen borçlunun iç ilişkideki borca katılma payı oranında borçtan kurtarır.

İç İlişki

Aksi kararlaştırılmadıkça veya borçlular arasındaki hukuki ilişkinin niteliğinden anlaşılmadıkça, borçlulardan her biri, alacaklıya yapılan ifadan, birbirlerine karşı eşit paylarla sorumludurlar.

Kendisine düşen paydan fazla ifada bulunan borçlunun, ödediği fazla miktarı diğer borçlulardan isteme hakkı vardır. Bu durumda borçlu, her bir borçluya ancak payı oranında rücu edebilir, hatta alacaklıya halef olur.

Borçlulardan birinden alınamayan miktarı, diğer borçlular eşit olarak üstlenmekle yükümlüdürler

Müteselsil Alacaklılık

Müteselsil alacaklılık, borçlunun, alacaklılardan her birine borcun tamamını isteme hakkını tanıdığı veya kanunun belirlediği durumlarda doğar.

Borçlu, alacaklılardan birine yaptığı ifayla, bütün alacaklılara karşı borcundan kurtulmuş olur.

Alacaklılardan birinin icraya veya mahkemeye başvurmuş olduğu kendisine bildirilmedikçe, borçlu onlardan dilediği birine ifada bulunabilir.

Aksi kararlaştırılmadıkça veya alacaklılar arasındaki hukuki ilişkinin niteliğinden anlaşılmadıkça, alacaklılardan her birinin edim üzerindeki hakları eşittir.

Kendisine düşen paydan fazlasını elde eden alacaklı, bu fazlalığı payını alamamış olan diğer alacaklılara ödemekte yükümlüdür.

Alacağın Devri (Temliki)

Devrin Kaynakları

Kanuni Devir

Türk Medeni Kanunu'na göre kişi öldüğünde alacakları da külli haleflere geçer.

İradî Devir

Kişinin kendi isteğiyle ve yazılı bir sözleşme ile alacağını bir başkasına devretmesidir. (hükümleri anlatacak devir iradî devirdir.)

Kazai Devir

Mahkeme kararıyla devir anlamına gelir. Örneğin evlilik birliğinde hakim borçlulara diğer eşe ödeme yapmalarını emrederek alacaklı tarafın değişmesini karara bağlayabilir.

Nafaka alacağı, vergi alacağı devredilemezken; manevi tazminat alacağı ise ancak karşı tarafın rızasıyla devredilebilir.

Devrin Amaçları

İfa Amacıyla

Kişinin bir başkasına olan borcunu ifa etmek amacıyla borçlu olduğu kişiye alacağını devretmesidir.

Bağış Amacıyla

Alacağın bağışta bulunmak amacıyla devredilmesidir.

Tahsil Amacıyla

Kişi alacağını, tahsil etmesi için bir başkasına devreder.

Teminat Amacıyla

Kişi borcun teminat olması amacıyla alacağını bir başkasına devreder.

Kredi Amacıyla

Kişi alacağını, vadesi gelmeden, komisyon farkını da dikkate alarak nakit karşılığında bir başkasına devreder.

Alacağın Devri

Devrin Hüküm ve Sonuçları

Alacağın devrinin geçerliliği, yazılı şekilde yapılmış olmasına bağlıdır.

Borçlunun rızası aranmaz ancak devrin borçluya bildirilmesi gerekir.

Devir borçluya bildirilmezse borçlu, alacaklıya ifada bulunarak borcundan kurtulur. Ancak bildirildiği halde borçlu alacaklıya ifada bulunursa devralana tekrar ifada bulunmak zorunda kalır.

Borçlu, devri öğrendiği sırada devredene karşı sahip olduğu savunmaları, devralana karşı da ileri sürebilir.

Borçlu, devri öğrendiği anda muaccel olmayan alacağını, devredilen alacaktan önce veya onunla aynı anda muaccel olması koşuluyla borcu ile takas edebilir.

Alacağın devri ile devreden kişiliğine özgü olanlar dışındaki öncelik hakları ve bağlı hakları da devralana geçer.

Alacağın devri sözlü verme, şekle bağlı değildir.

Bu nedenle kefil ve rehin verenin sorumluluğu aynen devam eder.

Devirden Sonra Alacaklının Sorumluluğu

Alacak, bir edim karşılığında devredilmişse devreden, devir sırasında alacağın varlığını ve borçlunun ödeme gücüne sahip olduğunu garanti etmiş olur.

Alacak bir edim karşılığı olmaksızın devredilmiş ya da kanun gereğince başkasına geçmişse, devreden veya önceki alacaklı, alacağın varlığından ve borçlunun ödeme gücünden sorumlu değildir.

Esas sözleşmenin taraflarında değişiklik olmaz.

Borcun Üstlenilmesi (Nakli)

İç Üstlenme Sözleşmesi

Borçlu ile iç üstlenme sözleşmesi yapan kişi, borcu bizzat ifa ederek veya alacaklının rızasıyla borcu üstlenerek, borçluyu borcundan kurtarma yükümlülüğü altına girmiş olur.

Borçlu, iç üstlenme sözleşmesinden doğan borçlarını ifa etmedikçe, diğer taraftan yükümlülüğünü yerine getirmesini isteyemez.

Borçlu, borcundan kurtanmamışsa, diğer taraftan güvence isteyebilir.

İvazsız ise yazılı şekil şartına tabidir.

Dış Üstlenme Sözleşmesi

Borçlunun yerine yerisinin geçmesi ve borcundan kurtarılması, borcu üstlenen ile alacaklı arasında yapılacak sözleşmeyle olur.

İç üstlenme sözleşmesinin, üstlenen veya onun izni ile borçlu tarafından alacaklıya bildirilmesi, dış üstlenme sözleşmesinin yapılmasına ilişkin öneri anlamına gelir.

Borcun üstlenilmesine ilişkin öneri alacaklı tarafından her zaman kabul edilebilir. Ancak, üstlenen veya önceki borçlu, kabul için bir süre koyabilir. Alacaklı bu sürenin bitimine kadar susarsa, öneri reddedilmiş sayılır.

Önerinin alacaklı tarafından kabul edilmesinden önce yeni bir iç üstlenme sözleşmesi yapılır ve bu ikinci üstlenmeye ilişkin olarak alacaklıya öneride bulunulursa, ilk öneride bulunan, önerisi ile bağlı olmaktan kurtulur.

Şekil şartı yoktur.

Üstlenmenin Hüküm ve Sonuçları

Borçlu değişmiş olsa bile, alacaklının borçlunun kişiliğine özgü olanlar dışındaki bağlı hakları saklı kalır.

Borcun güvencesi olarak rehin veren üçüncü kişinin ve kefilin sorumluluktan, ancak onların borcun üstlenilmesine yazılı olarak rıza göstermeleri hâlinde devam eder.

Üstlenilen borca ilişkin savunmaları ileri sürme hakkı, yeni borçluya geçer.

Dış üstlenme sözleşmesinden aksi anlaşılmadıkça yeni borçlu, alacaklıya karşı önceki borçlunun ileri sürebileceği kişisel savunmalarda bulunamaz.

Yeni borçlu, iç üstlenme sözleşmesinden kaynaklanan savunmaları alacaklıya karşı ileri süremez.

Esas sözleşmenin taraflarında değişiklik olmaz.

Sözleşmenin Devri ve Sözleşmeye Katılma

Sözleşmenin Devri

Sözleşmenin devri, sözleşmeyi devralan ile devreden ve sözleşmede kalan arasında yapılan ve devreden bu sözleşmeden doğan taraf olma sıfatı ile birlikte bütün hak ve borçlarını devralana geçiren bir anlaşmadır.

Sözleşmeyi devralan ile devreden arasında yapılan ve sözleşmede kalan diğer tarafça önceden verilen izne dayanan veya sonradan onaylanan anlaşma da, sözleşmenin devri hükümlerine tabidir.

Sözleşmenin devrinin geçerliliği, devredilen sözleşmenin şekline bağlıdır.

Sözleşmeye Katılma

Sözleşmeye katılma, mevcut bir sözleşmeye taraflardan birinin yanında yer almak üzere, katılan ile bu sözleşmenin tarafları arasında yapılan ve katılanın, yanında yer aldığı tarafla birlikte, onun hak ve borçlarına sahip olması sonucunu doğuran bir anlaşmadır.

Anlaşmada aksi kararlaştırılmamışsa, sözleşmeye katılan ile yanında yer aldığı taraf, sözleşmenin diğer tarafına karşı müteselsilen alacaklı ve borçlu olurlar.

Sözleşmeye katılmanın geçerliliği, katılma konusu sözleşmenin şekline bağlıdır.

BORÇ İLİŞKİSİNİ VE BORCU SONA ERDİREN SEBEPLER, ZAMANAŞIMI

Borç İlişkisini Sona Erdiren Sebepler

Bozma (İkale) Sözleşmesi

Tarafların anlaşması ile borç ilişkisinin sonlandırılmasıdır.

Sözleşmenin kurulduğu şekle tabidir.

Geleceğe etkili sonuç doğurur.

Fesih

Tek taraflıdır, bozucu yenilik doğuran haktır.

Sonradan ortaya çıkan bir sebep vardır.

Sürekli edimli sözleşmelerde olur.
(Hizmet sözleşmesi, kira sözleşmesi vb.)

Geleceğe etkilidir.

Dönme

Tek taraflıdır, bozucu yenilik doğuran haktır.

Sözleşmeye aykırılık söz konusudur.

Geçmişe etkilidir.

İptal

Tek taraflıdır, bozucu yenilik doğuran haktır.

Sözleşmenin kuruluş aşamasında sakatlık vardır.
(yanılma, aldatma, korkutma)

Hak düşürücü süre içinde iptal hakkı kullanılır.

Geçmişe etkilidir.

Rücu

Tek taraflıdır.

Vaadin geri alınmasıdır, bu nedenle bağışlamadan rücu olarak karşımıza çıkar.

Geçmişe etkilidir.

Borcu Sona Erdiren Sebepler

Kusursuz Sonraki İmkansızlık

İmkansızlık

Sözleşme Kurulmadan Önceki

Sözleşme kesin hükümsüz olur.

Sözleşme Kurulmasından Sonraki

Borçlu Kusurlu Mu?

Tazminat borcu doğar.

Borçlu Kusursuz Mu?

Borç sona erer.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkansızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebeptsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ita edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder.

Borçlu ifanın imkansızlığını alacaklıya geçimiksizin bildirmez ve zararını artırmaması için gerekli önlemleri almazsa, bundan doğan zararları gidermekle yükümlüdür.

Kısmi İfa İmkansızlığı

Borçlu ifası borcunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle kısmen imkansızlaşarsa borçlu, borcunun sadece imkansızlaşan kısmından kurtulur. Ancak, bu kısmi ifa imkansızlığı önceden öngörülsaydı taraflarca böyle bir sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa borçlu tamamı sona erer.

Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde, bir tarafın borcu kısmen imkansızlaşır ve alacaklı kısmi ifaya razı olursa, karşı edim de o oranda ifa edilir. Alacaklının böyle bir ifaya razı olmaması veya karşı edimin bölünemeyen nitelikte olması durumunda, tam imkansızlık hükümleri uygulanır.

Aşırı İfa Güçlüğü

Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olgular, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hakinden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadıkça sözleşmeden dönme hakkına sahiptir.

Borcu Sona Erdiren Sebepler

Takas

Şartları

Karşılıklı alacaklar olmalı

Aynı cinsten alacaklar olmalı

Alacakların ikisi de muaccel olmalı

Takas ileri sürülmeli

Karşı Tarafın Rızasıyla Takas Edilebilen Alacaklar

Tevdi edilmiş eşyanın geri verilmesine veya bedeline ilişkin alacaklar

Haksız olarak alınmış veya aldatma sonucunda alıkonulmuş eşyanın geri verilmesine veya bedeline ilişkin alacaklar

Nafaka ve işçi ücreti gibi, borçlunun ve ailesinin bakımı için zorunlu olup, özel niteliği gereği, doğrudan alacaklıya verilmesi gereken alacaklar

Hüküm ve Sonuçları

Takas beyanı ile alacaklar az olanı oranında sona erer.

Alacaklardan biri çekişmeli olsa bile takas ileri sürülebilir.

Zamanaşımına uğramış bir alacağın takası, ancak takas edilebileceği anda henüz zamanaşımına uğramamış olması koşuluyla ileri sürülebilir.

Asıl borçlunun takası ileri sürme hakkı bulundukça, kefil de alacaklıya ifada bulunmaktan kaçınabilir

Üçüncü kişi yaranna borçlanan kişi, bu borcu ile sözleşmenin diğer tarafından olan alacağını takas edemez.

Borçlunun iflası hâlinde alacaklılar, muaccel olmasalar bile, alacaklarını, müflise olan borçları ile takas edebilirler.

Borclu, takas hakkından önceden de feragat edebilir.

Zamanaşımı

Zamanaşımı Süreleri

Genel zamanaşımı
süresi 10 yıldır.

**5 yıllık zamanaşımına
tabi alacaklar ise
şunlardır:**

Kira bedelleri, anapara faizleri ve ücret gibi diğer dönemsel edimler

Otel, motel, pansiyon ve tatil köyü gibi yerlerdeki konaklama
bedelleri ile lokanta ve benzeri yerlerdeki yeme içme bedelleri

Küçük sanat işlerinden ve küçük çapta perakende satışlardan
doğan alacaklar

Bir ortaklıkta, ortaklık sözleşmesinden doğan ve ortakların birbirleri veya
kendileri ile ortaklık arasındaki; bir ortaklığın müdürleri, temsilcileri,
denetçileri ile ortaklık veya ortaklar arasındaki alacaklar

Vekâlet, komisyon ve acentalık sözleşmelerinden, ticari simsarlık
ücreti alacağı dışında, simsarlık sözleşmesinden doğan alacaklar

Yüklenicinin yükümlülüklerini ağır kusuruyla hiç ya da gereği gibi
ifa etmemesi dışında, eser sözleşmesinden doğan alacaklar

Zamanaşımının Hükümleri

Zamanaşımı, alacağın muaccel olmasıyla işlemeye başlar.

Alacağın tamamı zamanaşımına uğramışsa, ita edilmemiş
dönemsel edimler de zamanaşımına uğramış olur.

Asıl alacak zamanaşımına uğrayınca, ona bağlı faiz ve diğer
alacaklar da zamanaşımına uğramış olur.

Zamanaşımı müteselsil borçlulardan veya bölünemeyen borcun
borçlularından birine karşı kesilince, diğerlerine karşı da kesilmiş olur.

Zamanaşımı asıl borçluya karşı kesilince, kefile karşı da kesilmiş olur.
Zamanaşımı kefile karşı kesilince, asıl borçluya karşı kesilmiş olmaz.

Zamanaşımından önceden feragat edilemez.

Zamanaşımı ileri sürülmedikçe, hâkim
bunu kendiliğinden göz önüne alamaz.

Taşınmaz rehnine bağlanmış
alacak zamanaşımına
UĞRAMAZ.

Zamanaşımını Kesen Sebepler

Borçlunun Fiiliyle

Borcunu ikrar (kabul) ederse

Kısmi ifada bulunursa

Kefil gösterirse

Rehin verirse

Alacaklının Fiiliyle

Mahkemeye başvurursa

Hakeme başvurursa

Takibe başvurursa

İflas masasına başvurursa

Zamanaşımının kesilmesi halinde süre baştan başlar, bu nedenle durum alacaklının lehine, borçlunun aleyhinedir.

Zamanaşımını Durduran Sebepler

Aşağıdaki durumlarda zamanaşımını işlemeye başlamaz, başlamışsa durur.

Velayet süresince, çocukların ana ve babalarından olan alacakları için.

Vesayet süresince, vesayet altında bulunanların vasiden veya vesayet işlemi sebebiyle Devletten olan alacakları için.

Evlilik devam ettiği sürece, eşlerin diğerinden olan alacakları için.

Hizmet ilişkisi süresince, ev hizmetlilerinin onları çalıştıranlardan olan alacakları için.

Borçlu, alacak üzerinde intifa hakkına sahip olduğu sürece.

Alacağı, Türk mahkemelerinde ileri sürme imkânının bulunmadığı sürece.

Alacaklı ve borçlu sıfatının aynı kişide birleşmesinde, birleşmenin ileride geçmişe etkili olarak ortadan kalkması durumunda, bu durumun ortaya çıkmasına kadar geçecek sürece.

Zamanaşımını durduran sebeplerin ortadan kalktığı günün bitiminde zamanaşımını işlemeye başlar veya durmadan önce başlamış olan işlemesini sürdürür.

SON